

म. ग्रं सं. ठाणे

विषय सं. - - - -

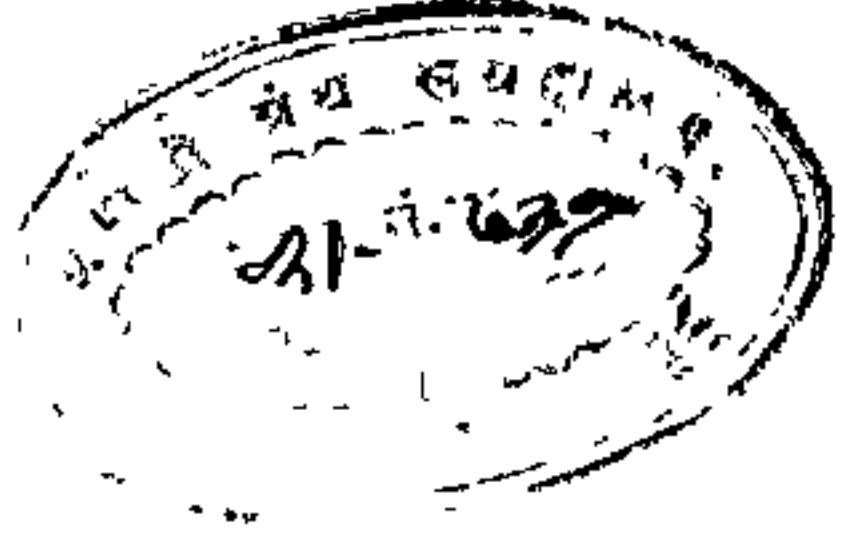
सं. नं. ० - - - -

म. ग्रं सं. ठाणे

1
ch10

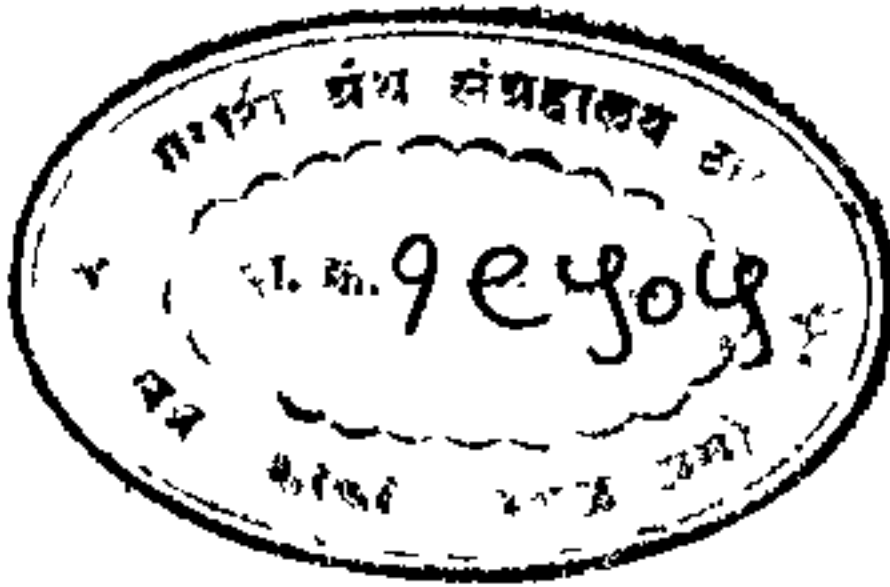
000

भारत-इतिहास-संशोधक-मंडळ, पुणे

विठ्ठल गळंडो कृत

रसरत्नदीपाचें मराठी रूपांतर

मराठी ग्रंथ संग्रहालय
१९२३
२८-६

मराठी ग्रंथ संग्रहालय
का. नं. ७३७

विठळु-गळंडो-कृत

रसरत्नदीपाचें मराठी रूपांतर

(सुमारें शक १३००)

मराठी ग्रंथ संग्रहालय
का. नं. १९५००
शाखा (स्थळ ६०)

१ काशीस पराडकर यांच्या संग्रहास हें वाड होतें. यांत राम-
दासकृत रसरत्नदीप नामक रसग्रथाचें व इतर अनेक रसग्रथातील
उताऱ्याचें मराठी रूपान्तर विठळु गळंडो यानें केलेलें दिलें आहे. रस-
रत्नदीपकार रामदास दिल्लीच्या उत्तरेस यमुनेच्या काठीं असलेल्या
काष्टेन ऊर्फ काष्टा ऊर्फ काढा शहरचा रहाणार. ह्या रामदासानें
रसरत्नदीपग्रंथाचा प्रारंभ येणेप्रमाणें केला आहे —

“ तुं नमो गणेशाय नमः ॥ शिवाय ॥ श्रीधन्वंतराय नमः ॥

प्रेखालस्फुटनीलनीरजदलाद्वैतप्रतीतिप्रदा
वृष्टिर्दोषिणतमालिनीलिमगुणाद्रोहिण्यनतस्य व ॥
लक्ष्म्याः सास्तु सुखाय विवितवती या भाति नीलांबुद-
श्यामश्रीयमुनाप्रवाहजठरे लोलेव मीनांगता ॥ १ ॥
स भवति शिवताति र्वः शिवो यस्य कठे
विलुलदलमूर्त्तिर्भाति सर्पाधिनाथः ॥
गलगरलसमुत्था कंदलीवस्त्रवन्दि
भुंकुटमणिसुध्रांभो विदुमि वर्धितांगी ॥ २ ॥
जयति विदितसारः सृष्टिविश्वोपकारः
प्रबलगदकुठारः सहिताकंठहारः ॥
सकलगुणसमाजः सिद्धविद्यानिकुंद-
त्रिपुरहर ++ ज स्तेजसंस्कारपुजः ॥ ३ ॥
अस्ति प्रशस्ति रिव भूरि सुवर्णपूर्णा
काष्टेननामनगरी यमुनातटाके ॥
यस्यां नरेन्द्रतिलको हरिचंद्रनामा
टकान्त्रयैकमुकुरः क्षितिपो वभूव ॥ ४ ॥

यस्यात्मजः क्षितिपतिर्जगतिप्रसिद्धः
 साधारणो रगविनिर्जितशत्रुशेनः ॥
 त्रिस्थानमार्गं मधिगम्य जगद्विरिञ्चै
 भूतस्थितं च पुरवास्यकरोत्प्रसादात् ॥ ५ ॥
 तस्यात्मजा स्त्रिय इमे विदिता जयन्ति
 ज्यायानयं समिति लक्षणसिंहनामा ॥
 शत्रून्विजित्य कृतवान्त्रिपुकामिनीनां
 वर्षा विलोचनयुगे हृदये निदाघं ॥ ६ ॥
 श्रीमान्पर. सहजपाल इति क्षितीन्द्र
 सोयं सुशीतलविलोचनकैरवाणां ॥
 स्त्रीणां नृणां हृदयपंकजकर्णिकायां
 तुल्यानुराग इव भाति गुणैः सदा यः ॥ ७ ॥
 यत्कीर्त्तिकांतिविमलो वचसां विलासो
 हारावलीव लुठति स्तुतिपाठकानां ॥
 कंठेव विस्रधनिनां मदनो नरेन्द्रा
 लक्ष्मीविलासनिलयो बलिवद्वदान्यः ॥ ८ ॥
 वशेऽथ विश्वविदिते + + रत्नपालः
 प्रादुर्बभूव करुणा + + + लयेस्मिन् ॥
 यस्माद्भूत् सुतनयो विनयांबुगशिः
 श्रीरामराज इति रम्यतया श्रिया च ॥ ९ ॥
 साधारणक्षितिपतेः सुनियोगयोगात्
 तं प्राप्य सेवकपदं स च रामराज ॥
 नानामयांघ्रतमसप्रशमाथ धन्वो
 रम्यं करोति कुतुकात् रसरत्नदीपं ॥ १० ॥
 दृष्ट्वैवं रससागरं शिवकृतं श्रीकाकचंडेश्वरी—
 तंत्रं सूतमहोदधिं जलसुगंधाभोधि + + + + ॥
 व्याडिं सुश्रुतसूत्र मीशहृदयं स्वच्छदशक्त्यागमं
 श्रीदामोदरवासुदेवभगवद्गोविंदनागार्जुनात् ॥ ११ ॥

धरीछ श्लोका वरून दिसतें कां रसरत्नदीपकार रामराज
 याळा काष्ठेन—नगरच्या टंकवंशीय साधारण नृपतीचा आश्रय होता.
 राजा साधारण याळा (१) लक्षणसिंह, (२) सहजपाल व (३)
 मदनपाल असे तीन पुत्र होते. त्याचा हि आश्रय रामराजाला होता. पैकीं

मदनपाल हा शक १३०० च्या सुमारास काष्ठा ऊर्फ काढा येथे राज्य करीत होता, हे डॉक्टर भांडारकराच्या इ. स. १८८३।१८८४ च्या रिपोर्टावरून दिसते. अर्थात्, रसरत्नदीपकार रामदास शक १३०० च्या सुमारास ज्ञाला, ह्यात संशय नाही. ह्या रसरत्नदीपाचे रूपान्तर विठलु गलंडो याने मराठीत केले. या रूपान्तराची भाषा ज्ञानेश्वरी भाषेच्या सारखी असून किंचित् तत्पश्चात्क आहे, परंतु एकनाथ व दासोपंत यांच्या भाषेच्या पूर्वीची आहे. या वरून असे ह्मणता येते कीं विठलु गलंडो शक १३०० पासून शक १४०० पर्यंतच्या काळात केव्हा तरी होऊन गेला असावा. गलंडे हे आडनांव देशस्थ ब्राह्मणांत व ब्राह्मणेतरांत सध्या आढळते. ते शक १३०० तीळ गलंडो या शब्दाचा अपभ्रंश आहे. हा विठलु गलंडो काशीप्रांतांत शक १३०० च्या सुमारास रहात असावा व वैद्यकीचा धंदा करीत असावा. तेथे जवळच्या काढा गावात रहाणाऱ्या रामराजाचा रसरत्नदीप त्याच्या दृष्टीस पडला असावा. विठलु गलंडो शक १३०० च्या सुमारास काशीप्रांतात कसा, असा प्रश्न उद्भवतो. त्याचे समाधान येणे प्रमाणे. शक १२३९ त महाराष्ट्रात मुसुलमानी अंमल जाला. ~~महाराष्ट्रात~~ त्याच्या स्थापनेनून महाराष्ट्रांतील देवळे व राजळे यांचा ध्वंस करून व धर्मादाय व ब्राह्मणवृत्त्या बंद करून, क्षेत्रे व नगरे उद्धस्त केलीं. शक १३५० च्या सुमारास महाराष्ट्रांत एक हि हिंदू सस्थानिक, इनामदार, जहागीरदार, अग्रहारवाला, किंवा वृत्ति-वाला राहिला नाही. अशा समयी क्षेत्रीक्षेत्रीचे विद्वान् ब्राह्मण देश-त्याग करून काशीवास पत्करते जाले. पुणतांबे, नाशिक, कऱ्हाड, नेवासे, पैठण, वगैरे क्षेत्रांतून विद्वान् ब्राह्मणकुले वाराणसीस गेलीं. त्यांत च गलंडो याचे पूर्वज काशीप्रांतात गेले. काशीस महाराष्ट्र-ब्राह्मणाची विशेष वस्ती त्या कालीं जाली. असे हि घडले असल्याचा सभव आहे कीं रामराजाचा रसरत्नदीप काशीयात्रेस गेलेल्या महाराष्ट्र-ब्राह्मणांनी आपल्या बरोबर परत येताना महाराष्ट्रांत आणिला

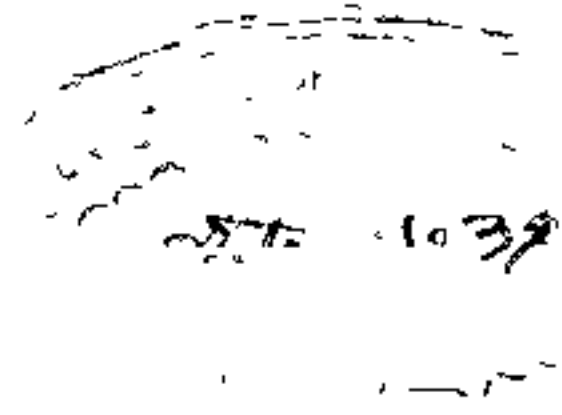
व तो महाराष्ट्रांत विठलु गलंडो याच्या दृष्टीस पडला. महाराष्ट्रांत रहाणाऱ्या विठलु गलडोनें रूपान्तरिलेला रसरत्नदीप काशीस जाणाऱ्या यात्रेकरूनीं त्या पुण्यक्षेत्रास नेला व त्याच्या प्रती काशीतील महाराष्ट्र-ब्राह्मणांनीं करून घेतल्या. कोणता हि पक्ष स्वीकारिला तत्रापि एवढें निश्चित आहे कीं विठलु गलडो हा शक १३०० पासून शक १४०० च्या मध्यंतरीं केव्हा तरी होऊन गेला. ह्या काळांतील चोंभा-कवि-कृत एक कृति प्रसिद्ध होऊन गेली आहे. चोंभा कवीची कृति पद्यात्मक होती. विठलु गलंडो ची ही कृति गद्यात आहे. तात्पर्य, चोंभा व विठलु गलंडो याच्या कृती प्रसिद्ध केल्यापासून शक १३०० पासून शक १४०० पर्यंत मराठी भाषेचें गद्य व पद्य रूप कसें असे तें समजण्यास मार्ग झाला. आतां इतकें खरें कीं नकलकारांनीं भाषा क्वचित् स्थलीं आधुनिक केलेली आहे. परंतु हीं आधुनिक स्थले भाषेचा आस्थेवार्द्धक अभ्यास करणाऱ्यांच्या सहज लक्ष्यात येतील.

२ भारतेतिहाससंशोधकमंडळाच्या शक १८३५ च्या इतिवृत्ताच्या ७९ व्या पृष्ठावर गलडसंहितेचा निर्देश केला आहे. त्या संहिताकार गलडाहून प्रस्तुतचा हा विठलु गलडो बहुशः भिन्न असावा. परंतु तो व हा एकच असण्याचा संभव नाही असें नाही. सुश्रुत, हारीत, याच्या नंतर हरिमेखल, भेड, वृद्ध वगैरे संहिताकार झालेले आहेत व त्या सर्वांच्या शेवटीं गलड झाला असें धरल्यास संहिताकार गलड व विठलु गलडो एकच असें कल्पण्यास किंचित् वाव मिळतो.

३ विभक्तिप्रत्यय ह्मणून ज्या शब्दास अलीकडील मराठी व्याकरणकार ह्मणतात ते ह्या ग्रंथात तोडून लिहिले आहेत. ते शब्द विभक्तिप्रत्यय नसून स्वतंत्र अव्यये व सर्वनामे आहेत. स, ला, तें, सिं, हीं अव्यये आहेत. च (चा-ची-चे) हे सर्वनाम आहे. ह्या अव्यया च्या व सर्वनामा च्या अर्धीं मराठींत शब्दांना विभक्तिकार्य होऊन गेलेले आहेत. उदाहरणार्थ राम शब्द घेतला, तर स, ला, तें, सिं, वगैरे अव्यया पूर्वी राम या शब्दाचा रामा असा विकार आधीं

ज्ञालेला च असतो. येथे रामा हे विभक्तिरूप आहे व स, ला, ते, सिं, हीं तात्पश्चात् येणारीं अव्यये आहेत. संस्कृतांतल्या प्रमाणें हुबे-हुब हा प्रकार होतो.

राम प्रति = रामा ते
राम परा = रामा ला
राम स = रामा स
रामेन सम = रामे सिं

येथे संस्कृतांत प्रति, परा, सं यांच्या पूर्वी शब्दाची द्वितीया-होते असें समजतात. तो च प्रकार मराठींत हि अर्थात् होतो. स, ला, ते या कर्मप्रवचनीया पूर्वी राम शब्दा ची रामा अशी द्वितीया-होते. समं या अव्यया पूर्वी संस्कृतांत राम शब्दा ची तृतीया-होते. तो च प्रकार जुन्या मराठींत होतो. सिं या अव्यया पूर्वी राम शब्दाची जुन्या मराठींत रामे अशी तृतीया-होते. रामे सिं या जुन्या प्रयोगाचा अपभ्रंश वर्तमान मराठींत रामा शीं असा होतो. तात्पर्य, स, ला, ते व सिं हीं अव्यये आहेत व ह्यांच्या आधीं शब्दाना विभक्तिकार्य होऊन गेलेले असते. सबब, हीं अव्यये प्रस्तुत जुन्या मराठी ग्रंथात तोडून छापलीं आहेत.

४ तसें च, सर्व शब्दयोगी अव्यये हि ह्या ग्रंथात तोडून छापिलीं आहेत. जोडून आजपर्यंत तीं कां छापित ते कळत नाहीं. च, हि, देखील, वगैरे हि अव्यये मागील शब्दरूपांना जोडून छापण्याचा प्रघात दुष्ट च आहे.

५ प्रस्तुत ग्रंथात प्रथम कांहीं विभक्त्या टिपात स्पष्ट करून दाखविल्या आहेत. ज्यांना जास्त माहिती हवी असेल त्यांनीं मीं केलेले सुब्रंतविचारादि प्रबोध पहावे.

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

सुमहूर्त्तौ चंद्रवर्ली सरखली घालिजे । विहिसा हलदि । इटाली । जेणा ची मसि । या चे निर पोडसांसे घालूनि कांजिये मर्दिजे ऐमे दिन १ सम रसै मग थाल घालूनि हलु हलू रसु (सुप) धुइजे । मग कुवारि चित्रकु त्रिकटुक । त्रिकला निवूरसे मर्दिजे दिन १ मग धूइजे । मग कांजिया मध्ये पॅलिनि । डोलकायंत्री स्वेदिजे । तिया रसा चौथे नि भागे रेवीलें ताम्र घालिजे निवूरसु घालूनि अवधे मर्दिजे लोणिया सारिषे तैसी पीठी होय । मडकीया चा बुढी ठेविजे सोधन जाले ॥

सपक्षीक दुसरा । माका मीठ । वाझ करटोली । ये णे स्वेदिजे स्थिर होय । इति रससोधन ॥

कुसि वरी मडके दुधें भरीजे । तोंडी लौवत लुगडे बांधौनि गंधक चूर्ण करुन घालिजे तेथे । वरि चाकी कलासीजे मडके काठ वरि भरिजे । पुट सेणी वीसा चे दीजे । तो दुधा माजि गलाला ॥ गंधक-शोधन ॥

कोहलेया चा रसु । चुना । तेल । या तूँ शोधिला तालुकु ॥ तालुकुशोधन ॥

सावेरी चा रसु मनसीध शोधीली कैसी । देहे सुद्ध होय रसी घाली सुधें ॥ इति मनसीलसुद्धिः ॥

नरमूत्री नीच नवा दीस २१ पापरीया भीजावा शुद्ध होय ॥ सैधव डहुलून उदकी हीगुल स्वेदीजे सुध होय ॥ ४ ॥

गोमूत्रा मधे दीस सात भीजे घालिजे वीप सुध होय ॥ विष-शोधन ॥ ५ ॥

पापरी घालुनि ताविजे कृष्णाभ्रकु शुध होय ॥ ६ ॥

मग सालिफोतरे रगडीजे । होय धान्याभ्रकु । ते णे सी समु टंकणु धमिजे मुसे घालुन ॥ सुस्ताकवाथे गजपूटे दीजेः

१ खलुनि. २ पष्टि. ३ चा=चआ=चा=च्या. चा चा उच्चर सस्कृतांतल्या प्रमाणें करावयाचा. ४ सप्तमीदर्शक अव्यय. ५ भीज या खीलिंगी शब्दाची दुसरी विभक्ति.

ति^१ सातः देउन अग्नि दी (जे) एणें निश्चंद्री अभ्रकु होय ॥

पारंबीरसे पुटीलां होइः । अलोहितु ॥ ५ ॥

दहीये प्रहर १ मर्दिजे रात्री सेणी ५० साचे पुट दीजे या परी सोधिजे अभ्रकु ॥ ५ ॥ इति अभ्रकमारणं ॥ ५ ॥

कवडेसंघु मुक्ताकलें नीवूरसे धूइजेति सुध होती ॥ इति कवडे-
मोतीसंघुसोधनं ॥ ५ ॥

टरलीं फेडिजेति उदके कढीजेति जीभां कहाडीजेति ॥ जेपाल
सुध होती ॥ ५ ॥

माक्षिकु नरमूत्रांतु । विमला—महीषी—मूत्रांतु । स्वेदिजे प्रहर
४ सुध होती ॥ ५ ॥

कलति—कढणा महरीया हीरा स्वेदिजे प्रहर ४ सुध होय
कुसारि काइसी बहुत ॥ ५ ॥

ढेकुणरक्ते मापुन वेला सात ताविजे उष्णी । बदरीकलके
वेष्टुनि गजपुट दीजेः ॥ ऐसी पुटे सात हीरा भस्म होय ॥
इति वज्रभस्म ॥ ५ ॥

ती वरसें पलहें । कां नागवेली चें मूलें वाहुनि कांजिये गोला
कीजे गजपुट दीजे हीरा भस्म होय ॥ इति हीरासोधन ॥ ५ ॥

ताड—निबोलिया रसी । वैक्रांत चिकु विज्ञविती । ऐसी सुधि
वोलिजति वंडीलीये ग्रथी ॥ ५ ॥

वाली उतराणी । तीया माकु विक्रांत सुनी दिजेति गजपुटे तीनी
होय भस्म ॥ ५ ॥

येही रसी रसायने योजावीं हीरेया चे नि भाचे अष्टगुण
जाणावे ॥ ५ ॥

हीरेया चे चि ॥ ५ ॥ वैक्रांत सोधन ॥

गोमूत्र तैल तोक कांजी कुलीथकढण यां पाचा माझि वेला
सात ताड ताड वीझवीजे ॥ सुध थाड लोहे ॥ ५ ॥

निवूरसे मनसील नागपत्रा सि लेपु केला तीपुटी भस्म
होइल ॥ काजला सारीघे ॥ ५ ॥

१ दीजे+ति=दीजेति मध्ये दोन शून्ये निरर्थक दिली आहेत. • (पुष्टण)

पुटीला ह्मणजे पुट दिलेला. ३ वृद्ध, जुनाट.

नागभस्मे सी सरिसे सुवर्णरज कालबीजे नीबूरसे तीनि पुटी
अनयासे होय भस्म ॥ ७१ ॥

नीबुरसे माहापुटे देता नागु वीरे सुवर्ण भस्मा तें उरे ॥ योजिले
रसी घारे करी काज ॥ ७२ ॥

नीबुरसे माक्षिकु मर्दुनि सोनिया कां रुपेया ची पत्रें लेपुनि
दीजेति पुटे २ होइल भस्म ॥ ७३ ॥

नीबुरसे पारजे ताम्रयात्रा लेपु कीजे दुणा गंधकु देउनि घालिजे
मडकेयाचा बुडी ॥ ७४ ॥

कलासुनि मीठ भरीजे काठ घरी ॥ पणती ठेव्हीजे वरी । पचिजे
पाहार च्यारि ॥ मरैल ताम्र ॥ ७५ ॥

वांती भले ती वीरके वीण ताम्र होय नीके दीपन होय
वीसेषे गुणा ते करी ॥ ७६ ॥

पांडु पित्ररोगु कवलु कुष्ठ वातरक्त फेडी ऐके गुजे कवलु ॥
इत्ती ताम्रभस्म ॥ ७७ ॥ ७७ ॥

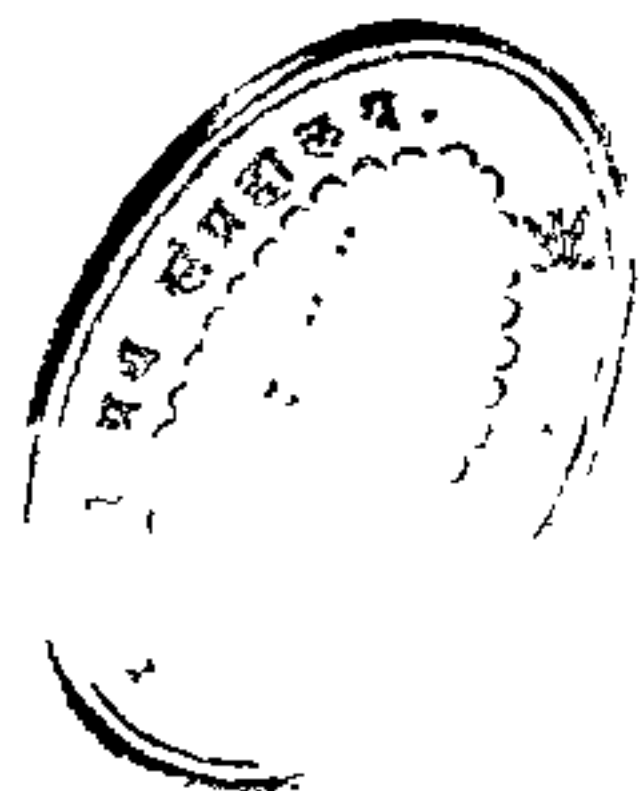
लाहान रेतीलें तीर्थें । मर्दुनि त्रिफलोदके कुंभ पुटे तीस ऐके
होइल भस्म ॥ वारितरु ॥ ७८ ॥

प्रभेह ग्रहणी शूल काश्य क्रीमि पंडु कामला लोहो सेवीलेयां
वाल दोनि दोनि वाल निवरावे हे दोष ॥ ७९ ॥

वचि । चा क्षारु का सेलीये ची लेंडी ऐसी कां तीला ची
पेडी वंगभस्म कुंडी करीती यो ॥ ८० ॥ इति अष्टलोहो--मारण
समाप्त ॥ ७१ ॥ ७१ ॥

३

आतां असो हा पडुणा ।
कीजे गंधकजारणा ।
ते णे रसा होतील गुणां ।
असंक्षत ॥
ऐके मुसे उन्हा तीलेला ।
महुरसु घापे सोधिला ॥
एरी मुसे पकला ।
गंधकु घापे ॥ ८२ ॥

दोनी नीरुंधून मुसा माहुआ त्या मुसा दोन्ही निरुंधूनि कलासा
विया गंधकु कोलिसा फुकिजे कोलिसा ढाले ढाले ॥ ८३ ॥
नलिये चे नि रंधं गंधकुधूम सचरे । रसा समु जीरे ऐकवीस
वेलां ॥ ८४ ॥

या परी सां वेलां गंधकु—जारणा केली ॥ तरि रोगा ची फुडी
उमटे वेगां : ॥ ८५ ॥

शत भरि हंस—पदी—रसें गंधकु भाविला असे तो चि पुटी घापें
रस मुसे तातलीये वरि ॥ ८६ ॥

ऐसा जारिजैल षड्गुणा । हे एक एक जारणा जालियां आपुली
आण रोगा सि वाय ॥ ८७ ॥

आता जारणा ऐकि उमटली । कीजे गंधकु—पीठी । ते आतां पर-
पाटी सांघे वैद्या सी ॥ ८८ ॥

तांभाणीं जोंधले इतुका रसु घापे गंधका किणु किणु घालूनि
आटका मर्दिजे गाढे ॥ ८९ ॥

पुडती रसु पुडती गंधकु घालिजे स्तोकं स्तोके मर्दिजे पिंड
ऐकु पडे पीठी ॥ ९० ॥

हंसपदी का निवूरसां पीठी मर्दुनि सम रसी वैद्ये रस-भस्म
दोसे कीजे गोटी ॥ ९१ ॥

ऐसी करून गोटी घालीजे पणती संपुटी दुणा गंधकु देउन
पुटीं भूधरिं पचिजे ॥ ९२ ॥

तुरंगपुर प्रमाणे पुट गोवरिया चे जाणे । निवाळिया दिडुपणे रापे
चे चि ॥ ९३ ॥

घरि या चि परी एकदाटें । दिजेति सात पुटे । सकल लोहीत
गोमटें रसभस्म होय ॥ ९४ ॥

ऐकि आपुलीया उपपती । हा चि रसु मुर्छीत करिती । ह्यणती
जे उथापन अतिपातनायंत्रां ॥ ९५ ॥

हा सेवीलेयां अनुपाने सी । भले तो ही रोगु नासी । गुंज
मात्रा या सि जाणावी निरुती ॥ ९६ ॥

मेह क्षयो दीर्घज्वरु कासु स्वासु कृमि-विकार कृशत्व ज्वरु पांडु
हे विसेषे फीटती जाण ॥ ९७ ॥

रसु ये णे योगे सी वरीसें सेविता मृत्या तें जाकैल । वार्धिक्य
नासे नीकें : सा मासी ॥ ९८ ॥ इति रसगंधकुजारणा समाप्त ॥१॥

आता कराविया मुसा का पुडती । आणिजे वावरुली ची माती ।
तीये चतुर्थासे घापती चौथीया कोलिसे ॥ ९९ ॥

ते आधी चांग कुटिजे । मग लिहीन वाटिजे । तिया कुपी लेपिजे
सा सात वेला ॥ १०० ॥

तीये कुपिये आतु घालिजे सम गंधकु सूत । रसा चतुर्था सी
निभ्रांतु घापे नवसादरु ॥ १ ॥

अलंदिया चा बुडी । डोलां पाडुनि ठेविजे निठाली । तेथ कुंसी वरी
घाली लिहीन वालु ॥ २ ॥

मग क्रमवृद्धितु अग्नि प्रहर १२ करुन निवालियां । कुपी फोडुनि
घेइजे । रसभस्म ॥ ३ ॥

हे एक कुंकुमपींजर । भस्म परि मागिला चे चि गुण मात्रा-
महिमा परियेसी । महिमा अती विना ॥ ४ ॥

वर्त जाणे कुपी चे तोड करीत जाइजे । अवघड इतुके नि
नाही । अवघड कुपीये सि ॥ ५ ॥

वाकुडेया कांडेया चा निवडिंगु । आठ आंगुले तिया चा
अग्रविभागु सेणें मातिया बांबुनि चांगु अल्प पुट दीजे ॥ ६ ॥

तिया नि रसें सि रसु तीनि दीस असो दीजे । इतुके नि
सुवर्णाचा आसु दीधलीयां चरैल ॥ ७ ॥

मयूरा चे पिचे सि रसेलें । चौदिया चे पत्र केलें तें पलिं
रसा माझि मिलें मर्दना स्तव ॥ ८ ॥

तो रसु भुजपत्रा चां पुडां बाधौनि स्वेदिला फुडा । इतुके
नि चडे येवडा । विस्मोदेयां ॥ ९ ॥

रसु चौसटीया चे नि भागे सोने पहीले चारावेः । लागें ॥ मग
वत्तीसां चे नि सोला चे नि भागें चारिजे सुषे ॥ १० ॥

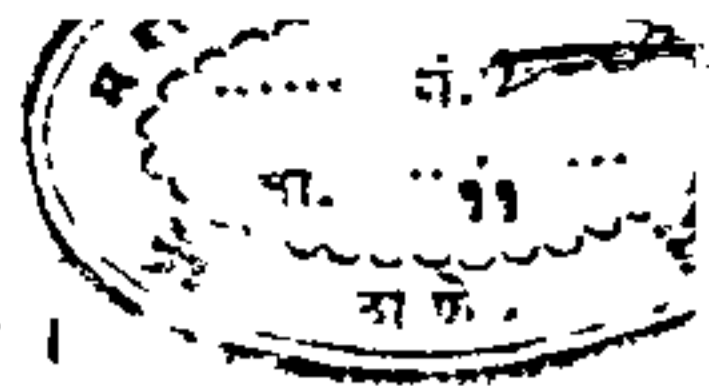
सोलावीया भागा अधिक षेके वेलेन चोखे । कनकः । प्रति
यासि राजिका मीठे मर्दिजे ॥ १ ॥

रसु ग्रामुनि कनक होय ॥ अर्धा सारिपे था चे भस्म सुलिका
किजे ॥ १२ ॥

७३१

रसरत्नदीप

एसे नि करीती जारणा ।
पंति सालोक्त गुणं ।
केवला भित्तिबीजे वणा ।
पिके जवी ॥ १३ ॥

धातुजारणां न करीती रसु मारणें उचिति । तव्हे हो सर्वथा
दोषु लागे ॥ १४ ॥

सिद्धी न वचे उपाउ । जुरे आपुला ठाउ । श्री सिवे सौं द्रोह
केला होय ॥ १५ ॥

परि एका चें मत मनोहर । गंधकी असे तांम्र : तें जारणा
सर्वे करी रसु जीरे ॥ १६ ॥

दोष करी ते णें भजे । थोडें बहुत फल लाहिजे ह्यणौनि
गंधके चि मारिजे । अजरी रसु ॥ १७ ॥

जितुके जारिजे रसु कौसल । तीतुकें सांघो सकल । तरि
ग्रंथु थोरावेल न भरे हावे ॥ १८ ॥

असो हें मनी सरौनि श्रीगुरु ।
गलंडो विठलु चतुरु ।
रसु निफजवितां प्रकारु ।
निरुपिन ॥ १९ ॥

रसु गंधकु तांम्र तियड । कटुकी । कचोरा । पीपली ।
हिरडे या समग्रा सम जेपाल ॥ २० ॥

मर्दिजे निवडींग--रसें । जवं अवघें सम रसें या नाम त्रैलो-
क्यतापहर । या त्रैलोक्या सारिषे वोषद नाहीं ॥ २१ ॥

मात्रा वालु एकु या सि दीजे आर्द्रक रसें । का साकरे सी
नवज्वरु पैजे सी भले तो फीटे ॥ २२ ॥

मुगभातु का ताकभातु भाजी चीली ताकवतु । हा पथ्या
चा पथु भले तीये ज्वरी ॥ २३ ॥ त्रैलोक्यडंबरु तापहरण
हा चि ॥ ४ ॥

निर्गुंडीरसें रसु गंधकु विष मर्दिजे ग्रहरु दोनि एका निर्गुंडी-
आलेया चे सप्तक भावना चें ॥ २४ ॥

मात्रा गुज १ नवज्वरा तें सोषी । पथे दोष विसेषीं काज नाहीं ॥ २५ ॥

ताकभातु पथ्य दीजे । ताहाने ताक पाजिजे ॥ तेलें माथा मपिजे
म्हाणिजे उष्णोदके ॥ २६ ॥

सर्वांगी लाविजे चंदन : फुलें घाजातुरें वजति पडे विजणा । तांबोल
भक्षण किजे सुपें ॥ २७ ॥ इति रसुचंडेस्वरु नाम रसु ॥ ४ ॥
तांम्ररसु गंधकु त्रियड त्रिकटुक । दाति हियाचलि । वीप
टंकण । कटुकी जेपाल ॥ २८ ॥

अवधीया समान । दाती—क्वाथे चांग लिहीन । निवडिंग-
चिके मटुन प्रहर च्यारि । वोरा चे आठोलीये येवढी गोली
दीजे मीरीयां सी । वडी तीव्र ज्वरा तें दवडी । भले
तिया ॥ ३० ॥

सामु भावे निरामु ज्वरु—भावे विपमु । न यावा वामु
फीटे वेगे ॥ ३१ ॥

ग्रहणी पांडु । सुलु । कृमि उदर गुद । कल हे क्रमै नासेति
सकल दोष ॥ ३२ ॥ इति विनोदविद्याधरु ॥ ४ ॥

सुवर्णभस्म : मोतीये । त्रिकटुक । हिंगुल । टंकणु विप । चित्रकु ।
रसे प्रहर दोनि मर्दिजे ॥ ३३ ॥

तो वाफे चुने नि लेपिला दृढे । येके कोंढळा निरंधूनि सिवे
पुटिला आलुमालु ॥ ३४ ॥

सर्व ज्वरु सन्निपातु ग्रहणी अतीसारु वातु । करी गुंजमात्रा ॥ ३५ ॥

रोगा ची अनुपाने वेगळालीं ॥ अथवा मधुपीपली । पथे दीजेति
आपुळाले रोगानुरूपे ॥ ३६ ॥ इति त्रिभुवनकीर्त्ति नाम रसु ॥ ४ ॥

भाग दोनि सोधिला घापरिया भागु १ सोळिली मीरी । गाइ
चे लोणिये कालउनियां । मर्दिजे चांग ॥ ३७ ॥

जव जाय लोणीयां चें चोपड—पण : तव किजे निलुरसे मर्दन
मात्रा चाल दोनि : अनुपान मधुपीपली ॥ ३८ ॥

तुटे ज्वरु धातुगतु । विपमु नासे अदतः भले तो ही रक्त-
जानितु समे रोगु ॥ ३९ ॥

रक्तातीसारु रक्तपित्तः प्रदर अर्शां चे रगतः ग्रहणी भले तें
पित्तः समे वेगां ॥ ४० ॥

अथ दुधभातु निसांक कां पथ्य मधुर ताक । सालि चा भातु
शाक पडवल्ले : लौडोल्ले ॥ इति व्याधिगजकेसरी नाम
रसु ॥ ४१ ॥

कलिलवी । पाहाड । घेडुलि । कडिसरा । देवडागरी । सकल
हे रस : घेउनि मर्दिला रसु घेपे ॥ ४२ ॥

मग ऐही रसे रसु
स्वेदिजे पेकु दीसु ।
भग द्विगुणा मेलविजोसु ।
सोधिला गंधकु ॥ ४३ ॥

मग ब्रह्म मांडुकी सहदेवी । बांबि कासोदा । कलिलावी ।
धोतीरा । विष्णुक्रांता । आठवी कामोणीकाली ॥ ४४ ॥

घां चे नि रसे अटंक प्रहर आठ एक ते मर्दूनिः रस गंधकु
किजे गोली ॥ ४५ ॥

तो घालूनि एके कोढलां पहर वारा वालुकायंत्रे पचिला ॥
जालेयां स्वांग-सीतल आलां पुट दीजे ॥ ४६ ॥

तिया सोलावे नि भागे त्रिकटुक टंकणु ॥ लागे मग षलिजे
अवघे । भरीजे सेदे ॥ ४७ ॥

धाला अक्षतां चे अष्टदल कीजे । तेथे तेथे श्रीबुधु हणौनि
रसु पुजिजे । आटे दले अर्चिजे । लोकपाला ते ॥ ४८ ॥

मग तांबोलवना माझारि । दिजेति रसा वाल च्यारि । अनुपान
ही कुसरी । केवल साषरा ॥ ४९ ॥

कुष्ट कृमि ने दीजे । एरि भले तिये रोगी दीजे । पण गुण
लाहिजे । पाणीढाले ॥ ५० ॥

विषमु वाचुन ज्वर ।
सन्निपातु घोर ।
अजीर्ण सर्व अतिसार ।
ग्रहणी ॥ ५१ ॥

क्षय गुल्म कास स्वासु । ए णे फीटेति सहसा रक्तपित्तः
पांडु भरवासा प्राणेश्वरा चा ॥ ५२ ॥

पुडती उद्वैलीयां उपद्रवा । पाणीढोलु करावा । ते एहे उणिवा
रोगा सि होय ॥ ५३ ॥

सदा तैल्यादि पित्तलै एकु मासु । इये रसी वर्जिजोसि ॥
एरवी गुणा चा भृशु होयील रसा सि ॥ ५४ ॥ गणेस्वरु
नाम रसु ॥ ५३ ॥

रसभस्म हेमभस्म मोतीयेः रसा दुणो रसा चतुर्थांशे टंकणु ।
गंधकु सर्वा समु ॥ ५५ ॥

कांजी घालुनि कीजे गोलां । कापडमाती देउनी वालविला ।
सो लवण भांडा पचिला । प्रहर च्यारि ॥ ५६ ॥

होय मृगांकरसु । क्षयरोगां करी नासु । अनुपाना मीरीये ।
घतीस मात्रा वालु च्यारि ॥ ५७ ॥

ना तरी दाहा पिपली मधुः अनुपानु विशेषु प्रसिद्ध ।
सेलीये चे कां गाइ चें दूध तुप ताक ॥ ५८ ॥

आलें सैधव रुचती तें साक सिजती अहर्निश । एला
मिरिये नावें घापे तुप ॥ ५९ ॥

कारलें वांगें बेल । कोहले कांजी तेल कडु चिचा हें सकल
वर्जिजे येथे ॥ ६० ॥

हा रसु ज्वरादिकां तें फेडी । कास स्वास धातुगता ते
दवडी दीपना पुष्टि ची प्रौढी । दावी घेगां ॥ ६१ ॥ इति
मृगांक नाम रसु ॥ ५३ ॥

रसु मनसाल तालकु तुथेः षापरिया माक्षिकु सातवां
घालिजे गंधकु अवधी समे ॥ ६२ ॥

रसा चतुर्थांसे सुवर्ण-भस्म रुचिकें । मर्दिजे प्रथमेः सावेरी
चित्रकः भृंगी नाम । आडुलिसा । पाहाड ॥ ६३ ॥

कलिलवी हे तिया या चा रसी मर्दुनियां मृगाका चिया
परि । पचुनियां लवण भाडां ॥ ६४ ॥

आलेरसु त्रिकटुक यां चीया भावना सात सात प्रत्येक
दीजेति । कनकसुंदर होय ॥ ६५ ॥

गुंजा ३ मात्रा या रसा पवित्रा । सर्व रोगा ते हरिताः ॥
हा चि पेकु ॥ ६६ ॥

क्षयीं मधु पिपली सी दीजे । गुल्मी शूली पांडुरोगी हीरडा
कांजे पाले सी ढालावया । आरद्रकरसे सन्निपाती । ज्वरी

ते णे सी च देती । पथे पथे चि स्थिति मृगांका चीया
परी ॥ ६८ ॥ इति कनक-सुंदर नाम रसु ॥ ६ ॥

रसु भागु १ गंधकु १ भाग च्यारि कवडे । संषा टंकणुः
तृतीयांसे आइका रसा चेनि ॥ ६९ ॥

दीनु १ मर्दुनियां किजे लाहान । कौढता घालुनि । रुंधुन
कीजे चांग राजहस्त पोलया चे गजपुट दीजे बल सेणी
चें । निवालेयां तीया चे कीजे चूर्ण ॥ ७० ॥

मात्रा वाल दोनि । यासि बतीस मीरीये तुपे सी । रक्त-
पित्ति कुष्टा वाचुनि रोगा सि करि नासु ॥ ७२ ॥

क्षयरोगी विसेषे बोलिलाः अनुपानु तुप पलः तुप-भातु दर्ही-
भातु । जेवील उताणा भूमी निजे ॥ ७३ ॥

ऐसे दो प्रहरा चे नि अंतरे । पथ्य दूसरे तीसरे । तीही
दिसा माजि सारी वमि षरे । वरि लागला रेसु ॥ ७४ ॥

ना तरि पुडती दीज ये चि रसी । पहिलीये सप्तकी । रो-
गिया सि पथ्य विसेषु ॥ ७५ ॥

लावेया चा रसु । मुगवतिया सूरण तुप सैधवें सिजुनिया ।
एला मीरी जीरे । ताकवतु साकवतीया रुचिकरा । घेपति
॥ ७६ ॥

कफ-वाती उन्हक्षीर । खाती । निवालेया साकर राती चे : भा-
हारु थे परि चे : ॥ ७७ ॥

ब्याली झालेया वरि संष भस्मा वाल दोनि । च्यारि वालु
विजया तुपे सेवी जरि आरोग्य होय ॥ ७८ ॥

दुसरा सप्तकी मासे मीस : केलें । कालें उस पाजिजे तुप
॥ ७९ ॥

तीसरा सप्तकी गोधूमचूर्ण उडीद या चे प्रकार । अमर्याद
करुनि सेवी प्रसिद्ध उपचार हे ॥ ८० ॥

अंगोद्धर्त्तन कीजे : साहे तैसे उदक घेइजे । भले तेये उ(प)
द्रवी : सेविजे तुपभातु ॥ ८१ ॥

उदेलियां वायो चे भरी । पोइ चा रसु घापे सीरी । अल्प
मर्दन सरीरी कीजे तुपे ॥ ८२ ॥

अधी पीता चा ठाई : डहुलुनि देउली ची सुइ । पीयीजें उ-
ठिला देही । साकर गुलवे-रसु ॥ ८३ ॥

श्लेष्मादिक-सेका पल ॥

मीरीयें भाजिजे केल ।

कनकबीयां स्थल ।

तु । पे दीजेति ॥ ८४ ॥

वाता सि गुलवेली—रसु मधु जरि दिसे क्रिमि चा
वाधुः । अजमोदा विडिगेंः मधु चाविजें जरि ॥ ८५ ॥

विरेक उदेल्ला जरि तरि दीजे दहीये । पिचकुला दुधे तुपे
नस्य घेतल ॥ जरी कपाल दुपे ॥ ८६ ॥

आणिष होती उपद्रव ॥ सहितेया उपचार करावा । तिये
लागि सेवा वैद्येचंद्रिके सी ॥ ८७ ॥

वाविसावां दीसी ।

तीलेंले माहने तया सी ।

कुमरी-देव-द्विजा सी ।

किजे संतोषु ॥ ८८ ॥

वैद्या सि चांग पुजा किजे ।

आंगा सि दृष्टि पडो नेदिजे ।

सांडिले ते सेविजे ।

ढाले ढाले ॥ ८९ ॥

ग्रहणीये अतिसारी । हा चि रसु तुप मीरीये सी विजय
संघ-भस्मे सीं या वरी तुपे दीजे ॥ ९० ॥

साकरुडुः पडी विजयाः नावेक जीरे घालुनियां ।
हैसी चेया दहीयां सवे दीजे ॥ ९१ ॥

ये लोकनाथी आदिदेवतः

तो पुजीजे रसु देतां ।

रस-सिधु त्वरिता ।

ततक्षणे लाभे ॥ ९२ ॥

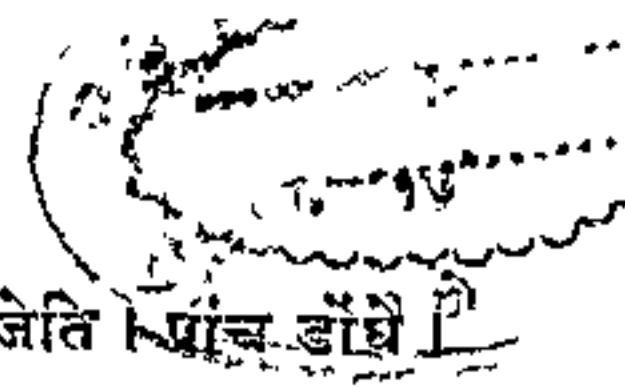
इति लोकनाथ-पोटली ॥ ७ ॥

सुवर्ण मोतीयें भागु एकु ।

रसभस्मा चारि गंधकुः ॥

आठ आठ भागु । कवडे संघु

मदिजे ॥ चित्रकरसे ॥ ९३ ॥

ते णे दाहां दातीरियां चे कुरुगें । कवडे भरीजेति । पांच डोंघे ।
टकण कसी सातेर अवघेनि रुंधीजेति ॥ ९४ ॥

चुन्येन लेपिले लोटिंगें । मागिलीये चि परी । गजपुटी पाकु
कीजे । परिपाटी लोकनाथा चीया ॥ ९५ ॥

ते चि मात्रा उपचार ।
सुवर्णबंधु हा लोकेस्वरु ।
ह्यणौनि गुणवंतु ।
मागिला पासुनियां ॥ ९६ ॥

॥ इति लोकेस्वरु नाम रसु ॥

रसभस्म । हेमभस्म । गंधकु । मोती । विष । कवडे ।
अभ्रकु । अवघीयां दुणा संघु । मेलविजे ॥ ९७ ॥

चित्रकु विजया-रसे मर्दिजे
तो गोला चुनेन लेपिजे ।
मृगाका चिया परी । पचीजे
लवण भांडा ॥ ९८ ॥

मग ते लोहपात्रीं । चित्रकरसे पचिजे घडीया च्यारिः सीसे ।
मग पलुनि पोदलीये ऐसे प्रयोजिजे ॥ ९९ ॥

वात श्लेष्मा तरि रोगी ।
मीरीयें तुपें देतां चांगी ।
पित्तप्रकोपा चां । लागी
मधु—पिपली ॥ १०० ॥

सर्व ग्रहणी सर्वातीसारी । समे मद्यसुल येरु मात्रा वालु ।
चमत्करु क्षया ते ही जीणे ॥ १ ॥

पथ्य तुप-दही भातु दीजे ।
रुचि मोडो नेदिजे ।
आतीरेकी चाटिजे ।
कुटजा आवले होय ॥ २ ॥

इति ग्रहणीकपाट नाम रसु ॥ ३ ॥

तीनि भाग पांच लवणेः । चिचाशारु सवे निबूरसु, दुणा ।
डहुलुनि हे पूर्ण झोल किजे ॥ ३ ॥

तेथ संघु सात वेला
 ताउ ताउ विझविला ।
 तेयां भाग सोला ।
 हिंगु भाग च्यारि ॥ ४ ॥

सूठि । मीरी । पीपली । हीगा बराबरी : रसु गंधकु विष
 घाली । एक एक भागु ॥ ५ ॥

वाल संघ-वटिका । नासी सर्व शूल ग्रहणी । अजीर्ण अरुचि ।
 विषुचिका अग्निमांघ ॥ इति संघवटिका ॥ ६ ॥ ७ ॥

रसु हिंगुलु गंधकु । ये भागु येकु येकु पलूनियां । कृष्ण-
 कनकरसे भावना सात ॥ ७ ॥

विजया रसु । त्रिकटुक ये ही भावना प्रत्यक दीजेति । या
 तिद्धिदायका गणेश्वरा सी ॥ ८ ॥

दारुणु तले तो ज्वह निरामु । अतिसारु वांतिकारु । अथवा
 ज्वरातीसारु वांतिकारु ॥ ९ ॥

इतुकियां ते नासी । वालु मात्रा यासि दीजे मधु-पि(प)ली
 सी । कां आनुपानुभेदे ॥ १० ॥ सिद्धगणेश्वरु नाम रसु ॥ ७ ॥

रसु गंधकु विष : या सम त्रिकटुक । निवूरसे नावेक मर्दि-
 जे । आटे ॥ ११ ॥

रस समाने विष धूपिजे । बुद्धिविषे ॥ कोरडे षलिजे
 निके । मात्रा गुंज १ ॥ १२ ॥

सनिपातु निवारि तंद्री मौल्य निवारि होंकार शय्या शैत्य नि-
 वारे । आर्द्रकरसे सी दीजे ॥ १३ ॥ इति सन्निपातुभैरव ॥ ७ ॥

रसु : गंधकु : हरितालु । मनसील । माक्षीलु । लोह । ताम्र ।
 नागु । अभ्रकु । वगु । सुवर्ण ॥ १४ ॥

मुसलीकंदु । चित्रकरसे मर्दूनि कूपिये घालिजे । बुद्धि-
 विषे ॥ ते कापड मातिया लेपिजे जो सोसे उन्हवतिये ॥ १५ ॥

मग त्यासि लघु पुट दीजे । कापडमाती फेडिजे । कुपीस-
 कट रगडीजे षलीजे चांग ॥ १६ ॥

ज्वालाभूषी माका चित्रकु । आघाडा पाह । अजमोधा : विष ।
 समुद्रफल गुगुलु । आर्द्रकरसु ॥ १७ ॥

अज्ञा : महिषी । मयूर । रोही मासा सोरु । या चिया पित्ता
चिया भावना सात ॥ १८ ॥

मग रसा सि वेधी विषे धूपुनि आद्रकरसे मर्दुनी किजेति
घटिका ॥ १९ ॥

ते आद्रकरसे सन्निपाती भले तीया स्थिती उपद्रव निवारेति
जलयोगा स्तव ॥ २० ॥

असाध्या ते सचेतन करी । विसेषे सावधान करी । आ-
पुली वावची आण सन्निपाता सि ॥ २१ ॥

बहु पाणी ढालीजे । सीतोपचारु किजे । पथ्य दहीभातु
दीजे वालुक साकर । उस ॥ २२ ॥

इति कालविध्वंस नाम रसु ॥ ४ ॥

जेपाले नि निंबू उसुनि बाधिजे घुई भाग दोनि । सोलिली
मीरी ही असो मासु १ मग निवूरसे तीया चिया पलूनि
किजेति वडीयां । खीदुधे प्रतुनियां उषांत डोलां लासुभे ॥ २४ ॥

थोर ज्ञानी होय रोगिया सि
परि तंद्री मौढ्य नासी
विसंग्यता केसी
वेगा फीटे ॥ २५ ॥

सोप नुरे सर्व विषा ची । नासे अजीर्णा विषुचिका । परि
डोले सविया ची लोहीवे होती ॥ २६ ॥

तरी जीरे दुध वाटिजे । पातीयां वरि लेपु देइजे । ढाले
ढाले लाहिजे । नेत्रसुषा ते ॥ २७ ॥

इति अमृतसंजीवनी नाम रसु ॥ ४ ॥

षापरिया । रसु । गंधकु । मनसील । विमला : तालकु
मर्दूनि दिसु १ कारलीरसे ॥ २८ ॥

घालु कारि तौली भरिजे । एकि वरि कलासिजे चाकी । तिया
वरि मर्दिलिया ची गोली ठेविजे ॥ २९ ॥

वरि ताम्बवाटी कलासिजे । त्या वरि साली चा दाणा ठेविजे
तो करपे तों अग्नि कीजे ॥ ३० ॥

ते निवालेयां वरी दीस दोनि कारल-रसे षलौनि मात्रा घाल
तीनि कीजेति वडीया ॥ ३१ ॥

ते वडी दीजे गुलकेले सी । पाचा ही विषमा तें नाशी ।
पाचारुनि पैजे सी ॥ ३२ ॥

पहीलीये चि मात्रे एकाहिक जाय । द्वाहिक त्र्याहिक चातुर्थिक
निवारे मात्रा चौथीये ॥ ३३ ॥

दाहपूर्वका ते जीणे । एकादा वेलु वमन करी । सकुमारा
ची वांति धरणे । कढणे सुगा चे नि ॥ ३४ ॥

पथ्य त्थभातु साकर मासु एकु सेवी गोडरे । बल पुष्टि
होय थोड दीपन करी बहुत ॥ ३५ ॥

इति विषमसोधन नाम रसु ॥ ४ ॥

रसभस्म । गंधकु कुमारीरसे घलूनि प्रहर एकु । बाधिजे
एरंडपत्री ॥ ३६ ॥

धान्यराशी दीन तीनि असो दीजे पूरुनि । मग दीजे मधे
त्रिफले नि वा च्यारि ॥ ३७ ॥

कां रोगानुपाने । अथवा दीजे रसायने : ते पडविजे वाणें
माहारोगा वारि ॥ ३८ ॥

प्रमेही तारि या चा भरवसा विभाडी स्वासा कासा क्षय
रोगु कैसा या पुढे ॥ ३९ ॥

वर्णु शूल वातरोग कुष्ट । मंदाग्नि । पंडुरोगु । कामला ।
ग्रहणी । कृमिरोगु ॥ इत्यादिक फीटती ॥ ४० ॥

आणिषा रसा नाव वैद्य ठेविती । कीरु सर्व । पारि या
वोषदा च. हेवा पीउपे न करावा ॥ ४१ ॥ इति लक्ष्मी-
विलास ॥ ४ ॥

कुमारीरसे प्रहर १ मर्दिजे रसु । तेया अर्द्ध गंधकु दोही
सम ताम्रपत्रे कलंकु लेपिजे तो ॥ ४२ ॥

तो मडकिया चा वुडी ठेविजे वारि पणती कलासिजे । वरिते
मीठ भरौनि रुधिजे पचिजे पाहार च्यारि ॥ ४३ ॥

मग स्वाग शीतल षलौनि दीजेति गुंजा दोनि ॥ देवदारु :
इद्रवारुणी । मूल । त्रिकटुक । साकर । या पाचा चे
समभागे चूर्ण किजे । अनुपान ते णे स्वास कासु दाहण
भर्वसे नि जाय ॥ ४४ ॥

इति स्वासकासारि नाम रस : ॥ ४ ॥

रसु मनसील । तालकु । टंकणु । हींगुल । माक्षिकु । ये
भागु एकु । ताम्र गंधकु भाग दोनि । दोनि ॥ ४६ ॥

लोह भाग च्यारि । निवूरसे मर्दिजे चांग पुटे सात दीजेति ॥४७॥
या षोडशांशे विष । मेलविजे सारती । कुष्ट जाती सदेषा ।
करी देषा ॥ ४८ ॥

उन्हवणीये वाउचिया गद्याणे तीनि । चाटूनिया हे अनुपान
सांविया सांप्रतेया ॥ ४९ ॥

कालेमंडल उदंबर । काकण । पसुल । पांडुर । जाति कुष्ट-
विशेष अपार सप्तक सातां ॥ ५० ॥

पथ्या ताक पातल । कां पाणीभातु केवल । पास तथा आले
पडवले । दोडके । तोडोली ॥ ५१ ॥

हा क्षुद्र दीजे दीर्घा तापा सि दीजे । मधुपीपली सी । प्रलापी
आद्रकरसे । अन्येका ते ॥ ५२ ॥

वातरोगी । सन्निपाती । उन्माहु । प्रसूतिवातु सुल शोफा
पांडु ॥ सि घातु करी हिरडे गुले सी ॥ ५३ ॥

अवस्ता पाहोन उचिते । अनुपान पथ्य योजिजे । हा कल्पतरु
हाती असतां चिंता काइसी ॥ ५४ ॥ इति कल्पतरु नाम रसु ॥ ५५ ॥

चव्य : तीन्ही लोणे । पीपलीमूल । हींगु । जीरे चोहतरा ।
त्रिफला । अजमोदा । त्रिकटुक । चित्रकमूल । दाडिवसाल ।
हींगां अर्ध नागु । घालावा सर्वा समु । ओवां निवूरसे
भावावा वेला तीनि ॥ ५६ ॥

वाल च्यारि दीजे वटिका । शूल समे । अग्निमांघ । विशू-
चिका जाय । वात श्लेष्मा । सुपदायका वटिका नाम ॥ ५७ ॥
इति सुपदायक वटिका ॥ ५८ ॥

रसभस्म । लोह । गंधकु । या भागु एकु एकु । ती ही
समु अभ्रकु । पला । पत्रज । नागकेसर । मोचरसु । आसंडु ।
पजुर । मुसली । सतावरी । गोषुरु । कौचा । द्राक्ष । सर्वा
समु मालेपडा । का साकर घालिजे । त्रिफला । काथे भावना
बारावर ॥ इशुरसा चिया ॥ ६० ॥

गदियाणा मात्रा । वटिका सेविजे एक एक । दुध सेरु १
वरि वेइजे । अम्ल तेल राइते वर्जिजे : । राषोन रुचि दी-
पन । ते सेविजे मधुर ॥ ६२ ॥

रति शक्ति आहुति उठी । वातरोगा ते जीणे उठा उठी ।
दीपन बल पुष्टी वाढे चांग ॥ ६३ ॥

इति मदनसुंदर नाम रसु ॥ ४ ॥

रसु गंधकुं । वीष चित्रकु । रसु नावेक मर्दुनि भरिजे कवडे ।
वरि विबवा १ वायुले चा काटा ऐसे थरोथरी भरिजे । तोड
निरुधूनि गजपुट दीजे । पलुनि बाल १ सेविजे विजया—
जीरेन सी ॥ ६५ ॥

का मीरीये तुपे सी अनुपान । ए णे रसे अतिसार नासे
भले तैसा ॥ ६६ ॥

ग्रहणी शूल मंदाक्षि । अजीर्ण जाती भरवसें न । अतिसार-
दहनी नवल थोरु ॥ ६७ ॥

इति अतिसार-दहन रसु ॥ ४ ॥

समान रसु गंधकु । मर्दिजे नावेकु । दोही त्रिगुण सोधिला
जेपाल । घापति ॥ ६८ ॥

गंध चांग मर्दिजे । बाल दोनि तुपे सी दीजे । बाल दोनि
तुपे सी दीजे । अमा ते रेचिजे सुषोपाय ॥६९॥ सुषरेचकु ॥७०॥

रसु गंधकु हिगुलु । सर्वा सम जेपाल । मर्दिजे दीनु सक-
लु । दंती-काथे मर्दिजे । दीधलीयां साकरे सी । प्रबल
दोही प्रहारी ज्वरु पले । पथ्य ताकभानु ॥ ७१ ॥

बालसूर्योरस । विषुत्रिगुणा हिगुलु पलीजे अर्ध गुंज साकरे
सी दीजे । दीर्घ तापु जिणीजे । सप्तके एके ॥ ७२ ॥

यासि मीनपित्ता चिया भावना सात दीधलीयां तरि सन्नि-
(पा)ता वांकुलीया वाइजोसि ॥ ७३ ॥ इति उदयभास्कर
नाम रसु ॥ ४ ॥

हलदि' । निंबपत्रे । विष वावडींगे : मुस्ता त्रिकटुक । अजामूत्रे
क्षणक प्रमाणे वटिका ॥ ७४ ॥

सर्वा रोगि योगवाहक । काइ बोलू विसेषु । आरोग्यदायक
हे चि एक ॥ ७५ ॥

इति क्षयवटिका ॥ ७५ ॥

तालीस : निबु । पाहाड । मीरीये । पीपली । वेपंड ।
विष । आसंदु । बोकडमूत्रे मर्दिजे ॥ ७६ ॥

हे योगवाहक । घडी । दीजे चणेया एव्हडी सर्व रोगा ते
दवडी अनुपानभेदे ॥ ७७ ॥

इति जयंतीवटिका ॥ ७८ ॥

बिबवे सेर २ । चौवा सेर भुस २ । बोल पावसेर -
वेषडे पावसेर - हलदि पावसेर - या चे चूर्ण करून टाक
३ घेइजे पाणी पारिसे निसि घेइ वायु समे ॥

उडिदा ची मूलें तांबोला मध्ये घेइजे प्रदर समे ॥ श्वेत
साट हडीमूल मधे सी दीजे श्वेत प्रदर समे ॥ त्रिकटुक
ब्रह्मदोडी तीला च्या पाणिये सी पीजे स्त्री स फुल ये ॥

तुर्बाचीया कलिया जवषारु । दाती नीबुं पिपली । गुल ।
मेढल । निवडिंग दूध पाणि घालिजे पाजिजे स्त्री स पुष्प
ये ॥ पलस-बीज मधु सम योनि घालिजे गर्भवती स्त्री होय ।
आंबा मूल मधु कपूर मेलवीजे योनी मध्ये घालिजे योनि
गाठि पडे ॥ हरिताल पलास-षारु । चुना भाग पाच पाच
एकत्र कीजे योनि लेपु पाणिये सी लोम जाय ॥

ॐ नमो , काला कुत्ता , वोंके ना भुंके , ये , वीष उत्तर ,
भजेपाल ची रक्षा , वीरा हणवंता ची रक्षा । बाल मंतून
घारावे कुतारि पडेति । भुम्यामलकी मूल कुवासूत्र मस्तकात्
अंगुष्ठप्रमाण ते णे गुंडुन धूप देउन कडवा बांधिजे गाठि
ठाय ये ॥

रक्त अपामार्गमूल वामांग कुक्षी राषिजे उसवणी जाय ॥

गोली वरावी ॥ रसभस्म तोला १ कापूर बाल ८ बोल
बाल ८ मेषरासी टांक २ लवंग १६ मीरी १६ लोबानु
टाक १ बोरप्रमाण गोली कीजे गोली १ सायंकाली भक्षिजे
उतार तुपसाकर ॥ यादि भूतो वराडीया ब्राह्मण ॥

मरकटाचास्ति आदित्यवारी नरभूत्रे उगालुन नासु दीजे अप-
स्मारु समे ॥

कोलउदीरा चे पोटी वेपंड घालिजे उताना पुरीजे दीस
२ ते काहाडुन सेली च्ये दुधे नासु दीजे अपस्मारु जाय ॥
पिचकुलेया मूळ दांता घाली धरीजे न्याउ जीकीजे । अथवा
राजेया पुढे बोलीजे विजयो होय ॥

संवजडी । तगरु । वेहडा । आवेठा । पाढरा फेडरा । या
ची मूले आणिजेति श्रीपंडातु उगालुन टीलकु कीजे ।
विजयो होय ॥

॥ इंद्रवारुणी चा चमत्कारु ॥

इंद्रवारुणी पुष्प नक्षत्रे घेइजे । उत्तरमुखे होउन छाया सुक-
वीजे । त्रिकटुक घालुन सेली चे नि मूत्ते भावना ती ३
दीजे । वडीया २ कीजे टीलकु कीजे जे वस्त पाहे ते
कहु हाय ॥

टीला पुसीजे मागुते मधुर होय ॥

तया ची टीलेयांतु रात्तजन घालिजे टिलकु कीजे सर्व जन
वश्य ॥

गोरोचन-मिश्रीत टीलकु कीजे जुं खेळीजे हारि न ये ॥

मयूरसिपा पुष्यार्की घेइजे । लेकुरा च्या गला बांधिजे भूत
प्रेत पिशाच पलती ।

ते पांचाग चि धूप दाखविजे ज्वरु जाय ॥

ते चि माथा धरिजे राजा वश्य होय ॥

ते चि हाती बांधिजे डावे वाटुं जीतिजे ॥

ते शत्रु चीया घरातु रोविजे मुखबंधन होय ॥

ते चि आपुले घरी रोवीजे चोरभय नव्हे ॥

ते चि जुझा मध्ये माथा धरीजे कांडे न लगे ॥

ते चि हाती बांधिजे अपमृत्यु चुके ॥

ते चि रिहुकालीं स्त्रिये सि दीजे गर्भुं धरी ॥

ते चि पुरुषा सि नाभि-लेपु कीजे विर्यस्तंभ होय ॥

ते सर्पा सि तुपे सी दीजे नासु सर्प-वोप उतरे ॥

ते तुपे सी पाजिजे त्रिभिर जाय ॥

पारा तोला १ तुथे मासे २ लोपंडा चे वाटी मध्ये पलावा
तो गोला होइल मग पापरा च्ये वाटी चा सपुष्ट करावा
रुपे तोला त्या च्या वाटिया चा संपुष्टातु घालावा मग
माती च्या सपुष्टा मध्ये घालु माती कापड देउन मग को-
लीसे धमावे फोरउन काहाडावे ते रुपे उत्तम होय ॥ १ ॥

सूठि मीरी पीपली लवंग एला जाइफल जायपत्री सम-भागें
टांकु टांकु मीरीं ५५।० तुप ००. ॥ उत ३ जाति तव कढ-
उनु सीतागीं दीन ३ दीजे सचेतन होय घासु जन्मांतिकु
जाय ॥ ४ ॥

हीरडे ००५ मांकां समूली सपत्री ००५ कुमारी डीरीया ००५
लोणे पांच ००५ पाडी चे मूत्र ००२ कालहवडे चे मूत्र ००२
अवघे एकत्र करुनु आंबिली ऐसे राधिजे । वालउनु चूर्ण
कीजे सीतलोदके दीस २ उण्णोदके सी जं वारि झटे तो
वारि दीजे पैनु स्वास जन्मा चा जाय ॥ अम्ल वर्जावे ॥ ५ ॥
पैना सि प्रकार ॥ ७ ॥

हींगुलु तोला १॥ चोकडीया च्या पित्तातु डोलिकायंत्रां राधिजे
पुटें दीजेति १२० मग मेणा सारिषा होय तो सीसे तोलि-
यासि मासा दीजे सुध हेम होय ॥ ६ ॥

खापर तोला १ वाटिया दोनि कीजेति । त्यातु पारा तोला
घालिजे १ हींगुल तोला १ हरितालु तोला १ त्यातु घालिजे
मग वोल्या निवडिंगा चें लाकुड वाटोले तोडिजे त्या चा
मोच काहाडुन तो सपुष्ट त्यातु घालिजे त्यातु आघाडेया चा
खारु थोडासा घालिजे मग त्या चे चि डावीर दीजे मग
माती कापडे २ दीजेति मग माती चा लेपु दीजे मग
रानसेणी चा अग्नि घडिया २ दीजे मग रुपेया तोलेया सि
मासा १ दीजे हेम होय ॥ ७ ॥

त्रिकटुक त्रिफला । कोष्ट । कोलांजन : । आकलकन्हा । जाइ-
फल जाईपत्री ऐला लवंग आदोनी वेषंड यौवां । पुरासानी ।
समुद्रसोष । लोणें ४ घेडुली । मूल । हाडसाकली । नाए-
निर्गुडी । नागार्जुनी । तरवड टाकलि वाघाटी तरडी नेपती ।
सतावरी धाईटी कोलीसाबीज मन्हाटी बिचवे आगीया . आग्नि-
द्वणी पीसोला उटाटी उत्तराणी निवु अर्क-क्षार अपामार्ग-

क्षारु चिचे चोक्षा नागु आदित्या चे मूल गोरडु रीगणी डोरली एकत्र करून सम-भागें कीजे नीवुरसे भावना ७ दीजे सर्व दोषीं दीजे सर्व व्याधि ॥

॥ वातविध्वंसन या चे नाव ॥ ७ ॥

सीसे सेरु १ ससेया चे रगत केलुवा ची फुले केली चा षारु आघाडेया चा षारु ऐकत्र वाटुन सीसेया ची पत्रे करुन त्यासि लेपु दीजे ॥

गाइ च्ये सीगी घालुन सेणी चे गजपुट दीजे नाग-रजु होय ॥ १ ॥

सषा चे वाटोले रवे कीजेति साहाणे वरी वासोन गोण-ताडुका वरी घासोन सरसे कीजेति तुथे नीवुरसे वाटुन ते रवे माषाचे तोबेया चा ताइत करुन त्या मध्ये घालुन उकरडेया मध्ये मास ३ रोवीजे मग काहाडावे रवे पेरोजो होती ॥ १ ॥

सोमोल तोला १ नीवुरसे षलजे दीस ३ मग सीदीरसे ३ मग घोडेया च्ये नलि मध्ये घालुन उडीद व अभ्रक व षडी तोडी डावीर दीजे मग गजपुट दीजे मग तोलेया ताबेंया सि मासा १ दीजे फीरवीजे मासे ३ वीजे दीजे जोडा उत्तम होय ॥ यादि तानवा ॥

सापसुरली चे पुस लोहवीती चे पुस तोडुन घेइजे ते तोडुलीया मध्ये घालीजे घोडे आंधले होय ॥

गाइ च्ये ताके झुइजे वरवे होती ॥ ७ ॥

रसगंधक टंकण त्रिकटुक समभागे अर्ध जेपाल मर्दिजे वाल २ मात्रा उष्णोदके खुल जीतके तीतुके बेला रेची ॥ इच्छाभेदु ॥ ७ ॥

ताम्रपत्रे सेरा ची कीजे मग गोमुत्रा मध्ये अथवा कांजिया मध्ये राधिजेति षाहारु १ मग काहाडु घुइजेति पारा पावसेरु गंधकु षेर ॥ नीवुरसे दोनी खलुन पत्रासि लेपु दीजे हांडी मध्ये घालिजेति गजपुट दीजे ॥ यांती भ्राती रहीत होय ॥ ताम्रभस्म ॥ ७ ॥

तालकु भाग दोनि । तुथे भाग १ चुना भाग २ मात्रा जंव
प्रमाणे साकर जीरे सी दीजे पथ्य दुधभातु शीतज्वरु जाय ॥
बाबुले ची साली बोरा ची साली महुवा ची साली कहु
ची साली लोपंडी ची साली पीपला ची साली चीचे ची
साली पलसा ची साली । या साली चा काढा कीजे जी
स पाणी असे ती स दीजे पाणी सोपी ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ प्रथम आदि ची अनादि अनादी चा
वोंकारु वोंकारा चा वेदु ॥ वेदा चे हव्य । हव्या चा धर्मुः ॥
धर्मा चा मेघु । मेघाचे उदक । ते उदक एकवीसांवे ब्रह्मांडी
वाजिनले । ते समै आदिनारायण विष्णु जलशयनी पडुडेले
होते पडुडलीया वरी अनेक सहस्र वरुषे जाली ॥ मग
पीरसागरा मध्ये नारायण पडुडलीया वरी योगे चौदा जाली ॥
तेया योगा विना प्रथम तृतीय योग १ ॥ मध्ययोग ॥ बुद्धयोग
३ ॥ बुद्बुदाकार योग ॥ मन योग ॥६ मन्वतर योग । ७ ॥
धर्म योग ॥८ दमदमाकार योग ९ ॥ तारका योग १० ॥ नकाक्ष
योग ११ अतीत योग १२ ॥ असंख्य योग १३ ॥ वर्तमान योग
१४ ॥ ऐसी चौदा योगे जाली ॥ तेथे आदि नाही । पृथ्वी
नाही ॥ आप नाही ॥ अग्नि नाही ॥ एक तत्व नाही ॥
तेज वायो नाही । आकास नाही । चंद्रसूर्यो नाही । ते समै
आदिविष्णुनारायणे तेज उपजवीले तेजा पासौनि जोती जोती
पासौनि फेनु फेना पासौनि बुद्बुद ॥ तथा पासौनि अंडज
उपजवीले ॥ अंडजा पासौनि ब्रह्मा उपजवीला इतुके न कास्थ ।
पादिक पृथ्वी जाली आता कास्थपा ची नारायणीया १३

प्रथम राणी अदिती ॥ १ दुसरी राणी द्वितीया ॥२ तीसरी
राणी कदजा ३ चौथी राणी सना ४ पाचवी राणी ब्रह्मणी ५ ॥
सेवका ६ वैच्यना ७ सुप्रभा ८ पंडनेत्रा ९ कार्लींद्री ११
कनकरेपा ॥१२ अभिवंदा १३ एसी नारायणीया तेरा १ त्या
राणीया पासौनि उत्पति जाली द्वितीये चे देवते तीस कोडी ।
अदिती चे दानव सैन्यका चा सूर्यो ब्राह्मणी चा चंद्रु सेवके
चे आठ्यासी सहस्र रुषिस्वरु ॥ वेनते चे अरुण . गरुड कुडजे
चे तीस नागकुल ॥ सुप्रभे चे णब्रह्मणौ सरिता ॥ निक्षेके चे राक्षस ॥
धनुर्धरु ॥ सडनेत्रे च्या च्यारि खाणी ॥ त्या कोण कोणी ॥

उद्दोज । अंडज । जारज । स्वेदज एस्या च्यारि खाणी
 ॥ ४ ॥ जालिया त्या षाणी पासौनि चोरियसी लक्ष जीवा
 जनी । जालिया तेया मध्ये वेतालीस थलचरे ॥ ४२ ॥
 वेतालिस जलचरे असताति । त्या जीवा सौनि योगे ४
 जाली कार्जिक सुद्ध नवमी ॥ ९ ॥ कृतायोगा चा प्रवेसु
 जाला १७२८००० इतुके क्रेतायौगप्रमाण कृतायोगा चे
 अंती ब्रह्मा जन्मला ॥ ब्रह्मा चा मरीची । कास्यपु । मुनु
 इष्यानु । इस्वमनु आराणवु ॥ काकृस्या विस्वावसु गाहमनु
 नीवव्ये पुरष्कर्मा धर्नुधरु ॥ महीदसाः ॥ घैवनस्याः
 मांधाताः हे एकतीस राजे जाले ॥ २१ ॥ चक्रवति जाले ॥
 याची चक्रे फोरती ॥ अधर्मा ची मस्तके छेदीती ॥ ऐसे
 राजे कृतायो जाले ॥

एकवीस ताल पुरुष उच होता । सती सा सहस्र ग्रहणे
 जाली । स्वर्गी आया गमन नोहते ॥

धर्म मूर्तिवंत होता ।

धिप्रा सि वेचावया ची चींता नोहोती ।

पृथ्वी सदा धान्यवं(त) असे ॥

वनस्पती सदा फलत असे ॥

मातापिता पुत्रा चा सोमु न देषती

तै अस्तिगलु प्राणु होता ॥

तै मनुष्या सी लक्ष वरुसे आयुष्य होते ॥

मग कृतायुगी चौदा दैत्यवंशी जाले । १४ ॥ प्रथम राजा

मछ ११ दुसरा (रा)जा भैरव १२ तीसरा राजा

भैरवानंदु ॥ चौथा नंदनु ॥ ४ पाचवा अर्धोग ५ साहावा

हीरणकास्यपु ६ प्रार्धु । ७ । वैरोचन ८ । बली ९ । वाणासुर

१० । संपासुरु ॥ ११ गवासुर १२ कपिलासुरु १३ कपीलभद्र

जाति ॥ १४ हे दैत्यवंशी राजे जाले ॥ येही दगदगीली वसुं-

धरा ॥ ते देखोनि आदिविष्णुनारायणु पृथ्वी चा भार

फेडावया कारणे अवतार च्यारि घेतले ॥ ४ ॥

प्रथम मल्लु माता साषावती । पी—

रुपेया चा पीठी भाग १ निधीडिंग-चूर्ण भाग २ बांवी चूर्ण

भाग २ यकत्र करुन मर्दिजे तडीका कीजे एणे दांत घासी-

जती । दृढ होती दंतदृढकरण ॥ पारा टां ४ गंधकु टां ८
ताम्रभस्म टां १ लोहटा २ तालकु टा ३ विष टा २ टक
ण टा ३ पीपली टा ४ मीरी ५ सूठि ४ जाइफल ४ लवंग ४
संखक्षारु टा १८ इये समस्ते वोपदे सम रसु मर्दिजे मात्रा
बालु १

अनुपान आलेरसु अग्निमाद्य ॥ शूल संनिपातु श्लेष्मा अग्नि-
कुमारु रस ॥

फीटकडी टां १॥ नवसादर टां १॥ जंगाल टां १॥ राशक
टां १॥ मायफूल शे '।' लोहपात्रे आमला : केशरंजन : ॥ जव-
पारु टांकु २ गुल टांक ॥ चूणिया चि आसि ॥ ताकें सि दीजे ॥
मूत्रनिरोध फीटे ॥

हिंगा गुजा २ गुल बाल २ वडीया करीजे ॥ दीन २१ एककी
वडी सेवीजे विदल अन्न वर्जीजे क्षोभक अर्श नाशति अर्श-
कुठारो रसः ॥

हिरडे ॥ वेहडे ॥ पीपली ॥ मीरे ॥ वेहडा चीया वियां ॥
नाभिशांप ॥ कणैरी मजशील ॥ सैधव । समुद्रफेन ॥ राल ॥ पाप-
रीया च्यान्ही लेणें ॥ मोर तुथें ॥ कायफल ॥ समभागे मेलवार्वी
मग सेली चे न दुधें पलीं मर्दिजे मग वडीया करीजे प्रातः-
कार्ली मधु सि डोळां घालीजे ॥ अंजन ॥

अथ नेत्रांजनः माइनी चा पाला ॥ मांका ॥ तुलसी ॥
एयां चे न रसे घापर माजिजे वेला ३ मग वेषंड रुइ-चिकें
उगालुनु सुता ची वाति मापिजे वेला ३ तीलेले अथवा
सिरसेलें पाजलून काजल धरिजे ॥ ते काजल ॥ पाप-
रीया ॥ मोरतुथें ॥ फीटकडी ॥ त्रिकटूक ॥ वडागरें ॥
बीबवे भाजले २ लवंगा ॥ जाइफल दोन्ही जीरें ॥ बाला चेया
पाना चा रसु ॥ माहोलिंगा ची चुरडि ॥ गाइ चें लोणीं
बालुन कास्यपात्रा वरी तांविथे मर्दिजे मग कुपीये घालीजे ॥
डोळां अजन करिजे ॥ फुल । पडल । त्रिमिर । पिचडें
परुज । हे रोग नाशति ॥ इति नेत्रवटिका ॥

तालक भागु १ वंगभस्म गद्याणे १२ लवंगा गद्याणे ४
लांगली गद्याणे १ एकत्र कारलीरसे पलिजे पश्चात् तुवरी
गद्याणा १ घालिजे गुजा १ एकी मधे सी लेपु दीजे सद्य
अर्श नासती तालीकेस्वरः ॥

रसु । गंधकु । तालुकु । मनशील समभागे मेलवुनु कांजिये
मर्दिजे जव नष्ट पिष्ट होय ते ण्हे कापड लेपिजे तेले
माषुनु कापड--वाति करिजे मध्ये सांडसँ धरी । जे वाती
लावीजे षालि कांश्यपात्र ठेवीजे तेथे तेल पडे तें घेइजे ।
मात्रा गुंजा २ नश्यो । पानीं ॥ लेपना दीजे । सर्वांगकंपु
नाशे दीस ३ सेवीजे विजयभैरवो नस्य ॥

नवसारा टांक १८ गंधक टांक ३६ । पारजा सेरु १ धत्तूर-
रसँ मर्दिजे दीन ३ कायकुपीये घालिजे । कापडमातीया ७
दीजेती वालुकायंत्री पचिजे ॥ दीपाग्नि पासुनु हटाग्नि वेन्हि करिजे
पाहारु २४ सँदुरवर्ण होय रसभस्म ॥ इति रसभस्मं ७ ७ ७

जवषारु टाक २ गुल टांक ॥. चुणिया ची आसी ॥ ताकें दीजे
मूत्रनिरोध फोटे ॥ निरोधशम ॥

हिंगा गुंजा २ गुल वाल २ गोलीया करीजती दीन २१ एक
एकी वडी सेवीजे विदल अन्न वर्जिजे ॥ क्षोभक अर्श नासती ॥
नीली चेंया मूलां चें चूर्ण टांक ४ गाइ चे दहे सी दीजे
श्रवते अर्श नासती ॥

पारजु ॥ हियावली ॥ कामीयें-सँदुर ॥ मनशील ॥ नवसादर ॥
काचलोण ॥ साजीषारु ॥ टंकणषारु ॥ निवडोंगा चे न दुधें
मर्दुन वालवीजे ॥ मेदें फांसुनुं निवुआ चे न रसे लावीजे :
मेद जाय ॥

चिंचे ची अंतरसाली लाहान वस्त्रगालित करिजे । गाइ चे
ण तुपें सीं बेहडे प्रमाण वडीया करिजेती ॥ दीनु २१ से-
वीजेती चोपां तांदुलां ची पेज भोजन दीजे ॥ मूत्रप्रमेह
जाय ॥

तारकेश्वरो रस : ॥

हिंगुल सेरु १ गहुंवां एवडे कुटके कीजेती मग वापरीया
टांक २ तुथे १ पीटकडी १ ए तीन्ही वोपदे वस्त्रगालित
करुन मग या चूर्णां तुन चूर्ण टांक १ घेइजे ते टाक ३
चो पाणियांतु टाक १ चूर्ण डहुलिजे ते णें डहुलिणि पा-
णिष्ट तें हिंगुला चे गडें मापीजे मग नावेक वालवीजेती
मग डमरुयंत्रे करुन मुखावरोधन करुनु वरी जला स दीजे
दीपाग्नी कीजे प्रहर २४ रस उर्धपातनी लागे नव्हे टांकां
उना सेरु उतरे ॥ इती रसउर्धपातन ॥ ७ ७

अथवा रसु एकत्र करुनु आलेरसे १ भावना देयावेया ।
टंकणु भाजुन पाठी घालावा एवं रसु सीद्ध होय ।

मृदुकोष्ठी गुज १ देया वद्धकोष्ठी गुंजा २ देयावीया अनु-
पान साकर मीरीएँ देयावीं वात पित्त श्लेष्म ज्वरीं देयावा
रसदीपकोरसः ॥

रसभस्म भाग १ गंधक भाग १ पांढरी किण्ही भाग ३
यकत्र करुन चूर्ण करीजे । उर्द्धश्वासु । उदानु । जल्युः ।
तंद्री । भ्रांति । फीटे । सूर्यकलां नस्य ॥

पातालगरुडी चे मूल टांक ३॥ आवटें ताकें सीं भीतरीं
दीजेती । दीवस २१ पथ्य पानीभातु दीजेती श्वेतकुष्ठ जायः ॥

जाइ चा पाला पाणियें बाटून लावीजे श्वेतकुष्ठ जायः ॥

आदसेर पारा ॥ सेर तुरटी १ पाउनसेर गंधक ॥॥ सेर सें-
धव १ येकत्र कीजे नव टांक फटीक्यासोमल्लु नीवडींग दुधें
पलीजे डंबरुकायत्रे घालीजे संद लेप कीजे सात माती
कापड दीजेती षडी ची कुंभारा ची माती ची चुन्या ची
चोवीस पाहारु रांधीजे वरी पोतारा पान्या चा दीजे भडाशी
दीजे मग मंदाशीः या नांव कर्पूरः मधुपीपली सी दीजे
जव मात्रा वालु मात्रा पथ्य ताडुला चा भातु मुग तुप
चवळी सेगा उतार नीवु सापर नबाद्ः ॥

मुंडी मुसली रुदंती घरुणा सापरे सी दीजे पुरुष होय
तरुणाः

पडी । काथु । अफीम । लसणु । षोबरे । राष । लोहकीट ।
घोल । तीवरी । स्पागुळ । ये येकत्र कीजे पोट तुपें माषीजे
वर लेप दीजे वात गुल्मः बेरा चें बीज पारीसेया पानीया
न लावीजे वरी पीपाळा चीं पानें बांधीजे दीस तीन गंड-
माला कर्णमूल जायः ॥

वीष षापरी बांधीजे कट्टूं चीचा कांदा उदके घाटीजे फीरगी
च्या गाठीं वरी बांधीजे वरी पीपला ची पानें बांधीजे वरी
साहादेवी च पींडी बांधीजेः ॥ ५ ॥

फीरंगवाया चें बेंड असे तव तीडीक असे तेथे गंगावती
चा पाला बांधीजे वरं होयः

समुद्रफले गोमूत्रा मधे दीवस ७ व सेली चे मुत्रा मध्ये दीवस ७ भीजवीजे ताका मध्ये दीवस ७ मग सावली स वालवीजे चूर्ण कीजे त्या मध्ये सेंधव टाक ४ व खुरासानी अजवान् टाक ३ वालीजे प्रत्यही टाक दोन प्रमाणे सेवीजे : भुक लागे वाता स तोडी मळ नासे ती

जवपार : मीरी : शुरण : भल्लातक : हरितकि जीरुद्धी

पीपर २ सुंठ ५ त्रीलामा १६

४ पीपलमूल यवक्षार ४ हरीतकी १०

३ चव्यक मीरीच २ जीरुद्धी २

४ चीत्रक सुरणा ३२

पारा तोले तीन ३ गंधक तोले ३ येकत्र काजली कीजे मग : अभ्रका चा पत्रे हांडी मध्ये पत्रे ४ घालीजे वर १ भुरका घालीजे मग मागत्यान पत्रे घालीजे वर सरांड दीजे वर मीठ भरीजे तोंड नीरुधीजे अशी प्रहर च्यार ४ कीजे पारा सीध : ग्रहणी ॥ मोचरसा ॥ सुंठी ॥ बालबेल हिंग । पडीया काथु ॥ रायफुल ॥ वालांबा ॥ जायफल ॥ सम चूर्ण कीजे ग्रहणी स दीजे पथ्य तुपभातु ॥ ७ ॥

लोणारपारु साजीपारु ॥ संप ॥ चुना लम चूर्ण करुन दीजे गुल्म शूल समे ॥ ८ ॥

कोरांट ॥ आसंडु ॥ मयूरसिपा ॥ वांझकरटोल ॥ एकवर्णा गाई चें दुधें सी दीजे ॥ निघंटू पुत्र होय ॥

लैकरु आडवे ये तरी त्या स वोषद ॥ होंग ॥ सेंधव ॥

मोहरीया समभागें वाटून पाजीजे अरुची स लैकरु पडे ॥ ९ ॥

कढची चा कंद पानीयें सी वाटीजे पोटी लेपू दीजे लैकरु पडे ॥

गुर्वाणी दोष उपजला असे त्या स वोषद ॥ सीवनी

पाडल ॥ कवीठ । वेलकी मुली साकर दुधें सी कढचीजे

भीतरी दीजे ज्वर जाय ॥

श्रीपड नीलोत्पल पदमक साकर सम दुधें सी दीजे सर्व—

दोष—ज्वर—नाश ॥

साली च्या लाहीया साकर सेंधव सम अवलेह करावा

गुर्वाणी ची थोर छर्दी नाशे

पींपल पाहाड । पींपलमूलं । चीत्रक । सुंठी सम क्वाथ सीतल
करुन दीजे । अतीसार समे ॥ ५ ॥

आवलकंठी ८१. बेहडे ८८। नषाद ८८॥ येकत्र करुन गौडा-
गरीया ऊंस त्या चे रसें सीं भावना ३ दीजे येकत्र गोला
करुन ठेवीजे टांकां ४ प्रमाणे गाई चे न दुधे सी घेइजे
दीवस ७ प्रमेह—तीडोक व पुंव उन्हाले समेती ॥

जेपाल सेर १ टंकण-षारु टांक १२ उत्राणा चे न रसे
मर्दुन धाला लपेजे सूर्या चे रसी ठेवीजे तें तेल पडेल तें घेईजे ॥
ते ण्हे तेलें हातीं—पाइ—चीं नषे चोपडीजती बोवी लेपीजे
ढालू होय ॥

शुद्ध रसा तोले १ गंधका तोले ४ एकत्र काजली करीजे ॥
मग ववे टाक २ काले जीरे टांक २ विडिंगा टाक २
सैंधवा टाक २ मृत तांबिया वाल १६ घालुन मंदाशी प-
चीजे ॥ जंव कालें होय ॥ बछनाग टाक १ घापे । षलुन
सैंदे घापे । मात्रा वाल १ त्रीकटुके सी घेपे । कुष्ट वात रक्त
दोष । प्रसूतवायु । सर्व दोष नासती ॥ वैश्वानरो रस ॥

सतीनार्थे सांगितलें ॥

सहस्रमूली ची साली टाकुन तें लाकुडे घेयावी तीया लाकु
डा मधील गाभा टाकावा ते लाकुडे सावलीये सुकवीजे ।
तो लाहान भुका वखि गालीत करावा तो भुका ची फाकी
करावी एकवर्ण गाई चें दुधें सी घेइजे तीसरा दीसी न्हाजे
तीनी दीस पाइजे वांशि सी मुल होय ॥

गंधकु पावसेरु । तालकु टाक ३ हीगुल टांक ३ या मध्ये
गोमांस अथवा शुकरमांस घालौनि कुटिजे कुटुक हांडी मध्ये
ठेविजे तेथे किडे पडेतिल असके मांस व वोख(द) खातील
मग त्या चे तेषालयंत्रे फाहाडीजे ते तेल रूपेया सि दीजे
पीत होय : ॥

पारा पावसेरु । दुध अर्क सेरु २॥ सीसी मध्ये घालौनि
मोहर करुन चुल्ही वरि ठेविजे चोवीस प्रहर अग्नि कीजे
स्वाग सीतल उरीजे कधीला सि दीजे ॥ यादि मुखदुम ॥ ५ ॥

कंपिला टाक ३ हींगु टाक ३ पलासपापडा ३ इद्रजव ३ हे
 समभागे चूर्ण कीजे टांक २ भक्षिजे वरि षोबरे जुने दीजे
 कटूदाने पडेति यादि साउषा ॥ ५ ॥

भारत-इतिहास-संशोधक-मंडळ-पुणे.

ब्रह्मदेवकृत

करणप्रकाशा वरील मराठी टीका

ब्रह्मदेवकृत

करणप्रकाशा वरील मराठी

टीका

१ हा ग्रंथ येवल्या स सांपडला. ग्रंथा ची पहिली सात पाने नाहीत व आठवे पान दोनदां लिहिले आहे. प्रतिपृष्ठा स बारा पासून पंधरा ओळी आहेत. अक्षर एकनाथकालीन आहे. भाषा हि एकनाथा च्या सुमार ची आहे. जर ग्रंथा ची टीका स्वतः ब्रह्मदेवा ने केली असेल, तर नकलकारा ने भाषा अर्वाचीन हणजे एकनाथकालीन केली असे हणजे लागते. नकलकार शक १५४१ त नकल करता झाला. अर्थात्, तो ही नकल एकनाथा नंतर थोड्या च वर्षा नी करता झाला. खुद्द ग्रंथांत स्वतः ग्रंथकारा ने टीका केली किवा त्या च्या नंतर दुसऱ्या कोणी केली या चा निर्देश नाही. शक ९६१ तील श्रीपति आपण स्वतः टीका केली असे जसे स्पष्ट हणतो, तसे ब्रह्मदेव हणत नाही. तेव्हा दुसऱ्या कोणी टीका केली असण्या चा संभव आहे. स्वतः ब्रह्मदेवा ने हि टीका केली असण्या चा पुष्कळ संभव आहे. ब्रह्मदेव हा महाराष्ट्रातील ज्योतिषी दिसतो. कारण, त्या च्या ह्या करणप्रकाशग्रंथा वरून महाराष्ट्रातील वैष्णव एकादशीनिर्णया चे गणित करतात. ब्रह्मदेव शक १०१४ त झाला. सबब, ब्रह्मदेवाने च जर ही टीका केली असेल तर प्रस्तुत मराठी टीका शक १०१४ च्या सुमार ची आहे, असे हणता येते.

२ प्रस्तुत ग्रंथांत विभक्तिप्रत्यय व शब्दयोगी अव्यये पूर्वील शब्दा पासून तांदून छापिलीं आहेत. बहुतेक विभक्तिप्रत्यय संस्कृत अव्ययां चे अपभ्रंश आहेत, सबब स्वतंत्र अव्यये च आहेत. ह्या अव्ययां चे स्पष्टीकरण प्रथम प्रथम कांहीं टीपा देऊन केले आहे. त्यां वरून पुढील ग्रंथा च्या भाषे चे दिग्दर्शन होईल. ग्रंथा चीं एकंदर १५ पृष्ठे उपलब्ध आहेत.

वि. का. राजवाडे

खां तु २ उणे करुनु तो अंक अर्धजे । तो वरि ठेविजे ।
इतुक्या नें वर्गमूळ होय ।

॥ दोज्याहतेति ॥

भागील भुजज्या ठेउनु आपुलेया शीघ्रगुणकें ज्यस्त गुणिजे ।
सवर्णछेदार्थ ६० गुणिजे । कर्ण ६० गुणून त्या स भाग
दीजे । अंशादिफल घेउनु त्या चें चाप कीजे । ज्यांविशोधय
ये णें क्रमं धनुक करुनु तें भागादिफल अर्धजे । तें केंद्र-
क्रमं मध्यग्रहां सि संस्कारकीजे । केंद्रक्रियादि ६ धन ।
तुळादि क्रण ॥ हे प्रथम फळ ॥ दलीकृत शीघ्रफल संस्कार-
रिला ग्रहा मध्यं मृदुतुंगभाग ३० चढऊन राश्यादि शोधजे ।
तो मृदुकेंद्र होय ॥ राश्यादिमंदोच्यानि ॥

मं	बु	गु	शु	श
३	७	६	३	७
२८	०	०	०	२६
०	०	०	०	०
०	०	०	०	०

॥ प्राग्बद्वाहुरिति ॥

त्या मृदुकेंद्रा चि पूर्वप्रकारें भुजज्या कीजे । ते ज्या ठेउनु
ज्यस्त ५ गुणिजे । भौमा स ४८ भागिजे । बुधा सि १५६
गुरु सि १०८ शुक्रा स ३६० शनी स ६६ भागु दीजे ।

१ पंचमी. २ कर्तारि विधिलिङ् किंवा कर्मणि विधिलिङ्. अर्धयेत् किंवा
अर्धेत. हा च क्रम ठेविजे, गुणिजे, दीजे, कीजे, इत्यादि रूपांचा पुढें जाणावा.
३ संस्कारिलेया=संस्कारिलथा=संस्कारिल्या=संस्कारिला (षष्ठी)

लब्धभागादि घेउन अवघे मंदफळ मंदकेंद्र प्रमाणें संस्कारकीजे ।
क्रियादिरहितौ तुळादिसहितौ । असें मंदफळ मध्यग्रहां सि
दिलिहयां मंदग्रह होय । तो मंदग्रह आपुल्या शीघ्रोच्चां तु
फेडिजे । पूर्वप्रकारें शीघ्रोच्चग्रहवर्जितं ये णं कर्म शीघ्रफळ
आणिजे । तें शीघ्रफळ भागादि अवघे मंदग्रहां सि केंद्र-
कर्म दीजे । क्रियादि स्वं तुळादि ऋणं । पेशि ३ तीन
फळें । अणि रवि दोः फळ । चरफळ । असें फळें ५
दिलिहयां कुजादिपंचग्रह स्पष्ट होति ॥ बुधशुक्र आणितां
मध्यरवी स पांच फळें दिलिहयां बुधशुक्र स्पष्ट होति ॥

॥ दस्राहतमिति ॥

कुजादिपंचग्रहां सि मंदफळ देतां मृदुकेंद्रभुजजीवे चें भोग्य-
खंडक आलें असेल तें २ दांगुणिजे । भौमा स ९ भागिजे ।
बुध १६ गुरु १२८ शुक्र ३६ शनी स २०० भागिजे । आलें
लब्ध कळादि आपले मध्यगती स केंद्रकर्म संस्कारिजे ।
मृगादि ऋण । कर्कादि धन । इतुक्या नें ग्रहां च्या मंद-
गती होति ॥

॥ तदूनेति ॥

ह्यां मंदगति अपल्या शीघ्रगतीं तें फेडिजे । तें शेष ३१
गुणिजे । द्वितीयशीघ्रफळ आणितां चापा च्या भोग्यखंडकें
गुणिजे । छेदसवर्णार्थ ६० गुणिजे । शीघ्रकर्ण ८ गुणुनु
सवर्णून भाग दीजे । कळादिफळ ईल तें शीघ्रोच्चगतीं तु
फेडिजे । शेषग्रहां च्या स्पष्टगती होति ॥

१ संस्कारीक्रियेत. मंदफळ प्रथमा एकवचन. कर्मणि विधिलिङ्. संस्कार हा
शब्द जर प्रथमान्त मानला तर मंदफळ ऐवजी मंदफळा असें षष्ठी चें रूप हवें.
तें प्रस्तुत नाहीं. सबब संस्कारकीजे एवढें क्रियापदरूप मानणें भाग आहे. २ पंच-
मी, तु, तून हे पंचमी चे प्रत्यय. उच्चतः=उच्चतो=उच्चांतु=उच्चातून. ३ द्विगुण्येत=
दुगुणिजे=दांगुणिजे. ४ आपुलिये=आपुल्ये=आपले, चतुर्थां. ५ संस्क्रियेत. कळादि
कर्म. ६ तिया=त्या. प्रथमा अनेकवचन. ७ पंचमी. त=तो=तु=तून, त. ८ एक-
त्रिषड्गुण्येत. जसें द्विगुण्येत. ९ रामा चें हस्ते=रामस्य ल्येन हस्तेन. रामा च्या
हातान्न=रामस्य ल्यकेन हस्तेन. ल्येन=चेन=नेन=चें=ल्यकेन=च्च=ओं=च्यां=
च्या. १० एइल=इल.

॥ यदाधिकमिति ॥

आलें लब्ध शीघ्रोच्चगती हून अधिक तरि शीघ्रोच्चगति लब्धां त फेडिजे । शेषग्रहां चि कळादि वक्रगति होय ॥

॥ रामामिति ॥

स्वकीयचलकेंद्रा चे भाग करावे । कुजा चे वक्रभाग १६३ बुधा चे वक्रभाग १४५ गुरु चे वक्रभाग १२५ शुक्रा चे वक्रभाग १६५ शनी चे वक्रभाग ११३ कुजादिपंचग्रहां चा शीघ्रकेंद्रभाग जहलियां ग्रहे वक्रक्रजुगति होति । केंद्रभागा सि

पृष्ठ ८

राह्यादिमंदोच्चानि

मं	बु	शु	शु	श
३	७	६	३	२६
०	०	०	०	०
०	०	०	०	०
०	०	०	०	०

खां तु २ उणे करुनु तो आखु अर्धिजे । तो वरि ठेविजे । इतुफ्या नें वर्गमूळ होय ॥

॥ दोज्याहतेति ॥

मागील भुजजीवा ठेऊनु आपुलेया शीघ्रगुणकें त्र्यस्थ गुणिजे । सवर्णछेदार्थे ६० गुणिजे । कर्णु ६० गुणूनु भागु दीजे । भागादिफल घेइजे । तथा फळा चें धनुक कीजे । ज्यांवि-
शोधय ये णें क्रमें धनुक कीजे । तें भागादिफल अर्धिजे । तें केंद्रक्रमें मध्यग्रहां सि दीजे । केंद्रक्रियादि तरि धन । तुळादि तरि ऋण । दलीकृत शीघ्रफल संस्कारिला ग्रहा

१ पंचमी, २ ग्रहक=ग्रहा, अनेकवचन ग्रहे, ३ सवर्णछेदार्थे=सवर्णछेदाथे=सवर्णछेदाते.

मध्ये मृदुतुंगभाग तिस्रें चढऊनु राश्यादि शोधिजे तो मृदुकेंद्र होय ।

॥ प्राग्वद्वाहुरिति ॥

चि पूर्वक्रमें भुजा करुनु जांवा कीजे । ते भुजा जीवा ठेऊनु ५ त्र्यस्थ गुणिजे । भौमा सि ४८ ये णे भागिजे । बुधा सि १५६ भागु दीजे । बृहस्पती सि १०८ भागु दीजे । शुक्रा सि ३६० भागु दीजे । शनी सि ६६ भागु दीजे । आलें लब्धभागादि घेऊनु अवघें फळ केंद्रप्रमाणें क्रियादिरहितौ तुळादिसहितौ ये णे क्रमें तें मंदफळ मध्यमग्रहां सि संस्कारकीजे । अैसे (क्रियादि स्वं । तुळादि ऋणं ।) फळ दिह्यां मंदग्रहो होय । तो ग्रहो अपुल्या शीघ्रोच्चवांतु फेडिजे । पूर्वप्रकारें शीघ्रोच्चं ग्रहवर्जितं ये णे क्रमें शीघ्रफळ आणिजे । तें शीघ्रफळ भागादि अवघें मंदग्रहां सि संस्कार केंद्रक्रमें कीजे । ये णे क्रम इतुक्या नें कुजादिपंचग्रह स्पष्ट होति । पांच फळें ति कोण कोण येक शीघ्रफळ । दुसरें मंदफळ । आणिक तिसरें शीघ्रफळ । चवथें ++फळ । पांचवें चर-फळ असें पांच फळें देखजे । बुधशुक्र आणितां मध्यरघी स पांच फळें देखजे । ग्रह स्पष्ट होति ।

॥ दस्राहतमिति ॥

कुजादिपंचग्रहां सि मंदफळ देतां मृदुकेंद्रभुजा जीवे चें भोग्यखंडक आलें असेल । तें कुजादिपंचग्रहां चें जीवाखंडक २ गुणिजे । मंगळा सि ९ भागु दीजे । बुधा सि १६ गुह सि १२८ शुक्रा सि ३६ शनी सि २०० भागिजे । आलें लब्ध कळादि पंचग्रहां चें मध्यगती सि केंद्रक्रमें धनऋण कीजे । मृगादि ६ ऋण । कर्कादि ६ धन । इतुक्या नें ग्रहां च्या मंदगति होथे ।

॥ तदूनेति ॥

ग्रहां च्या अपुलाल्या शीघ्रोच्चगतीयां तु मंदगती फेडिजे । ३१ ये णे गुणिजे । शीघ्रफळ दुसरें अणितां चापा चें भोग्यखंडक आलें असेल ते णे मागुतें गुणिजे । छेदसव-णार्थें ६० गुणिजे । शीघ्रकर्णु ८ गुणूनु ६० सवर्णूनु भागु

दीजे । कळादिफळ घेइजे । तें शीघ्रोच्चगतीं तु फेडिजे ।
उरलें शेष ग्रहां च्या स्पष्टगति होय ।

॥ यदाधिकमिति ॥

शीघ्रगती ह्नु आलें लब्ध अधिक जाहालें तरि ते शीघ्र-
गति तयां तु चि फेडिजे । उरलें शेष ग्रहां ची वक्रगति-
कळा होय । ये णें क्रमें वक्रगति जाणिजे ।

॥ रामामिति ॥

स्वकीयचलकेंद्रा चे भाग करावे । मंगळा चे वक्रभाग १६३ बुध
१४५ गुरु १२५ शुक्र १६५ शनि चे वक्रभाग ११३ कुजादिपंचग्रहां
चा शीघ्रकेंद्रभाग जहालियां ग्रहे वक्रकजुगति होति । शीघ्र-
केंद्रभागा सि*

अणि ग्रंथोक्तभागा सि अंतर करुनु कळा कीजे ।
ग्रहा च्या स्पष्टगती सि अणि मंदगती सि अंतर
करुनु भागु दीजे । आले लब्ध वक्रादिवस जाणावे । जरि
शीघ्रकेंद्रा च्या भागा ह्नु सांगितले भाग अधिक तरि गत-
दिवस जाणिजे । उणे तरि येथ्यदिवस जाणिजे । ऐसा
वक्रिया ग्रहो जाणावा । वक्रभाग चक्रां तु फेडिजे । ते
मार्गभाग जाणावे । चक्र ह्णजे ३६० कुजा चे मार्ग-
भाग १९७ बुधा चे २१५ गुरु चे २३५ शुक्रा चे १९५
शनी चे २४७ ह्या मार्गभागा सि आणि केंद्रभागा सि अंतर
करुनि कळा कीजे । ग्रहा च्या स्पष्टगती सि अणि मंद-
गती सि अंतर करुनु भागु दीजे । आले लब्ध गतैष्य-
दिवस होति । इतुत्रया दिवशिं ग्रहो मार्गा होइल ऐसें जाणावें ।

॥ रसर्त्तव इति ॥

कुज ६६ बुध २१ गुरु ११२ शुक्र ५२ शनि १३४ हे कुजा-
दिपंचग्रहा चे वक्रदिवस जाणावे ।

१ शष होय चा कर्ता. * येथ पर्यंत आठवें पृष्ठ पुन दुबार लिहिलें आहे.
एक नकल अशुद्ध झाल्या मुळें दुसरी नकल केली आहे. दोन्ही नकला एका च
लेखाकानें केल्या आहेत. परंतु प्रत्येक त रूपें निरनिराळीं आहेत, हें पाहण्यासारखें
आहे. पहिली नकल शुद्ध समजावयाची आहे. म्हणून ती प्रथम दिली आहे.
नंतर दुसरी नकल दिली आहे.

॥ नागाशिशभिरिति ॥

कुज २८ बुध २०५ गुरु १४ शुक्र १८३ शनि २० या भागा समान शीघ्रकेंद्रभाग जाहलेयां पूर्वे ग्रह उदैजति । हे चि भाग चक्र-भागां तु ३६० उणे केल्यां भागा समान चलकेंद्रभाग होति तरि पश्चिमे ग्रहे अस्तमयहोति ।

॥ रूपेषुभिरिति ॥

बुध ५१ शुक्र २३ या भागा समान बुधशुक्रां च चलकेंद्र भाग होति । तरि दोन्हीं ग्रहे पश्चिमे उदयहोति । ते भाग चक्रभागां तु ३६१ फेडिल्यां भागा समान चलकेंद्रभाग होति । तरि पूर्वे बुधशुक्र अस्तमानहोति । पूर्वे अस्तमयहोऊनु बुध ३२ इतुक्या दिवसां पश्चिमे उदैहोति । शुक्र ७१ इतुक्या दिवसां पश्चिमे उदैहोय ।

॥ व्योमाक्षि क्षितयोरिति ॥

कुज १२० बुध १६ गुरु ३० शुक्र ८ शनि ३६ कुजादिपंचग्रह इतुके दिवसां पश्चिमे अस्तमानजहले ते पूर्वे उदय-होति । कुज ६६० बुध ३७ गुरु ३७२ शुक्र २५१ शनि ३४२ हे कुजादिपंचग्रह इतुके दिवस उदयहोऊनु पूर्वे असति ।

॥ वक्रेति ॥

सांगितले वक्रउदयअस्तभागा हनु स्वस्वग्रहां च शीघ्रकेंद्र-भाग अधीक असती अथवा उणे असति । तरि तथा भागा सि आणि केंद्रभागा सि अंतर करुनु कळा कीजे । ग्रहा च्या स्पष्टगती आणि मंदगती सि अंतर करुनु भागु दीजे । अले लब्ध गतैष्यदिवस होति । शीघ्रकेंद्रा च्या भागा हनु सांगितले भाग अधीक तरि गतदिवस जाणिजे । उणे तरि ये यदिवस जाणिजे ।

॥ इति पंचतारास्पष्टीकरणं ॥

॥ नाम तृतीयाधिकारः ॥

॥ सूर्येति ॥

तुल्यसंक्राती । मेषसंक्राति गते गेली असे । ते दिवसीं म-
ध्यान्हीं शंकुछाया पाहिजे । मग दोहिं सि अक्ष्य कीजे ।
ते २ भागिजे । आलें लब्ध अंगुलादिअक्षप्रभा होय । ते
अक्षप्रभे चा वर्गु कीजे । आणि १२ अर्कवर्गु कीजे । दोन्हीं
वर्गु मेळऊनु त्या चें मूल घेइजे । तो अंगुलादिअक्षकर्णु
होय । तो अक्षकर्णु वर्गु । आणि अर्कवर्गु दोहिं सि पर-
स्परे अंतर करुनु त्या चें मूल घेइजे । ते मागुती अक्ष-
प्रभा पूर्वील होय ।

॥ सूर्येति ॥

• त्रिभज्या ह्यणिजे १२० तें दों ठाई मांडिजे । येकी प्रति १२
गुणिजे । दुसरी अक्षप्रभे नें गुणिजे । दोन्हीं प्रति ६०
संवर्णुन दोहिं सि अक्षकर्णु संवर्णुनु भागु दीजे । इयस्तफल
घेइजे । १२ वारें गुणुनु कर्णे भागुनु इयस्तफल घेतलें अलेल
त्या नावें लंबजीवा ह्यणिजे । अक्षप्रभे नें त्रिज्या गुणुनु कर्णे
भागुनु इयस्तफल घेतलें त्या नावें अक्षजीवा । ते अक्षजीवे
चें धनुक कीजे । ते चि दक्षिणाक्षभाग । ते दक्षिणाक्षभाग
२ ठाई मांडिजे । एके प्रती सि भागु १२० दीजे । इयस्तफल
घेइजे त्या नावें रवाकांशभाग ० । ९ । १७ । तें रवाकांशफल
दुसरे प्रती सि उणें कीजे । मग ते दक्षिणाक्षभाग स्पष्ट होति ।

॥ ग्रहस्येति ॥

ज्या ग्रहा चि क्रांति अणने लागेल तो ग्रहा ठेवूनु अयनांश
दीजे । मग त्या ची भुजा कीजे । ते भुजे ची जीवा कीजे ।
ते जीवा २५ गुणिजे । ६२ ये णें भागुनु इयस्तफल घेइजे ।
आलें लब्धा चें धनुक कीजे । ते भागादिक्रांति होय । ते
क्रांति अपलाला विक्षेपादिक्रमं संस्कारिजे । तो ग्रहा कोणें

१ हीं चार अक्षरें शोध झणून मागाहून केव्हांतरी समासावर लिहिलीं
आहेत. शोध करणाऱ्याच्या संवर्णुनि किंवा संवर्णुनु हीं रूपें नित्याच्या प्रतारांतील
किंवा बोलण्यांतोळ नव्हती, अर्थात् शोध फार पाठीमागूनचा आहे.

गोळि चा असे । ते गोळि ची क्रांति होय । सूर्या ची क्रांति करितां विक्षेप नाहिं । अन्यच्च । स्युः क्रान्तिखंडानि रस ६ तु ६ वाणा ५ अग्नि ४ द्वि २ चंद्रै १ ग्रहवाहुभागाः । तिथ्युद्धृता लक्षमितानि तानि योज्यानि भोग्या हतशेषकस्य । तिथ्यंशयोः क्रांतिलवा भवंति युक्तायनांशाद्ग्रहगोळदिका ॥ २

॥ लंकोदयेति ॥

मेष २७८ वृषभ २९९ मिथुन ३२३ यां तु चरखंडकं क्रमं चि फेडिजे । कर्क ३२३ सिंह २९९ कन्या २७८ यां तु चरखंडकं क्रमं चि मेळविजे । तुळादि ६ राशी सि हे चि उदयउत्क्रमं गणिजे । इतुक्या नै वारा राशीचे स्वदेशउदय होति ।

॥ सूर्येति ॥

लग्न आणितें लक्षण । सायनसूर्य कीजे । राशी वेगळ्या करुनि भागादिका चें भोग्य घेइजे । सूर्य जे राशी असेल ते राशी चा स्वोदय प्रति ३ ठेउन भागादिका निं गुणिजे । वरिले प्रति सि भागु ३० दीजे । आलें लब्ध सूर्या चीं भोग्यपलें होति । ज्या इष्टघटिका चें लग्न आणिजेल त्या चीं पलें कीजे । त्यां तु भोग्य-आदि करुनु जितुके राश्योदय फिटतिल तितुके फेडिजे । शेष ३० गुणिजे । जो राश्योदय फिटे ना ते णें भागूनु इयस्तफल घेइजे । ते लब्ध पहिले राशि संख्ये खालि ठेविजे । राश्यादि इष्ट-लग्न होय ।

॥ तदेवेति ॥

रात्रिचें लग्न आणिजेल तरि । सूर्यराशी सि ६ मेळविजे । पूर्वप्रकारें लग्न आणिजे । आतां लग्नघटिका आणिता प्रकार सांगिजेल । जें लग्न जितुके भागीं देइल तें सायन कीजे ।

१ खालील श्लोक समासात बारीक अक्षरांनी मागाहून लिहिला आहे. शेवटीं जो २ चा आंकडा घातला आहे, तो असें दाखवितो की, हा शोध पेश्याच्या पानांतील खालून दुसऱ्या ओळीत घालावयाचा आहे. २ रात्रीय=रात्रिज्जं=रात्रिचं=रात्रिचें. हें रूप तद्धित आहे. षष्ठी धरली तर रात्री चें असें लिहावें लागेल. तत्पक्षी, रात्र्या ल्यत्=रात्री चें.

स्वोदयो गुणिजे । भागु ३० दीजे । आले लब्ध लशा चीं भुक्तपळें । रविभोग्यपळें । लग्नभुक्तपळें । लग्नसूर्या मध्ये जितुक्या राशि असति तितुके राश्योदय घालुनु मेळविजे । ६० भागिजे । लब्धघटिकाशेषपळें ।

॥ सवितुरिति ॥

रविभोग्या हूनु इष्टविनाडिका उष्य^१ असति तरि । तथा इष्टविनाडिका ३० गुणिजे । जे राशी स सूर्य आहे ते णें स्वोदये भागूनु अंशादिफळ घेउनु सूर्य जो राश्यादि आहे उदयकालिचा सायन त्या शी च मेळविजे अनांशहीन कीजे । इतुक्या नें उदयलग्न होय । आतां सूर्य आणि लग्न एकराशि जहली तरि । राशि सोडुनु सायनलग्न सूर्याच्या भागादिका सि परस्परें अंतरकीजे^२ । स्वोदयप्रति ३ ठेवूनु अंशादिकें गुणिजे । माथां ३० भागु दीजे । लब्ध विनाडिका होति ।

॥ क्रांत्यक्षेति ॥

क्रांति आणि अक्षभाग येकैगोळिचे तरि मेळविजे । भिन्नगोळिचे तरि अंतरकीजे । तथा नाव नष्टभाग ह्मणिजे । ते भाग ९० फेडिजे । उरल्या शेषभागा ची जीवा कीजे । ते ठेविजे । आतां त्रिज्या ठेवूनु १२० वारें १२ गुणिजे । छेदसवर्णार्थें ६० गुणिजे । ते ठेविली विनष्टभवनजीवा ६० सवर्णूनु १२ गुणिलेया त्रिज्ये सि भागु दीजे । आलें लब्ध मध्यान्हकर्णु अंगुळादि होय । तथा कर्णा चा वर्गु कीजे । आणि अर्क १२ वर्गु कीजे । दोहों वर्गा चें अंतर कीजे । त्याचें मूळ घेइजे । ते अंगुळादिमध्यान्हप्रभा होय ।

॥ कालोगत इति ॥

जया अपुलेया इष्टघटिका चें नत कीजेल त्या घटिका । मध्यान्हा हूनु उष्या असति तरि तें पूर्वत जाणिजे । अधीक तरि अपरतत जाणिजे । तथा इष्टघटिका अहर्दलां तु फेडिजे । शेष उरें तें पूर्वतघटिका होति । घटिकां त

१ उदयकालीय २ अंतराक्रियेत, ३ येकगोलीयाः ४ भिन्नगोलीयाः

दिनार्ध फिटे तरि शेष अपरनतघटिका होति । रात्रि चै नत करिजेल तरि रात्र्यर्ध मांडिजे । ते नत ६ गुणिजे । ते भागादि होति । ते भागा ची उत्क्रमे जीवा कीजे । उत्क्रमजीवा मणिजे खंडके विपरीतभुजज्यका जाणिजे ।

॥ मेषादिगोति ॥

चरखंडविनाडिका ६० भागूनु घटिका कीजे । तथा घटिका ६ गुणिजे । ते भाग होति । तथा भागा ची जीवा कीजे । ते चरखंडजीवा मेषादि ६ राशि सूर्य असतां त्रिज्यां तु मेळविजे । तुळादि ६ राशी सूर्य असतां त्रिज्यां तु उणे कीजे । त्या नाव अंत्या जीवा होय । ते अंत्या जीवा ठेऊनु मध्यान्हकर्णे गुणिजे । छेदसवर्णार्थे ६० गुणिजे । मगु ते अंत्यजीवे तु नतउत्क्रमजीवा फेडिजे । ते ६० सवर्णूनु पूर्वप्रती सि भागु दीजे । आले लब्ध अंगुळादि इष्टकर्णु होय । तथा कर्णा चा वर्गु कीजे । आणि अर्कवर्गु कीजे । त्या दोहिं वर्गा अंतर करुनि मूळ घेइजे । ते अंगुळादिइष्टप्रभा होय ।

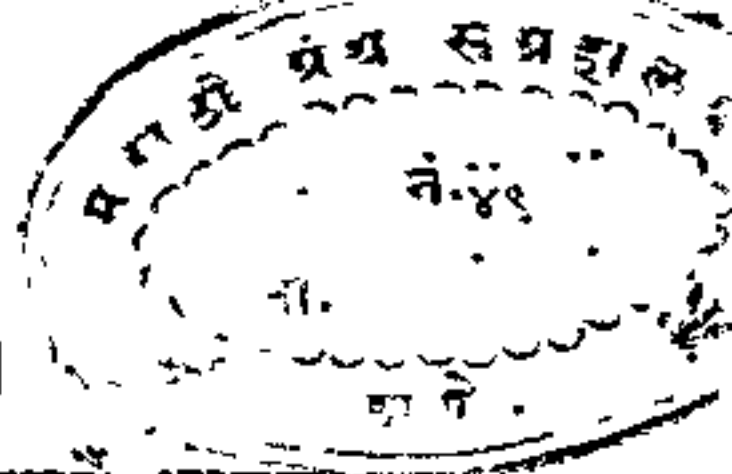
॥ इष्टोन्नत इति ॥

इष्टनतघटिका ठेऊनु १८० ये णे गुणिजे । दिनमानघटिका नें भागु दीजे । भागादिफल घेइजे । तथा फळां ची जीवा कीजे । आतां त्रिज्या ठेऊनु मध्यान्हकर्णे गुणिजे । पहिले केल्या जीवे नें भागु दीजे । हे णे एके प्रकारे अंगुळादि-इष्टकर्ण होय ।

॥ अंत्या इति ॥

अंत्यजीवा दो २ ठाई मांडिजे । येके प्रती सि मध्यान्हकर्णे गुणिजे । इष्टकर्णे भागुनु ह्यस्तफल घेइजे । दुसरी अंत्या प्रति सि उणे कीजे । उरल्या शेषा चै उत्क्रमविधि धनुक कीजे । त्या धनुका सि ६ भागूनु ह्यस्तफल घेइजे । लब्ध नतघटिका होति ।

१ रात्रीयं. २ सप्तमी. ३ माडू=माग=मग=मगु. ४ एणे (अदम्, इदम् या सर्वनामां पासून). हेणे (एतत् या सर्वनामा पासून).

॥ दिनार्धकर्णेति ॥

त्रिभज्या १२० मध्यान्हकर्णं गुणिते । इष्टकर्णं भागूनु द्व्यस्त-
फल घेइजे । क्रमं चि त्या चै धनुक कीजे । तै धनुक
भागादि ठेऊनु दिनार्धं गुणिते । ९० य णे भागूनु द्व्यस्तफल
घेइजे । तथा नाव उन्नतघटिका होति ।

॥ इति छायाधिकारो नाम चतुर्थः ॥

॥ अथ चंद्रग्रहणं ॥

॥ तिथिगतैत्येति ॥

तिथि च्या गतेष्यघटिका पलां अक्षरा नै अस्तगोमूत्रन्धार्ये
चंद्रसूर्यराह च्या स्पष्टगति गुणिते । ६० भागूनु कळादिफल
घेइजे । सूर्यादेया हनु मागिल गतघटिका तरि उणे कीजे ।
येष्यघटिका तरि मेळविजे । राहु स विपरीत कीजे ।
इतुक्या नै पवति समकळग्रहे होति ।

॥ भुक्तिर्दशांशेति ॥

सूर्या ची स्पष्टगति १० भागूनु कळादिफल घेइजे । मागुती स्पष्टग-
ति घालुनु मेळविजे । मेळऊनु अर्धजे । लिप्तादि सूर्यबिंबमान
होय ॥ ॥ चंद्रा ची स्पष्टगति ३ गुणिते । ७४ ये णे भागूनु
कळादिफल घेइजे ॥ आतां तमोबिंबा सि सूर्या ची गति
६९ गुणिते । २४ भागूनु कळादिफल घेइजे । तै ठेविजे ।
मागुती चंद्रा ची गति १० गुणिते । ७५ या णे भागूनु
कळादिफल घेइजे । दोहि गतीं चै भागुदील्ले फळ येकां
तु येक अंतरकीजे । इतुक्या नै कळादिराहुबिंब होय ।

॥ आवरणामात ॥

चंद्रा सि राहु ग्रहकु चंद्रग्राह्य । सूर्या सि चंद्र ग्रहकु
सूर्यग्राह्य । ग्राह्यु आणि ग्रहकु यां दोहि चीं बिंबे येकत्र
करुनु तै अर्धजे । तै मानैक्यार्थ होय ।

॥ पातो नशीतेति ॥

समकळ चंद्र ठेऊनु त्यां तु समकळ राहु फेडिजे । उरल्या शेषा ची भुजाजीवा कीजे । ते जीवा ९ गुणिजे । भागु ४ दीजे । तो कळादिविक्षेपु होय । राहु फेडिल्यां चंद्र जे दिसे चा असेल ते दिसे चा विक्षेपु होय । तो विक्षेपु मानैक्यार्धां तु फेडिजे । इतुकथा नें छन्न होय । तें छन्न ४ भागिलेयां ग्रासांगुळें होति ।

॥ ग्राह्यस्य विंबादिति ॥

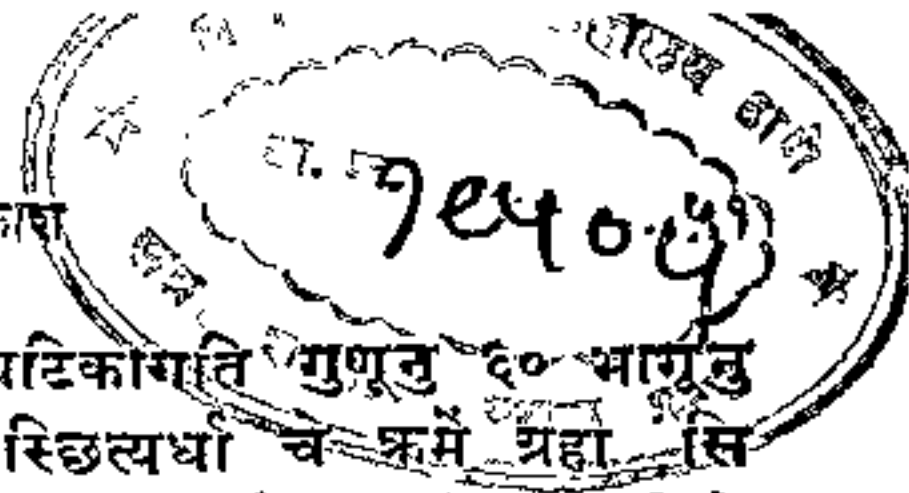
तिं ग्रासांगुळें ग्राह्या चा विंबा हूनु अधिक जाहलेयां तें सर्व-ग्रासु ग्रहण होय । विक्षेपा हूनु मानैक्यार्ध उणें जाहलेयां ग्रहण नाहिं असै जाणिजे ।

॥ ग्राह्यार्धनेति ॥

ग्राह्या चें विंब अर्धिजे । त्यां तु ग्रहकविंब अर्धूनु मेळविजे । त्या नाव मानैक्यार्ध । त्या चा वर्गु कीजे । त्या वर्गा तु विक्षेपा चा वर्गु करुनु फेडिजे । त्या चें मूळ घेइजे । तें मूळ ६० गुणिजे । चंद्रसूर्या चें गत्यंतर करुनु ते णें भागु दीजे । आलें लब्ध स्थित्यर्धघटिका होति । आतां मर्दार्धघटिका अणिता क्रमु । ग्रहकविंब अर्धूनु त्या मध्ये ग्राह्यविंब अर्धूनु फेडिजे । तया चा वर्गु कीजे । तया वर्गा तु विक्षेपु वर्गु फेडिजे । त्या चें मूळ घेइजे । तें मूळ ६० गुणिजे । गत्यंतर करुनु भागु दीजे । आलें लब्ध मर्दार्धघटिका होति । हे मध्यकालिची स्थित्यर्धमर्दार्ध होति । जेधवां सर्व ग्रासु-ग्रहण होइल तेधवां मर्दार्धघटिका आणिजे । स्वल्पग्रहणि नाणिजे ॥

॥ स्थित्यर्धेति ॥

स्थित्यर्धघटिका नें चंद्रसूर्यराहु यां चा गति गुणिजे । भाग ६० देऊनु कळादिफळ घेइजे । तें फळ चंद्रसूर्यो वेगळाले प्रति २ ठेविजे । येके प्रती सि स्थित्यर्धा चें फळ फेडिजे । येके प्रती सि मेळविजे । राहु सि या चें विपरीत कीजे । ते फेडिले प्रति स्पर्शकाल ग्रह होति । मेळविले प्रति मोक्ष-

काल ग्रह होति । आतां मर्दारधघटिकागति गुणुनु ६० भागुनु कलादिफल घेऊनु पूर्वप्रकारे स्थित्यर्धा च क्रमे ग्रहा सि संस्कारिजे । ते मर्दारधफल फेडिले ठाई सन्मीळनकालिचे ग्रह होति । मेळविले ठाई उन्मीळनकालिचे ग्रह होति । आतां स्पर्शकाल ग्रह ठेऊनु । पातोनशीतद्युति ये णे प्रकारे विक्षेप आणिजे । तो स्पर्शकालिचा विक्षेप होय । त्या विक्षेपा चा वर्ग करुनु मानैक्यार्धवर्गा तु फेडिजे । पूर्व प्रकारे ग्राहार्धेन ग्राहकार्धे युतोने । ये णे प्रकारे स्थित्यर्ध आणिजे । ते स्पर्शमोक्षकालिच्या स्थित्यर्धघटिका होति । ते स्पर्शमोक्षस्थित्यर्धघटिका वेगळाळया ठेऊनु त्यां तु मध्यस्थित्यर्ध मेळविजे । तिं दोहि स्पर्शमोक्षकालिचे स्थित्यर्ध स्पष्ट होति । आतां सन्मीळनकालिचे ग्रह ठेऊनु पातोनशीतद्युति । ये णे प्रकारे विक्षेप आणिजे । त्या चा वर्ग करुनु मानांतरार्धवर्गा तु फेडिजे । पूर्वप्रकारे ग्राहार्धेन ग्राहकार्धे युतोने । ये णे प्रकारे मर्दारध आणिजे । ते सन्मीळनकालिच्या मर्दारधघटिका होति । आतां उन्मीळनकालिचे ग्रह ठेऊनु पातोनशीतद्युति ये णे प्रकारे विक्षेप आणिजे । त्या चा वर्ग करुनु मानांतरार्धवर्गा तु फेडिजे । ग्राहार्धेन ग्राहकार्धे युतोने ये णे क्रमे मर्दारध आणिजे । ते उन्मीळनकालिचे मर्दारध होय । हे सन्मीळनउन्मीळनकालिचे^२ मर्दारध^३ वेगळाळिं ठेऊनु मध्यविमर्दारधे दोहि ठाई मेळविजे इतुक्या ने सन्मीळनउन्मीळनकालिचा मर्दारधे स्फुट होति ।

॥ तिथ्यंतमिति ॥

तिथि च्या स्पष्टघटिका दो २ ठाई ठेविजे । येके प्रति सि स्पर्शकालिचे स्थित्यर्धस्फुट उणे कीजे । येके प्रति सि मोक्षकालिचे स्थित्यर्धस्फुट मेळविजे । उणे केले^४ प्रति सि स्पर्शकालिचा घटिका होति । मेळविले^५ प्रति चा मोक्षकालिचा

१ एए=हे, अनेकवचन. २ चिये=च्ये=चे, अनेकवचन. ३ मर्दारधे=मर्दारध, अनेकवचन. ४ लिं=ळि ५ केलिये=केल्ये=केले. ६ चिया=च्या=चा; अनेकवचन. ७ लिमे=ल्ये=ले, ८१९ चिया=च्या=चा.

घटिका होति । तिथि ज्या स्पष्टघटिका तो चि मध्यकालु जाणजे । आतां स्पर्शमोक्षकालिचें स्फुटस्थित्यर्थे दोन्हीं मेळविजे । त्या आद्यंत पुण्यकालघटिका होति । तंव पर्यंत चंद्र न दिसे ।

॥ तिथ्येतेति ॥

तिथिस्पष्टघटिका दो २ प्रति ठेविजे । स्फुटमर्दाधं येके^२ प्रति सि फेडिजे । येके प्रति सि मेळविजे । फेडिले^३ प्रति सि सन्मीलनकाल होय । मेळविले प्रति सि उन्मीलनकाल होय ।

॥ अभिष्टेति ॥

आतां इष्टग्रासु आणिता क्रमु सांगेन । मध्यस्थिति आणि अभीष्टघटिका दोन्हीं सि अंतर कीजे । त्या घटिका ठेऊनु चंद्र-सूर्या चा गतिअंतर करुनु या घटिका नें गुणजे । भागु ६० दीजे । तें फळ भुजा होय । स्पर्शकालिचा चंद्रगहु तात्काल कीजे पूर्वप्रकारें विक्षेप साधिजे । तो विक्षेपकोटि ह्मणजे । ते कोटि चा वर्गु आणि पहिल्या भुजे चा वर्गु कीजे । दोहि वर्गा चें अैक्य कीजे । त्या चें मूळ घेइजे । तो अंगुलादि-इष्टकर्ण होय ।

॥ गत्यंतरेति ॥

आतां गत्यंतर करुनु मर्दाधें गुणजे । पूर्वप्रकारें भुजा कोटि कर्णु आणजे । तें आलें लब्ध कर्णुमानैक्यार्थां तु फेडिजे । तो सदृशग्रासु जाणजे । पहिलें आला इष्टकर्णु तो मानैक्यार्थां तु फेडिजे । शेष इष्टग्रासांगुळें होति ।

॥ इष्टग्रासेति ॥

मानैक्यार्थां तु इष्टग्रासु फेडिजे । त्या चा वर्गु कीजे । त्यां तु विक्षेपा चा वर्गु फेडिजे । त्या चें मूळ घेउनु ६० गुणजे । भागुतें ४ गुणजे । चंद्रसूर्या चे गत्यंतरं भागु दीजे । तें लब्धस्थित्यर्थां तु फेडिजे । तो इष्टकाल होय ।

॥ स्पर्शेति ॥

स्पर्शकालिच्या घटिकां चें नत कीजे । नत करिता क्रमु

• चिये=च्ये=चे, अनेकवचन. २ येकिये=येक्ये=येके ३ प्रती, ४ लिये=ल्ये=ले, ५ तय, षष्ठी.

सांगेन । अहर्दळादारभ्य मध्यरात्री पर्यंत चंद्रा सि पूर्वतत जाणजे । मध्यरात्रादारभ्य मध्यान्हपर्यंत अपरतत जाणजे । हे चंद्रग्रहणिचें नतसाधितें लक्षण ।

अहर्दळाद्वात्रिदळावसानं यावत्कपालं कथयंति पूर्वं ॥

ततो दिनार्धादपरं तदिदो भानो भव + ग्रहणैःन्यथाकृति ॥

सूर्यग्रहणीं या चें विपरीत कीजे । ये णे क्रमं स्पर्शकालिच्या नतघटिका ठेउनु नतो रसघ्ना घटिकाल वा स्यु ये णे न्यार्ये नतघटिका सा निं ६ गुणजे । ते भागादि होइल तथा ची जीवा करुनु अक्षप्रभे नें गुणजे । त्या सि अक्षकर्णे भागु दीजे । लब्धा चें चाप कीजे । ते वळन होय । पूर्वतत जहलियां उत्तरदिसे चें वळन होय । अपर तरि दक्षिण-दिशे चें वळन होय । ये णे क्रमं मध्यवळनमोक्षवळन आणजे ।

यदा भानो नतं पूर्वं तदिदोः परसंज्ञकं ॥

यदा परततं भानो तदा पूर्वं विधोः स्मृतं ॥

॥ ग्राह्येति ॥

जया चें ग्रहण तो ग्रह ठेउनु तथा सि ३ राशि मेळविजे । ऐनांश कीजे । तथा ची भुजा कीजे । ते भुजा ची विलो-मगति भुजा कीजे । ते जीवे ची पूर्वप्रकारें क्रांति कीजे । ते क्रांति राशि स ३ मेळविला ग्रहा जे दिसे चा होईल ते दिसे ची क्रांति जाणजे । भिन्नदिशा जहलियां अंतर कीजे । सूर्यग्रहणवळनीं क्रांती स शरसंस्कार नाहिं । मग तथा ची जीवा कीजे । ते जीवा ४ भागजे । ते अंगुळादि-वळन स्पष्ट होय । चंद्रग्रहणीं वा सूर्यग्रहणीं दिनमान मांडि-जे । त्या चा चि त्या सि चतुर्थांश मेळविजे । नतदिनार्धां तु फेडिलियां उन्नत होय । ते उन्नत मेळविजे । या च प्रकारें मोक्षकालिचा ग्रह करुन मोक्षवळन कीजे । त्या सि अर्दळें भागु दीजे । तथा लब्धा नाच छेद् ह्यणजे । ते णे छेदें मानार्धां सि अणि मानैक्या सि विशेपा सि इष्टकर्णां सि भुजा सि कोटि सि या सि भागु दीजे । तिं अंगुळादि होति ।

॥ आदौ व्योम इति ॥

आतां परिलेखना चै लक्षण सागेन । ग्रंथांतरे ।

ग्राहाग्राहकयोर्विचे तयोर्मानार्द्धमेव च ॥

शराश्च वळने सर्व परिलेखे प्रयोजकः ॥

विचमान । मानैक्यार्थ । विक्षेप । मध्यविक्षेप । मोक्षविक्षेप । भुज । कोटि । कर्णु । वळन । यां चै^१ अंगुळप्रमाणे शलाका वेगळाल्या कीजे । आणि अंगुळे ३० प्रमाणे शलाका येकि १ कीजे । पहिले ३० अंगुळा ची शलाका ठेऊनु वृत्त ते णे प्रमाणे लिहिजे । ते आकाशमंडलवृत्त होय । तथा मध्ये मानैक्यार्थशलाका ठेउन ते णे प्रमाणे एक वृत्त लिहिजे । ते वळनाश्रयवृत्त होय । त्या मध्ये ग्राह्यार्थशलाका एकवृत्त लिहिजे । ते वळनाश्रयवृत्ता सि मध्ये सूत्र धरुनु पूर्वपश्चिमउत्तरदक्षिण दिक्साधन कीजे । चहुं दिशां ४ बिंदु दीजे । पूर्व दिशे हून स्पर्शवळन आणि मोक्षवळन जे दिशेचें होइल ते दिसे सि दीजे । आतां पश्चिमदिसे चा बिंदू हूनु स्पर्शमोक्षवळन जे दिसे चें होइल ते दिसे चें अन्य दिसे दीजे । ये णे क्रमे चंद्रसूर्या ची कीजे ॥

॥ शिलीमुखारव्येति ॥

मध्यविक्षेपा ची प्रमाणशलाका घेऊनु दक्षिणदिसे चा बिंदू नु पश्चिमदिसे सि दीजे । मागुती उत्तरदिसे चा बिंदू नु पूर्वदिसे सि दीजे । हे सूर्यग्रहणा चै लक्षण । चंद्रग्रहणां या चै विपरीत कीजे । मध्यविक्षेपप्रमाणे शलाका दक्षिणदिसे चा बिंदू नु पूर्वदिसे सि दीजे । उत्तरदिसे चा बिंदू नु पश्चिमदिसे सि दीजे ॥

॥ वृत्तेति ॥

दुसऱ्या वळनाग्र वृत्ता चे ठाई स्पर्शविक्षेपु जे दिसे चा होइल ते दिसे चा अन्य दिसे सि ल्ये णे प्रमाणे शलाका दीजे । ये णे क्रमे चंद्रसूर्या सि कीजे ॥

१ पुढील शब्द जो अंगुळ तो नपुंसकलिगी असल्यामुळे च चै नपुंसकलिगी एकरुचन केले आहे वस्तुतः शलाका कडे संबंध असल्यामुळे च्या असे रूप हवे होते. २ हुनु, नु व हून हे पंचमी चे प्रत्यय. बिंदू हुनु, बिंदू नु, बिंदू हून. ३ ल्यत् या सर्वनामा पासून ल्ये. तत् या सर्वनामा पासून ते हे रूप होते.

॥ ग्राह्येति ॥

स्पर्शविक्षेपु दिलिहया ठाऊ नु ग्राहकार्धशलाकाप्रमाणे येक वृत्त लिहिजे । मोक्षविक्षेपु दिलिहया ठाऊ नु ग्राहकार्धशलाकाप्रमाणे येक वृत्त लिहिजे । ते दोन्ही स्पर्शमोक्षदिशा होति । मध्ये जितुकें खंडिले आहे तितुका मध्यग्रासु जाणिजे ॥

॥ प्राग्रासेति ॥

आतां इष्टग्रासा चें लक्षण । चंद्रा सि स्पर्शवळन दिलेहयां ठाऊ नु तें वळन जे दिसे चें होईल ते दिसे सि भुजाप्रमाणे शलाका दीजे । मोक्षवळना चे ठाऊ नु अन्य दिसे सि ते भुजाप्रमाणे शलाका दीजे । आता सूर्या सि भुजा स्पर्शवळना चे ठाई अन्यदिसे सि दीजे । मोक्षवळना चे ठाई स्वदिसे सि दीजे । ते भुजा चे शेवटु नु कोटिप्रमाणे शलाका दीजे । आतां मध्यवळना चे ठाऊ नु मध्यवळन जे दिसे चें होईल ते दिसे चे अन्य दिसे सि इष्टकर्णप्रमाणे शलाका कीजे । इतुक्या नें कोटि आणि इष्ट यां दोहिं चा योगु होईल त्या योगा चे ठाऊ नु ग्राहकार्धशलाकाप्रमाणे वृत्त लिहिजे । तें वृत्त ग्राह्यार्धमंडला सि जितुकें खंडीति तितुका इष्टग्रासु जाणिजे ॥

॥ आद्येति ॥

आतां चंद्रग्रहणाचा वर्णु । स्पर्शकार्ठी आणि मोक्षकार्ठी चंद्र धूम्रवर्णु होय । अर्धग्रासि भृंगवर्णु होय । अर्धग्रासा हनु अधिक जाहलेयां रक्तश्यामु होय । सर्वग्रासि पिंटगवर्णु होय ॥

॥ इति चंद्रग्रहणाधिकारो नाम पंचमः ॥

॥ तिथेर्नतेति ॥

ज्या घटिका अमावास्या असेल त्या घटिका चें पूर्वप्रकारें नत साधिजे । त्या नतघटिका विघटिका ठेऊनु ५० भागु दीजे । लब्धराश्यादिफल घेइजे । तें असै । नता सि पाचें

५ भागु दीजे । आलें फळ राशि । शेष तिसैं ३० गुणुनु खालिल अंक मेळविजे । भागु पांचें ५ दीजे आलें फळ भाग होति । शेष ६० गुणुजे ५ भागुनु कळाविकळा आणिजे । तथा नावें राश्यादि ग्रहादिक होय । तें ग्रहादिक पूर्वमत जाहलें तरि समकळसूर्यां तु उणें कीजे । अपरमत जाहलें तरि मेळविजे । तथा सूर्यां सि अयनांश देउनु पूर्वप्रकारें क्रांति । ग्रहस्य दोज्यांशरनेत्रनिघ्नी ये णें प्रकारें क्रांति कीजे । ते क्रांतिभाग आणि अक्षभाग येके गोळिचे जाहलेयां अक्षय कीजे । भिन्न गोळिचे जाहलेयां अंतर कीजे । तथा नाव अक्षांश होय । अक्षभाग अणि क्रांतिभाग । या चा अंकु जो अधिकु होईल ते दिसेचे स्पष्ट अक्षांश होति ॥

॥ लवोनेति ॥

आले अक्षांश ९० फेडिजे । त्या ची जीवा कीजे । आणि ग्रहादिका ची जीवा कीजे । पहिली जीवा ग्रहादिक जीवे नें गुणुजे । ३६०० ये णें भागु देइजे । आलें लब्ध घटिकादि लंबन होय । पूर्वमत जाहलेयां ऋणलंबन होय । अपरमत जाहलेयां धनलंबन होय । तें लंबन तिथ्यंतघटिकां तु लंबनक्रमें ऋणधन कीजे । तें लंबनसंस्कृतपर्व होय । आतां सूर्यां चि स्पष्टगति ठेऊनु लंबनघटिका नें गुणुजे । भागु ६० देऊनु कळादिफळ घेइजे । समकळसूर्यां सि लंबनक्रमें ऋणधन कीजे । तो लंबन तात्काळ सूर्यां होय । आतां पहिलें लंबनसंस्कृतपर्व ठेऊनु पूर्वप्रकारें मत साधिजे । तें ५ भागुनु राश्यादिफळ घेइजे । तें ग्रहाद्य होय । तें लंबन तात्काळिक सूर्यां तु पूर्वप्रकारें संस्कारुकीजे । त्या वरि क्रांति आणिजे । ते क्रांतिभाग अणि अक्षभाग पूर्वप्रकारें संस्कारिजे । ते अक्षांश होति । तथा अक्षांशा वरि पूर्वक्रमें लवोन-पूर्णांकज ये णें क्रमें लंबन आणिजे । तें लंबन तिथ्यंत-शुद्धघटिकां तु पूर्वक्रमें धनऋण कीजे । त्या लंबन सूर्यां चि गति गुणुनु ६० भागुनु कळादि आलें लब्ध समकळ-सूर्यां तु पूर्वप्रकारें धनऋण कीजे । ये णें क्रमें लंबन स्थिर होय । तव पर्यंत आणिजे ॥

॥ लंबनेन गुणितेति ॥

जेथें लंबन स्थिर होइल तथा लंबनघटिका नें चंद्रसूर्य राहु चा गति गुणिते । ६० भागूनु कळादिफळ घेइजे । आलें लब्ध चंद्रसूर्या सि लंबनक्रमें संस्कारिजे । समकळ-ग्रहां सि दीजे । या चें विपरीत राहु स कीजे । स्थिर-भूतलंबन तात्कालिक ग्रह होति ॥

॥ भुक्त्यंतरमिति ॥

लंबन स्थिर जाहलें ठाई अक्षांश ठेऊनु त्या चि जीवा कीजे । ते जीवे नें चंद्रसूर्या ची गति अंतरकरूनु गुणिते । १८०० ये णें भागु दीजे । ते कळादिअवनति होय । ते ४ भागिते । अंगुळादिक होय । अक्षांश जे दिसे चें ते दिसे चि अवनति अंगुळादि । आतां लंबन तात्कालिक चंद्रां तु । लंबन तात्कालिक राहु फेडिजे । पूर्वप्रकारें पातोनशीतद्युति-वाहुजीवा । ये णें प्रकारें विक्षेप आणिते । तो विक्षेप आणिते अवनति । येक दिशा तरि ऐक्य । भिन्न दिशा तरि अंतर कीजे इतुक्या नें अवनतिसंस्कृतस्फुटविक्षेपु होय ॥

॥ स्थितीति ॥

आतां चंद्रग्रहणप्रकारें । चंद्रसूर्या चें विद्यमान आणिते । ग्राह्य-ग्रहकाविं च ऐक्यकरूनु अर्धिते । तें मानैक्यार्ध होय । या मानैक्यार्धां तु अवनतिसंस्कृतस्फुटविक्षेपु फेडिते । उरलें शेष ग्रासांगुळें होति । तथा मानैक्यार्धवर्गां तु । अवनति-संस्कृतस्फुटविक्षेपवर्ग करूनु । त्या मानैक्यार्धवर्गां तु फेडिते । ग्राह्यार्धेन ग्राह्यार्धे युतौने ये णें प्रकारें स्थित्यर्ध आणिते । आलें स्थित्यर्धघटिका द्विगुणिते । त्या तिथ्यंत-घटिका स्फुटमध्यलंबनसंस्कृत दोनि प्रति ठेऊनु । येके प्रति सि फेडिते । येके प्रती सि मेळविते । फेडिले प्रती च्या घटिका स्थूलस्पर्शकाळ होय । मेळविले प्रति स्थूल-मोक्षकाळ होय । आतां स्थित्यर्धघटिकां चंद्रसूर्यराहु । या च्या गति गुणिते । ६० भागु दीजे । आलें लब्ध द्विगुणिते । चंद्रसूर्या सि येके ठाई फेडिते । येके ठाई मेळविते । राहु

सि या चै विपरीत कीजे । फेडिले प्रति स्पर्शकालिचे ग्रह होति । मेळविले प्रति मोक्षकालिचे ग्रह होति । तें स्थळ स्पर्शकाल ठेउनु । पूर्वप्रकारें नत साधिजे । तिथेर्नता बाणहता ग्रहाद्यं । ये णे प्रकारें लंबन आणिजे । तें लंबन स्थूल-स्पर्शकालां तु संस्कारु । नतक्रमें करित जाइजे । लंबन स्थिरभूत जाहलेयां ठाई आपुल्या ग्रहां च्या गति गुणूनु स्वस्वग्रहां सि लंबनक्रमें संस्कारिजे । तें संस्कारूनु पातोनशीत ये णे क्रमें विक्षेप आणिजे । लंबन स्थिरभूत जाहले ठाई । गत्यंतरं लवगुणेन ये णे प्रकारें अवनति आणिजे । ते अवनति आणि विक्षेप पूर्वप्रकारें संस्कारिजे । तो स्फुटविक्षेप होय । तो स्फुटविक्षेप वर्गकरूनु मानैक्यार्धवर्गां तु फेडुनु । ग्राहार्धेन ग्राहकार्धे युतोने ये णे क्रमें स्थित्यर्ध आणिजे । ते स्पर्शकालिची स्थित्यर्ध होय । आतां स्थूल मोक्षकालिच्या घटिका ठेउनु नत साधिजे । तथा वरि तिथेर्नता बाणहता ग्रहाद्यं य णे प्रकारें लंबन आणिजे । आलेया लंबन पूर्वप्रकारें । स्थूलमोक्षकालघटिकां तु संस्कारित जाइजे । लंबन स्थिरभूत जाहलेयां ठाई चंद्रसूर्य राहु च्या गति गुणूनु । ६० भागूनु लंबनक्रमें ग्रहां सि दीजे । ते मोक्षकालिचे ग्रह होति । तो मोक्षकालिचा चंद्र ठेऊनु पातोनशीतद्युति ये णे प्रकारें विक्षेप आणिजे । तो मोक्षकालिचा विक्षेप होय । तथा विक्षेपा चा वर्गु कीजे । तो वर्गु मानैक्यार्धवर्गां तु फेडिजे । पूर्वप्रकारें ग्राहार्धेन ग्राहकार्धे युतोने । ये णे क्रमें स्थित्यर्ध आणिजे । ते मोक्षकालिची स्थित्यर्ध होय । स्पर्शकालिची आणि मोक्षकालिची स्थित्यर्ध दोन्ही ठेविजे । तथा दोहि स्थित्यर्धां तु मध्यकालिचें स्थित्यर्ध मेळविजे । इतुक्या नें स्पर्शमोक्षकालिचें स्थित्यर्ध स्फुट होति । आतां सर्वग्रासुग्रहण जाहलेयां तरि । चंद्रग्रहणां बोलिलेयां प्रकारें मर्दार्व आणिजे । स्वल्पग्रहणां नाणिजे ॥

॥ प्राग्लंबनमिति ॥

प्राग्लंबनमिति ॥ अस्यान्वयः । यदि रुणाख्ययोः स्पर्शमोक्षलंबनयोः मध्यविलंबनात्प्राग्लंबनं अनल्प भवेत् मोक्षलंबनं अल्पं

भवेत् ॥ यदि धनाख्ययोः स्पर्शमोक्षलंबनयोः मध्यविलंबनात्
मोक्षजं अधिकं स्यात् प्राग्ग्रासं अल्पं स्यात् ॥

आतां स्पर्शमध्यमोक्ष तीन्हीं लंबने ठेविजे । पूर्वनत जाहलेयां
मध्यलंबना हनु स्पर्शलंबन अधिक असावें । मध्यलंबना हनु
मोक्षलंबन उणें असावें । अपरनति मध्यलंबना हनु स्पर्शलंबन
उणें असावें । मध्यलंबना हनु मोक्षलंबन अधिक असावें । आतां
सांगितल्या प्रकारा सि लंबन विपरीत असे तरी । पूर्वनति
मध्यलंबना हनु स्पर्शलंबन उणें । मध्यलंबना हनु मोक्षलंबन
उणें । हा विपरीतक्रमु जाणिजे ।

॥ तदंतरेणेति ॥

सांगितल्या प्रकारें असे तरि दोन्ही लंबने अंतरकरुनु दोन्ही
स्पर्शमोक्षस्थित्यर्थां तु मेळविजे । विपरीतप्रकारें असे तरि
दोन्ही लंबने अंतरकरुनु दोन्ही स्थित्यर्थां तु फेडिजे । इतुक्या
नें स्फुटं स्थित्यर्थं होति । आतां मर्दांर्थां सि लंबनस्थित्यर्थ
प्रकारें संस्कारिजे । आतां मध्यकालिचें लंबन स्थिरभूत जाह-
लेयां ठाई लंबनसंस्कृतपर्व ठेविजे । तो मध्यकालु जाणिजे ।
इतुक्या नें लंबनसंस्कृतस्थित्यर्थं येके प्रती सि फेडिजे । येके
प्रती सि मेळविजे । आणि स्पर्शकालु पूर्वनत । मोक्षकाल
अपरनत । या चें भिन्नकपालु मेळविजे । ते दोन्ही स्फुट-
कार्त्तमोक्षकाल होति ।

॥ स्याद्वाहुरिति ॥

आतां चंद्रग्रहणप्रकारें प्रासादिक अवघें साधिजे । इष्टग्रासु
आणितां भुजे चा ठाई लंबनसंस्कृतस्फुटस्थित्यर्थं घेइजे ।
अवनतिसंस्कृतस्फुटविक्षेपुकोटि जाणिजे ॥

॥ मार्त्तड इति ॥

सूर्यग्रहणं चंद्रबिंबा चा षोडशांशु ग्रस्तु जाहालेयां दिसे
चंद्र अमृतकिरण ॥

॥ इति श्रीब्रह्मदेवाचार्य कृते करणप्रकाशे सूर्यग्रहणं नाम
षष्ठाधिकारः ॥

॥ ऊनो ग्रह इति ॥

सूर्या ची गती हनु जो ग्रह अल्पगति असे तो ग्रह भागा चे ठाई अल्प होऊनु असे । तो पूर्वदिसे सि उदय होय । अणि सूर्या चे गती हनु अधिकगति अणि भाग अधीक तरि तो ग्रह पश्चिमे उदय होय । आतां सूर्या चे गती हनु अधिकगति अणि भागा चे ठाई उणा असै असतां तो ग्रह पूर्वे अस्तमान होय । सूर्या चे गति हनु उणि गति अणि भागा चे ठाई अधिक असै जो ग्रह असे तो पश्चिमे अस्तमान होय ॥

॥ काळांशकैरिति ॥

आतां काळांश सांगेन । चंद्र १२ या भागा हनु उणा असे तरि अस्तमान होय । अधीक असे तरि उदय होय । शुक्र ९ गुरु ११ बुध १३ शनि १५ भौम १७ या भागा हनु ऊनाधिक्य सूर्या सि असति जे ग्रह । याचा उदयास्तु होईल जाणजे । या णे प्रकारे ग्रहां चे उदयास्तमान पाहत जाइजे ।

॥ ग्रहस्येति ॥

ज्या ग्रहा चे उदयास्त आणजेले । त्या ची भुजाजीवा कीजे । ते जीवा त्रिभज्ये तु १२० फंडिजे । उरला अंकु अपुले अपुले विक्षेपे गुणिजे । विक्षेपु अणिता प्रकारु पुढे ग्रहयुति मध्ये सांगेन । भागु २९७ ये णे भागूनु कळादिफळ घेइजे । हे फळ अणिल्या ग्रहां चे आणि विक्षेपु येक दिशा तरि ग्रहां सि कळादि उणे कीजे । भिन्न दिशा तरि धन कीजे ॥

॥ क्षेपेति ॥

आतां आपुला अपुला विक्षेप ठेउनु अक्षप्रभे ने गुणिजे । १२ भागूनु कळादिफळ घेइजे । ते ग्रहा सि विक्षेपु दाक्षिणे चा तरि धन कीजे । विक्षेपु उत्तरे चा तरि ग्रहा सि ऋण कीजे । हा पूर्वील उदयास्तु आणिता ऋणु । आणि पश्चिमील उदयास्तु आणितां या चे विपरीत कीजे । दक्षिण विक्षेपु तरि ऋण उत्तरे तरि धन । हे पश्चिमेचे लक्षण ॥

१ पूर्वील, पश्चिमील, दक्षिणील, उत्तरील अर्था तदिते पूर्व, पश्चिम, दक्षिण, उत्तर यां पासून होतात. दक्षिणिल किंवा दक्षिणील याचे खालिग दक्षिणिली, दक्षिणिली याची दुसरी विभक्ति दक्षिणिलिये.

॥ येष्योल्पादिति ॥

सूर्य आणि ज्या ग्रहा चें उदयास्तमान आणिलेले । त्या दोहिं सि अंतर कीजे । ते अंतरभागि । जे राशि अंतरकेला ग्रह असे । ते राशि चा स्वोदयो ठेऊनु अंतरभागि गुणजे । हा क्रम पूर्व दिसे चा । पश्चिम दिसे चा उदयास्तु अणितां ग्रहा सि राशि ६ मेळऊनु । ते राशि चा स्वोदय ठेऊनु अंतरभागि गुणजे । भागु ३० दीजे । आलेया लब्धा सि मागुती १० भागु दीजे । इतुक्या नें जे लब्ध येतिल ते कालांश होति । या कालांशा हनु ग्रहो अंशा चे ठाई उणा असे तरि तो अस्तमितु होय ॥

॥ उक्तेति ॥

हे आलेया कालांशा सि अणि पहिलें सांगितलेयां कालांशा सि अंतर कीजे । त्या च्या कळा कीजे । त्या ६० सवर्णजे । ज्या ग्रहा चा उदयास्तु आणिलेले त्या ची गति आणि सूर्या ची गति अंतरकरुनु ते ६० सवर्णन भागु दीजे । आलें लब्ध गतैष्य दिवस येति । ग्रह वक्रगति जाहला तरि सूर्या ची गति आणि ग्रहा चि गति मेळऊनु भागु दीजे । गतैष्य दिवस येति ॥

॥ इष्टांशकेति ॥

आणि गणितागत आलेयां कालांशा हनु पहिलें सांगितले कालांश अधिक असति तरि आले लब्ध गतदिवस जाणजे । इष्टांशा हनु पहिले उणे असति तरि येप्यदिवस जाणजे । हे अस्तमानिचा प्रकार । उदया चा प्रकार या चें विपरीतक्रमें पाहिजे ॥

॥ यदा स्वरांशुरिति ॥

सिंह राशि ५।१३ भागासमान सूर्य असतां अगस्त्यु अस्तमाना थें पावे । कुंभ राशि १३ भागासमान सूर्य असतां अगस्थि उदया थें पावे ॥

॥ उट्यास्ताधिकारो नाम सप्तमः ॥

॥ अक्षप्रभेति ॥

अक्षप्रभा ठेऊनु चंद्र विक्षेपे गुणिजे । ७२ ये णे भागु देऊनु कळादिफल घेइजे । ते फळ चंद्रा सि अक्षप्रभा दक्षिणे ची आणि विक्षेपु दक्षिणे चा तरि ते फळ चंद्रा सि मेळविजे । विक्षेप उतर तरि उणे कीजे । या वरि भुजीकृतस्पष्टसहस्ररश्मे ये णे प्रकारे चरार्थे आणिजे ॥

॥ प्राग्वादिति ॥

पश्चिम दिसे च्या चंद्रा चें शृंगोन्नत आणितां चंद्रा सि राशि ६ मेळविजे । त्या चंद्रा वरि पूर्वप्रकारे लग्न आणिजे । जे कालिचें शृंगोन्नत आणिजे तया कालिच्या चंद्रा वरि सूर्या चे नि प्रकारे इष्टप्रभा आणिजे । कांत्यक्षयोगविवरं । हा प्रभा आणिता ऋनु ॥

॥ चंद्रार्कयोरिति ॥

आतां चंद्रसूर्या ची क्रांति आणिजे । चंद्रा चे क्रांति सि विक्षेपसंस्कारु कीजे । आणि चंद्रसूर्या ची क्रांति आणिजे । चंद्रा च्या क्रांति येक दिशा तरि अंतर कीजे । भिन्न दिशा तरि अक्य कीजे । अक्य अथवा अंतर करुनु । उरल्या शेपा ची जीवा कीजे । ते जीवा चंद्रा च्या इष्टकर्णे गुणिजे । भागु लंबजीवे नें दीजे । आलें लब्ध चंद्र जे दिसे चा होइल ते दिसे चें फळ होय ॥

॥ चांद्रेति ॥

आलें फळ आणि अक्षप्रभा येक दिशा तरि अंतर कीजे । भिन्न दिशा तरि अक्य कीजे । ते अंगुळादि इष्टभुजा होय । आणि कोटि ची कल्पनासंख्या १२ या चा वर्गु कीजे । आणि इष्टभुजे चा वर्गु कीजे । ते वर्ग मेळविजे । तया चें मूल घेइजे । तो कर्णु होय ॥

॥ भानुरिति ॥

विशेषसंस्कृतस्फुटचंद्र ठेउनु त्या मध्ये सूर्य फेडिजे । शेष उरलें त्या चे भाग कीजे । ते ५ भागिजे । आलें लब्ध शितांगुळें जाणिजे । उरलें शेष १८० यां तु फेडिजे । मागुती १५ भागु दीजे । आलें लब्ध अशितांगुळें ॥

॥ इंदोरिति ॥

आतां परिलेखा चें लक्षण । मध्ये बिंदु येकु दीजे । आणि भुजा जे दिसे ची होइल ते दिसे सि बिंदु नु भुजाप्रमाण शलाका दीजे । बिंदु नु पूर्व दिसे सि कोटि १२ प्रमाण शलाका दीजे । पश्चिम दिसे हूनु बिंदु अणि कोटि च्या ग्रहा मध्ये कर्णप्रमाणें शलाका तिर्यक् करुनु दीजे ॥

॥ कर्णकोटि इति ॥

कर्णा सि अणि कोटि सि अक्षय होय असें अंगुळें ६ मंडल लिहिजे । त्या मंडळा च्या पश्चिम दिसे पासुनु शीतांगुळप्रमाण शलाकाकर्णा पासुनु दीजे । तें उरलें मंडल अशितांगुळ होय ॥

॥ शीतांगेति ॥

अणि शीतांगुळा मध्ये असितांगुळें फेडिजे । तें अर्धिजे । त्या सि ९ भागु दीजे । आल्या लब्धप्रमाणें शलाकाकर्णु जे दिसे चा होइल ते दिसे सि ते शलाकाप्रमाणें शीतांगुळ मंडला चे ठाई उन्नत कीजे । इतुक्या नें शीतांगुळोन्नत लिहू होय ॥

॥ इति शृंगोन्नति ॥

॥ अनल्पेति ॥

अधिकगति च्या ग्रहा हूनु स्वल्पगति चा ग्रह अधिक असे तरि पुढें ग्रहयुति होय । आणि येकु ग्रहा वक्रु- । येकु रज्जु- । गति असे तरि येष्ययुद्ध होय । दोन्ही ग्रह वक्र असतां अणि शीघ्रगति चा ग्रह भागा चे ठाई अधिक असे तरि येष्य-युद्ध जाणिजे । हें सांगितल्या प्रकारा सि विपरीत असे तरि गतयुद्ध जाणिजे ।

॥ अवक्रयोरिति ॥

आतां ज्या ज्या ग्रहा सि युद्ध होइल । ते ग्रह दोन्ही वक्र-
गति असे अथवा रुजुगति असे त्या दोहिं ग्रहा च्या गति
अंतर कीजे । आणि दोहिं ग्रहां सि अंतर करुनु त्या च्या कळा
कीजे गत्यंतरें भागु दीजे । लब्ध दिनादिफल येय ।
अथवा येकु ग्रहा वक्र-अणि येकु रुजुगति असे तरि ।
त्या च्या अंतरलिप्ता करुनु । त्या दोहिं ग्रहां च्या गति
मेलउनु भागु दीजे । ते लब्ध गतैष्यदिवस होति ॥

॥ गत्यंतरेति ॥

आले गत-येष्य-दिवस ठेउनु । दोहिं ग्रहां च्या गत्यंतरलि-
प्ति नें गुणिजे । आणि त्या दोहिं ग्रहां च्या गति अक्य-
करुनु भागु दीजे । कळादिफल घेइजे । तें फळ येष्य
दिवस तरि दोहिं ग्रहां सि मेलविजे । गत दिवस तरि उणें
कीजे । इतुक्या नें ते दोन्ही ग्रह समकळ होति । अणि येकु
ग्रहा वक्र असतां अणि येकु रुजु असतां या चें विपरीत
कीजे । गतियोगें गुणिजे । गत्यंतरें भागिजे ॥

॥ नवदिनेति ॥

भौमादि ग्रहां चे विक्षेपु कळादि सांगिजेल । भौम ९० बुध
१२० गुरु ६० शुक्र १२० शनि १२० आतां भौमादिग्रहां
चें पातलव सांगिजेल । भौम ४० बुध २० गुरु ८० शुक्र
६० शनि १०० हे क्रमं चि जाणावे ॥

॥ युगेति ॥

भौम २४ बुध २६ गुरु ४२ शुक्र ४८ शनि ३० हे १०
गुणिजे । आपुलाच्या शीघ्रकर्णें भागु दीजे लब्ध कुजादि पंच-
ग्रहां चें कळादिविंश होय ॥

॥ भौमेति ॥

भौम । शनि । गुरु । या तिघां सि दुसरें शीघ्रफल नेंदितां
स्वस्वपातभाग फेडिजे । अणि बुधशुक्रा च्या शीघ्रोच्चा सि
अपुलालें मंदफल संस्कारून पातभाग त्या त्या चे फेडिजे ॥

॥ स्वस्वंपातमिति ॥

अपुल्या अपुल्या पातभाग फेडिल्यां ग्रहा ची भुजाजीवा कीजे । त्या ची जीवा ठेउनु सांघितल्या स्वस्वविक्षेपें लिति नें गुणिजे । स्वस्वचलकर्णें भागु दीजे । आलें लब्धकळादि स्वस्वविक्षेप होय । पातु फेडिला ग्रह जे दिसे चा होइल ते दिसे चा विक्षेपु जाणिजे । आतां चंद्रसमागमु अणितां सूर्यग्रहणप्रकारें चंद्रविक्षेपां तु अवनतिसंस्कारु कीजे ॥

॥ शरयोरिति ॥

ज्या ज्या ग्रहा चि युति होईल त्या दोहिं ची येक दिशा तारि अंतर कीजे । भिन्न दिशा तारि अैक्य कीजे । त्या नाव मानैक्यार्थ । त्या मानैक्यार्थां हुनु ग्रहांतर अधीक असे तारि-समागमुयुद्धयोग त्रिबांतरयुद्ध होय ॥

॥ असमेति ॥

आतां दोहिं ग्रहां चा विक्षेप भिन्न दिसे चा तारि दक्षिण दिसे च्या विक्षेपा च्या ग्रहा नें हारविलें । उत्तर दिसे च्या विक्षेपा च्या ग्रहा नें जितिलें । अणि दोहिं चा विक्षेपु येक दिशा तारि उण्या विक्षेपा च्या ग्रहा नें हारविलें । ये णे प्रकारें ग्रहां चि हारिजिति जाणिजे ॥

॥ समकळयोरिति ॥

जे वेळे चे समकळ ग्रह दोहिं होति उदयात्पूर्वक ते वेळे चें नत साधूनु सूर्यग्रहणप्रकारें लंबन आणिजे । त्या लंबनघटिका जितुक्या येति तितुक्या घटिकां युद्ध होय जाणिजे ॥

॥ इति श्रीब्रह्मदेवाचार्यकृतौ करणप्रकाशे ग्रहयुत्यधिकारो नाम नवमः ॥ शके १५४१ सिद्धार्थी संवत्सरे । वृसिंहभद्रा-त्मज नारायणेनेदं पुस्तकं लिखितं संपूर्णं ॥

॥ अवक्रयोरिति ॥

आतां ज्या ज्या ग्रहा सि युद्ध होइल । ते ग्रह दोन्ही वक्र-
गति असे अथवा रुजुगति असे त्या दोहिं ग्रहा च्या गति
अंतर कीजे । आणि दोहिं ग्रहां सि अंतर करुनु त्या च्या कळा
कीजे गत्यंतरें भागु दीजे । लब्ध दिनादिफल येय ।
अथवा येकु ग्रहा वक्र-अणि येकु रुजुगति असे तरि ।
त्या च्या अंतरलिप्ता करुनु । त्या दोहिं ग्रहां च्या गति
मेळउनु भागु दीजे । ते लब्ध गतैष्यदिवस होति ॥

॥ गत्यंतरेति ॥

आले गत-येष्य-दिवस ठेउनु । दोहिं ग्रहां च्या गत्यंतरलि-
प्ति नें गुणिजे । आणि त्या दोहिं ग्रहां च्या गति अक्य-
करुनु भागु दीजे । कळादिफल घेइजे । तें फळ येष्य
दिवस तरि दोहिं ग्रहां सि मेळविजे । गत दिवस तरि उषे
कीजे । इतुक्या नें ते दोन्ही ग्रह समकळ होति । अणि येकु
ग्रहा वक्र असतां अणि येकु रुजु असतां या चें विपरीत
कीजे । गतियोगें गुणिजे । गत्यंतरें भागिजे ॥

॥ नवदिनेति ॥

भौमादि ग्रहां चे विक्षेपु कळादि सांगिजेल । भौम ९० बुध
१२० गुरु ६० शुक्र १२० शनि १२० आतां भौमादिग्रहां
चें पातलव साधिजेल । भौम ४० बुध २० गुरु ८० शुक्र
६० शनि १०० हे क्रमं चि जाणवे ॥

॥ युगेति ॥

भौम २४ बुध २६ गुरु ४२ शुक्र ४८ शनि ३० हे १०
गुणिजे । आपुलाल्या शीघ्रकर्णे भागु दीजे लब्ध कुजादि पंच-
ग्रहां चें कळादिविंब होय ॥

॥ भौमेति ॥

भौम । शनि । गुरु । या तिघां सि दुसरें शीघ्रफल नैदितां
स्वस्थपातभाग फेडिजे । अणि बुधशुक्रा च्या शीघ्रोच्चा सि
अपुलालें मंदफल संस्कारून पातभाग त्या त्या चे फेडिजे ॥

॥ स्वस्वंपातमिति ॥

अपुल्या अपुल्या पातभाग फेडिल्यां ग्रहा ची भुजाजीवा कीजे । त्या ची जीवा ठेउनु सांवितल्या स्वस्वविक्षेप लिति नें गुणिजे । स्वस्वचलकणं भागु दीजे । आलें लब्धकळादि स्वस्वविक्षेप होय । पातु फेडिला ग्रह जे दिसे चा होइल ते दिसे चा विक्षेपु जाणिजे । आतां चद्रसमागमु अणितां सूर्यग्रहणप्रकारें चंद्रविक्षेपां तु अवनतिसंस्कारु कीजे ॥

॥ शरयोरिति ॥

ज्या ज्या ग्रहा चि युति होईल त्या दोहिं ची येक दिशा तरि अंतर कीजे । भिन्न दिशा तरि अक्य कीजे । त्या नाव मानैक्यार्थ । त्या मानैक्यार्था हूनु ग्रहांतर अधीक असे तरि समागमुयुद्धयोग बिंवांतरयुद्ध होय ॥

॥ असमेति ॥

आतां दोहिं ग्रहां चा विक्षेप भिन्न दिसे चा तरि दक्षिण दिसे च्या विक्षेपा च्या ग्रहा नें हारविलें । उत्तर दिसे च्या विक्षेपा च्या ग्रहा नें जितिलें । अणि दोहिं चा विक्षेपु येक दिशा तरि उण्या विक्षेपा च्या ग्रहा नें हारविलें । य णे प्रकारें ग्रहां चि हारिजिति जाणिजे ॥

॥ समकळयोरिति ॥

जे वेळे चे समकळ ग्रह दोन्हि होति उदयात्पूर्वक ते वेळे चें नत साधूनु सूर्यग्रहणप्रकारें लंबन आणिजे । त्या लंबनघटिका जितुक्या येति तितुक्या घटिकां युद्ध होय जाणिजे ॥

॥ इति श्रीब्रह्मदेवाचार्यकृतौ करणप्रकाशे ग्रहयुत्यधिकारो नाम नवमः ॥ शके १५४१ सिद्धार्थी संवत्सरे । नृसिंहभट्टात्मज नारायणेनेदं पुस्तकं लिखितं संपूर्णं ॥

॥ अथ कार्मुकसिंजनीग्रहणकर्म विना
लघुक्रांतिसाधनं ॥

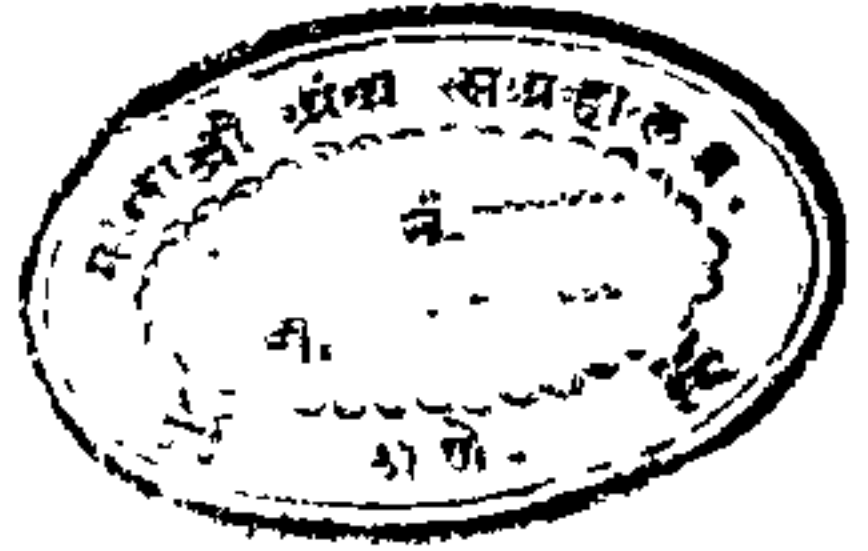
स्युः क्रांतिखंडानि यमांगराम ३६२
कव्यग्रयो ३४१ गोनववाहवश्च २९९ ॥
षट् त्र्यश्विना २३६ खेषुभुवो १५० द्विवाणा ५२
युक्तायनांशग्रहवाहुभागाः ॥ १ ॥
तिथ्युद्धृतालब्धमितानि तानि
योज्यानि भोग्याहतशेषकस्य ।
तिथ्यंशकैः क्रांतिकला भवंति
युक्तायनांशाद्ग्रहगोळदिकाः ॥ २ ॥

॥ अस्यार्थः ॥

३६२ । ३४१ । २९९ । २३६ । १५० । ५२ । अनुक्रमे चि
क्रांतिखंडके हि जाणार्थि । भुज २ । १८ । ३२ । १५ ।
या चे भाग ७८ । ३२ । १५ । या सि १५ भागूनु फल
ईल ५ या वरूनु पांचा खंडका योग कीजे । तो इतुका
१३८८ होय । भोग्यखंडक ५२ या णे ३ । ३२ । १५ । हे
अंक गुणिजे ते इतुके १८३ । ५७ । या सि १५ भागूनु
कलादिफल ईल १२ । १६ । या सि खंडकयोग मेळविल्या नें

(ह्या पुढें काहीं पानें गहाळ)

भारत इतिहास-संशोधक-मंडळ-पुणे

श्रीनिरंजनस्वामी कऱ्हाडकर यांचे चरित्र

प्रस्तावना

प्रस्तुत चरित्र कऱ्हाड येथें देवांच्या दफतराचा गळाठा पाहताना सापडलें. निरजनस्वामींचे नातू भगवान यांनीं हें चरित्र रचिलें. प्रस्तुत प्रत बहुत जुनाट आहे. दुसरी एखादी तरी जुनी प्रत शोध अती सांपडेल म्हणून बहुत खटपट केली, पण सफल झाली नाहीं. तेव्हां मिळाल्या त्या एक्या प्रतीवरून च प्रस्तुत प्रत छापिली आहे. मूळ प्रतीत अगदीं ढोबळ काऱ्हामात्रांच्या ज्या चुक्या दिसत होत्या त्या सुधरून व फार च थोड्या स्थलीं म्हस्वदी-घांचे फेरफार करून पाठ तयार केला आहे. मूळ ग्रंथात अथपासून इतिपर्यंत बिनतूट लिखाई आहे. सबब वाचनसुखार्थ दर विषयाला नवें कलम मी पाडलें आहे.

वि. का. राजवाडे.

श्रीनिरंजनस्वामी कन्हाडकर

यांचें चरित्र

॥ श्रीगुरु गजानन ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः श्री कुलदेवताय नमः निर्गुण निरंजन गजानन
ल्या चे सगुण चरित्र-वर्णन पुर्वी श्री-करहाटक-क्षेत्रीं तुक पाठक,
गोत्र सांख्यायन, शाखा वाजसनेइ कुल-दैवत दक्षण-केदार व
आउंध चि येमाइ ॥ तेव्हां ल्यास पुत्र संतान नव्हते. यास्तव त्या
चि स्त्री पार्वतीवाई यानी नृसीव्हास प्रदक्षिणा वर्षभर तीन लक्ष केल्या
व तुक पाठकानि शणेश—तिर्थीं बैसोन वेदा चि पारायणे बहुत केलि
व जपतपादि साधने बहुत केलि तेव्हा स्वप्नी श्री गणपती ने वर
दील्हा की तुव्हास पुत्र होइल त्या चे उदरी आह्मी अवतार घेउन गण-
पती-च्यरीत्र प्रगट करू ॥ ऐसा पार्वतीवाईस श्रीनृसीव्ह स्वप्नी वर
दिल्हा की तुव्हास पुत्र होईल त्या चे नाव नरसिंह ठेवणे ॥ अनंतर काले
करुन पुत्र जाहाला त्या चे नाम नरसिंह ठेविले ॥ दो वरसा चे
मूल जाहलीया वरी तुक पाठक श्री कासीयात्रेस गेले तेथे पार्वती-
वाईस विश्वनाथ-क्षेत्री दुसरा पुत्र जाहाला लणोन त्या चे नाव
विश्वनाथ ठेविले ॥ मग घरास आलीया वरी दोघा मुळा चे व्रत-
बंधविवाहा नंतर वेदशास्त्राधेन जाहाले विश्वनाथ पाठकास संतान
हि जाहाले परंतु नरसिंह पाठकास संतान न जाहाले लणोन चिंताग्रस्त
होते ऐसीयासि नरसिंह पाठका चे मैत्र गणेशबाबा नामे करुन परमहंस
थोर तपस्वी मौजे सवादे येथे डोंगरा वरी सिद्धेश्वर माहादेव याच्या
देवळा मधे तपश्चर्या करोन राहत होते ते कृष्णास्नानास अखंड कराडी
घेउन नरसिंह पाठका चे घरी राहत असेत त्यानी आज्ञा केली की

तुमच्या वडिलास श्रीगणपती चा वर आहे तरी उभ्या चतुर्थ्या एक-
 वीस करा त्याचे आज्ञे वरून नरसिंह पाठक व त्याची स्त्री परश-
 राम ना ह्येत्रे याची कन्या कृष्णावाई या दोघानी उभ्या चतुर्थ्या
 येकवीस केल्या फलाधेस जाहाला तरी गर्भसंभव जाहालीया वरी
 प्रतिमासी रजस्वला होत असेत पुराणकथाश्रवण तीर्थयात्रा
 उपोशणे करावी हे च ढोहाले होत होते परान्नाचा वास आला
 ह्यणजे वांति होये आठवे मासी माघ शु॥ चतुर्थी दोन प्रहरा रेवती
 चा प्रथम चरण सिद्धीयोग भोमवासर वणिजकरण शके १५५९
 इश्वर नाम सवत्सरीं ॥ परशराम नाइक ह्येत्रे कन्हाडकर यास दोघी
 कन्या येकी चे नाव कृष्णावाई ती नरसिं पाठकास दिली होती
 प्रसूतकाळी यथास्थीत वाळंतपण व्हावे ह्यणून वडील वहीण कोंडूवाई
 मौजे तुलसणसवादे येथील कुळकर्णीण तिने आपल्या बापाच्या
 घरास नेले. कृष्णावाईस पुत्र जाहाला ह्यणजे यलह्या कुलदेवते चे
 नाम ठेउं ॥

(२) मग जन्म पुत्राचा जाहाला मग येलहोवा नाम ठेविले
 कन्हाडी जन्म जाहाला तेव्हां गणेशबावानी मुला ची चिन्हें
 पाहीलीं तो ध्वजपद्मउर्ध्वरेखा पाई ललाटि पंचरेखा विसा बोटीं
 चक्रे आकृति गजानना चि करी सरस्वति धन आयुष्य यश
 पद्मकरमुळी पंचरेखा कोंपराचे ठाइ माहायात्रारेखा नेत्र
 पाय कर नखे ओष्ट आरक्त पाहुन प्रसन्नवदनास प्रदक्षिणा
 केल्या नमन केले मग देव जन्मला नरसिंह पाठकास सांगीतले
 तुह्मास पुत्ररत्न जाहाले त्यानी जन्मकाल वर्तविला जन्मनाव देव ऐसे
 आले सूर्य ब्रह्मपती शुक्र उच स्थानी पडीले व सौम्य ग्रह केंद्रस्थानी
 त्रिकोनी पडिले व खलग्रह अरिभुवनी सहजस्थानी पडिले या
 नंतर गणेशबावा बोलिले की निर्गुण निरंजन देव तुमच्या
 उदरी अवतरला आहे ॥

स्थान न मान न च नाद बिंदु-
रूप न रेखां न च वर्ण वर्णों ॥
दृष्टं न दृष्ट्या न श्रुतेन श्रुत्या
स्तस्मै नमो देवनिरजनाय ॥ १ ॥

हा देव अवतरला आहे यास्तव निर्गुण निरंजन च नाव ठेवणे बधुत्वे करून या सतसंगती-सुखाचा हेत मजला हि फार आहे यास्तव मी हि सुमध्या उदरास येतो परंतु माझे नाव गणेश च ठेवणे ऐसे सागून प्रयागी देहपतनार्थ आनुष्ठान करीत होते तो इकडे कृष्णाबाई चा अवतार पूर्ण जाहाला तेव्हा मुलाचे सवरक्षण कोंडु आका सवादी-यांत होती त्यानी च केले मुलाने कधी दुधपाना साठी रुदन केले नाही अखंड हाशवदन गाईच्या दुग्धाने सरक्षण जाहाले नामकर्ण कराव-यासी मुलास आणून नामकर्ण केले निर्गुण निरंजन नाम ठेविले नरसिंह पाठक कुर्दवळ्यास गेले होते यास पुत्र जाला हणोन आनंदमूर्तीचे गुरु रघुनाथस्वामी यानी कपिला व्यलां गाय पाठवून दिली ती तीन वरसे दूध देत असे तीचे दूध देवास पाजीत येके दिवसी रागत जाऊन गाईच्या स्थनास मुख लाउन दुध प्याले त्या दिवसा पासून देवाची क्षुदेची वेल आली हणजे गाई पासी सोडात तीन वरसे अन्न भक्षिले नाही ॥

(३) एकदा मुलास आउंदच्या देवीच्या नमस्कारास नेले तो तेथे मौनीबाबा परमहास आले होते त्यानी मुल माडी वरी वेउन

गणराज भज + + + + + कीर्तनात् ॥

भक्तिज्ञानविरागेन त्रिलोक मुधरस्व भो ॥ १ ॥

हा त्रिलोक भूरजपत्री लिहोन ताइती घालोन सवरक्षणाते मुलाच्या गळी बाधिला ॥

(४) धाकुटपणी खारट तिखट कडू आवट गुल चिच हे पदार्थ आवडत नसत सुद्रस्पर्श जाला हणजे वाति होय शिले उचीस्ट

घातलीया दुसऱ्याचे पात्री जेऊं घातलीया वाति होय घृत आवडत नसे लाब करोन वाहाडा हणत हणजे उष्ण तुपात पाणी घालोन धार सोडली हणजे स्तुष्ट होयेत ॥

(५) धाकुटपणी मुला मध्ये खेळताना कथा करावी हणावे की मला प्रेम आले हणोन नेत्रास अश्रुपात आणावे

(६) गणेशवावास कृष्णावाड् चे वर्तमान कलता च देशास येउन पदर पसरोन कन्या मागोन बहुत आग्रहे करुन नरसिंह पाठका चे लग्न करविले मग प्रयागास पुनरपि जाउन देहपतन केलें ॥

नरसिंह पाठक प्रथम मुलाचे नाव न ध्यावे यास्तव देव या जन्मनामे करून बोलावीत ॥

दुसऱ्या वरसा पासून गजाननाचा छंद मुलास ॥

त्रितीय वरसी लघु पताका (क)रून मुले मेलवून यात्रे चें चिन्ह दाखवावें

चतुर्थ वरसी मुले मेळऊन लाहान पाषाणाचे देव माडोन मोरया मोरया हणोन नाना पत्रे पूजा करून नांचावे

पाचवे वरसी मुला सह वर्तमान कृष्णातीरी गारगोश्याचे टाल करून देवा पुढे गणेश-नाम-कथे चे चिन्ह दाखवावे

साहाये वरसी वृतबध केला विश्वनाथ पाठक चुळते यानी वेद-अभ्यास आरभिला परतु त्याचे मन तेथे बैसेना हणोन चुकाउन गणेशतीर्थां स्नानसंध्या करीत बैसेत यास्तव क्रोधे करून विश्वनाथ पाठकानी परसात बोरी च्या झाडास येक दोन वेला बाधून ठेविले कोडिले परतु देवाने येउन हात सोडिले येके दिवसी 'हात कोण सोडितो हणोन लपोन पाहिले' तो आपले आपण च हात सुटले

(७) गणेशतीर्थास मुल जाऊं लागले हा कोठे जातो हणोन फोकाटी घेउन पाठी मागे चालिले तों मुलाने गणेशतीर्थां स्नान करिता च स्वेत हस्ती विश्वनाथ पाठकाच्या आगा वरी धाबला भयाभीत घरास पळोन आरु चिंताग्रस्त जाहाले की मुलास काही

विद्या येइना तेव्हां मुळ घरी येउन होमसालेंत बैसला होता तो एक दोन वेळा वेदश्रवण जाहाला होता तो पाठ हणो लागला तेव्हां त्यास कलले की हा देवाचा अंश आहे

(८) नरसिंह पाठका चे यजमान विसावा नाईक गव्हार त्यांचे घरी नरसिंह पाठक वेंकटेशमाहात्माचा जप करीत होते तेव्हां नाईक वेंकटेशाचे यात्रेस गेले तेव्हां बोलिले की पाठकजीस पुत्र जाहाला हणजे वेंकटेशा चे नाव ठेऊं त्या वरून कोनेरी नाव ठेविलें ते कोन्हेरी या नामे करून बोलावीत होते ॥

(९) मुळा मध्ये क्रीडा करते वेळेस योग्याचीं चिन्हे पाहून मुले योगीराज हणून बोलावित असेत परान्न असले हणजे लटके च वांति होती हणोन उठोन येउन आजोली परशराम नाइका चे घरी जेवावे दक्षणा उपाध्यास घावी ॥ मग तेथे जप करीत वसेत ॥

(१०) वडील कोणा यजमाना कडे गंगातीरी पाठवीत तेथे जे दक्षणा येइल ते ब्राह्मण दक्षणे साठी कलह करीत त्यास देत असेत देकार व सांतीकपुष्टीकास गेले तरी तेथे कोणी अंध पंगु वस्त्रहीन दुर्बल पाहिले त्यासी आंगावरील वस्त्रे व कडी कुडक्या मुद्या पवित्रे कटीसुत्रादिक घाबि यामुळें नरसिंह पाठक देशावरास ग्रामंतरी गेले असता विश्वनाथ पाठकानी येके दिवशी वस्ता हरवितोस बाहेर जाउ नको हणोन घरात कोंडोन ठेविले देवाचा नेम की गणेशतीर्थी गणपती स्थापीला होता त्याची पूजा केल्या वाचून अन्न न घ्यावे यास्तव उपोषण केले तों रात्री विश्वनाथ पाठका च्या स्वप्नात ब्राह्मण बोलिला की आह्मांस उपोषण आजी तुह्मी करविले मग दुसरे दिवसी पचा टोपी देउन बाहीर वागावयासी निरोप दिलहा ॥ जगन्नाथ(त्रिंबक)बाबा रामदासीयापासी जाउन देव बोलिले की आह्मांस मंत्र जपावासा होतो त्यावरून श्रीरामदासस्वामी अकस्मात कराडास आले होते त्याच्या भेटीस

पूजासाहित्य घेउन देवास नेले जगंनाथ(त्रिवक)वावानी प्रार्थना केली की या मुलास येक मंत्र सांगावा तेव्हा रामदास देवास बोलिले कोदंडपाणी-सीता-लक्ष्मण-युक्त रामाचे सावळ्या मूर्तीचे ध्यान करा मग मंत्र सांगतो तेव्हा देवानी ध्यान केले तों ध्याना मध्ये सूर्पकर्ण सुंडादंड ब्रह्मदुदर मुर्ती वांचोन कांहीं दुसरे दिसेना ऐसे रामदासास सांगितलीया वरी रामदासानी मस्तकी हात ठेविला नमस्कार हि केला बोलिले की साक्षात् गणपती तू आहेस गणपती तुला उपदेश करील ॥

छंद लागला मानसी हे पद त्या वेळेस केले ॥ जयराम स्वामीचा अवतार पूर्ण जाहाला ते वेळेस विठावावावास सांगीतले की आह्मी या संस्थानची माळ कराडकर नरसिंह पाटका च्या मुलास देतो या देहा च्या सार्थकास कराडास जाल तेव्हा त्या मुला करवी सार्थक करोन येथे घेउन येणे त्या वरून विठावावाचा कराडास आले होते तो जयरामस्वामीनी ब्राह्मणरूपे रुद्राक्ष-माळ गणेशतीर्था देवा च्या गर्ला घातली ते देवापासी जपा ची माळ अखड होती तो ब्राह्मण अदृश्य जाहाला विठावावावानी देवा करवी सार्थक करावया साठी नरसिंह पाठकास सविस्तर सांगितले परंतु ते बोलिले आह्मास एक च पुत्र आहे देता येत नाही ॥

(११) येकदा देवास घेऊन निगडीकर रंगनाथस्वामी यांच्या घरांस नरसिंह पाठक आले त्यास बोलिले की हा आमचा पुत्र देवपिसा आहे जपावयासी मंत्र सागा ह्मणतो हे ऐकोन रंगनाथ स्वामीनी मुलास साष्टांग नमस्कार घातला आलिंगन दिव्हे योगचिन्हें पाहोन अष्टभाव उत्पन्न जाहाले बोलिले की हे साक्षात् निरंजनस्वरूप अवतरलें आहे हा च विश्वास सर्वास उपदेश करोन तारील विनायका वाचून देव नाही हे पद रंगनाथस्वामीनी केले

(१२) मग श्री कासीराजपंत पाल्खीपदस्त थोर धंदा करोन

प्रतिष्ठानी राहात होते ते येकदा कन्यागतविध करावयास कृष्णातीरास आले त्यांचे तीर्थपुरोहित नरसिंह पाठक यांचे घरी राहिले ते परम गणेशभक्त होते देवार्चन जपादी उपासना पाहोन स्वामीची निष्ठा बैसली विनायका काकुलती हे पद त्याजपुढे ह्मणोन अनुग्रहार्थ प्रार्थना केली ते बोलिले की लेकुरपणी हे गोष्टी घडणार नाही यावरी पुनरपी अमर्यादेने कैसें ह्मणावे या दुःखे भयें करोन श्रावण मासीं मास पर्यंत ते राहिले होते तों प्रतीदिवसीं आहार न्युन्य जाहाला शरीर बहुत शुष्क जाहालें भाद्र (पद) शुध चतुर्थीस शमी मंदार दुर्वा घेउन गणेशतीर्थीं पार्थिवगणेशा ची मूर्ती करोन पूजिली गणपती चे ध्यान करोन हा अभंग ते समई ह्मटला

विनायक देवा । कैसी नेणो तव शेवा ॥

ते क्षणी प्रेम अष्टभावयुक्त मुर्छा आली ते वेळेस सप्त वर्षांचा अळंकारयुक्त मुंजा मूल येउन कानी येकाक्षर-बीज सांगितले सावध होतांच तो मूल कोठे दिसेना मग क्षणक्षणा अष्टभाव होत आहेत तसेच घरास येवोन आजि माहाचतुर्थी गुरुपूजा करावी ह्मणोन कासीराजबाबा पासीं आले तों गणपती च्या मुर्तीस पूजासमारंभ होत आहे कीर्तनपुराणादिक चर्चा होत आहेत तों साष्टांग नमस्कार त्याचे चरणी घातला पायावर उदक घालून तीर्थप्राशन केलें त्यानी पुसिले की कंठ सद्दीत कां जाहाला पूर्व वृत्तांत सागतांच येकांती नेवोन कोणतें अक्षर सांगितलें तें पुसिलें तों माहागणपतीचें येकाक्षर-बीज कळलें तेव्हा बोलिले की श्रीगणेशमाहामंत्र तुज सांगितला तुझे नाम गणेशदास ऐसे असोन त्या मंत्रा चें अनुष्ठानाचे विधान सांग त्यानीं सांगितलें गणपतीचे गुण वर्णवयास आज्ञा दिली स्वकीय कवितेने गुरुमूर्ती पुढे रात्रौ कीर्तन करीते वेळे गणपतीची मूर्ती नृत्य करीता कासीराजस्वामी च्या दृष्टीस पडे ॥ कासीराजस्वामीनि पुसलें किं या मुलाची मातुश्री काय जाहाली घरीघ्यानि सांगितलें कीं मेली ऐसें ऐकतां मुलाने शोक मांडिला मग रुदन करीत

ह्मेत्रेयाचे घरीं कोंडूआका होती त्यांच्या गळा पडोन वर्तमान सांगी-
तले किं तु माझी माता असता तुला मेले ह्मणतात ती बोलली की ते
ह्मणतात ते खरे आणि तू ह्मणतोस ते खरे ॥ म्यां पालण केले
यास्तव तू ह्मणतोस ते खरे ॥ ऐसी ममता पाहून कासिराजस्वामी-
नि वेदांतसार देवास पढविला तप करा ह्मणोन आज्ञा करुन
प्रतिष्ठानास गेले ॥

(१३) ग्रामस्त ब्राम्हण वांगीस देकारास गेले येक ब्राम्हण देवास
हि घेउन गेला ॥ येते वेळेस हा काही त्रीतिस उपद्रव करील म्हणोन
या भयें करुन कोरडे विहिरितु ढकलोन दिल्लें गाळात जाउन पडले
उदका साठी कोणी ग्रहस्त आले त्यानि काढोन घरास पावते केले
परंतु ज्याने ढकलिलें त्याचें नाव सांगीतलें नाहीं ॥

(१४) विश्वनाथ पाटकार्नी हा मुळ काही मेळविना म्हणोन
सैदापुर व गोवारे सांगावयाची आज्ञा केली यास्तव पच्यांग घेउन
पाटलाची च्यार वरे सांगोन सैदापुर चे देवि पासी व चवडेश्वरी पासी
श्री गणपतीचीं पदें करोन बैसतसेत सहजा मधे मिळेल ते घेऊन
साईकाळीं घरास येत या मुळें हा मुळ जोतिष आटोपावयास शाहाणा-
व्हावा ह्मणोन टेंबू चे पाटलाचे स्वाधिन केला की या करवी गाव
चालवणे मग देवानी टेंबू चे खोलेस्वरा पासी शूद्रा चे परसातील
पाला भक्षून तीन महिने अनुष्ठान केले ॥

(१५) हे वर्तमान तीर्थरूप देशावरास गेले होते विश्वनाथ
पाटकास कळता च मुळास नेत होते परंतु आई नामक कोंडूआकाने
बलात्कारे घरास आणिले

(१६) या नंतर नरसिंह पाटकाची दुसरी स्त्री वेणूवाई
यांला पुत्र जाहाला त्याचे नाव गणेश ठेविले ते हि परम तपस्वी
विरक्त शुक्लव्रित्तिने योगक्षेम करुन तीन प्रहर पर्यंत अनुष्ठान
करित असत ॥

(१७) पुर्वि कोंडूआका नरसिंह पाठकास बोललि कि येक पुत्र तुहास आहे वडील पुत्र तुमच्या हि कार्या चा नाही आही धाकुटपणा पासून या चे बहुतसे संवरक्षण केले आहास हि पुत्र नाही हा पुत्र आहास देणे कुळकर्णा ची व्रिती यास सिकऊन तुळसण व सवादें दोनी गाव कुळकर्णा चे यास देऊं हणोन बोललि नरसिंह पाठका च्या चिति नव्हते परतु विश्वनाथ पाठका चे आप्रहास्तव मुलाचे लग्न करून कोंडूआका वरावारी सवाद्यास पाठ-विला परतु तेथे सिधेश्वरा जवळ श्रीगणपती ची प्रतिमा स्थापून येकान्न भक्षुन वर्षभर येकाक्षरी जप केला मग कोंडूआका तुळ-सणा मधे राहावयास आली तेथे हि पर्वता मधी गणपती स्थापून दुध-पान दोन वर्षे अनुस्तान केले ॥

(१८) मग येळगाव चा पाटील शिष्य जाला येळगाव च्या खिडीत पुर्वी गणपती होता तो देवानी स्थापून वर्षभर तेथे अनुस्तान केले

(१९) भाद्रपद शुध चतुर्थीस रुद्राजी चंदो देशपांड्यास सांगोन कराड चा बाजारनेऊन येळगाव च्या गणपती पासी पताका कथा संतर्पणादि करू लागले प्रतिवर्षी यात्रा भरवीत होते मग दृस्टांत जाला की हे यात्रा मोरेश्वरी करीत जा तेव्हा मोरेश्वर कोठे आहे हणऊन मोरेश्वरास आले पुराणप्रसिध स्तळ रमणीक पाहून परम संतुष्ट जाले तेथ चिचवडकर नारायणदेवास द्रिस्टात जाला की देवाचे पालखी पुढे उजवे वाजूस कथा निरंजनस्वामी करतील समस्त ब्राह्मण मिळून त्याची प्रार्थना करणे डावे वाजूस तुही कीर्तन करणे व मोरो पाटीलास सांगितले की पानपत्रावळ व वैरण सरपणाचे साहित्य करीत जाणे या प्रमाणे येकूणहातर यात्रा मोरेश्वरा च्या देवानी केल्या ॥

(२०) येकदा मोरेश्वरीं अलवणी पीठ भक्षोन पुरश्चरण केले च्यैत्र

मासी करे च्या एकवीस प्रदक्षणा करावयासी सासवडा पावतो चालले सोपान देवा च्या समाधी जवळ नागनाथा च्या देवळात येक दिगंबर पाहातां च देवानीं नमस्कार केळा अवधूताने वर्तमान पुसताच सांगितले की करे च्या प्रदक्षणेस जातो तेव्हा परमहंस बोलिले की आमचे नाम अवधूत योगी आह्वास ही प्रदक्षणेस येणे आहे तेव्हा दोघे हि चालले देव बरोबर उपकरणी नारेळा ची वजीर्ण घोंगडी दोन पंचे टोपी तारक त्या मार्गी चालता अनेक व्रक्ष आरण्यातील फले फुले उदका समीम वाळूमधे पत्रावळी वरी घालोन आणीक पत्रावळी वरी वाळू पसरोन उकडोन अग्नीने मग भक्षीत ॥

(२१) मार्गी अवधूत बैसावयासी हरण सुकर कोल्हा रोही व्यान्न घेत असत जेथे अस्तमान अरण्यात होईल तेथे च राहादे त्या प्राती वस्ती नव्हती अवधूताने गणेशगतिा देवास पढविली नाना कवतुके या प्रमाणे एकवीस प्रदक्षणा करून मोरेश्वरी पारणे करून अवधूत बोलिले तीन वेळ तुह्वास दरशण देईन ऐसे बोलून अदृश्य जाहाले ॥

(२२) मग देव कराढास आले तो नरसिंह पाठका चा काल जाहाळा सार्थक केलीया वरी विश्वनाथ पाठक चुलते बोलिले की आमचे बाप भाऊ मुले पुर्वी बालेघाटा कडे गेले आहेत उरली जे वींती तुह्मी आटोपणे आह्मी यजमाना ची घरे आटोपितो त्यास देवानी उत्तर दिले की आमची वींती गजानना चे पाय आहेत हे पद केले ॥

॥ पुण्या देसी माझे माहेर साजणी ॥

तेव्हा ससार आटोपि ना हणोन पुस्तक वस्त्रपात्रा चा वाटा न देतां बाहेर वातले ॥

(२३) सापत्न माता वधु स्त्री आपण कमलेश्वरा च्या देवळात राहिले हे वर्तमान गंगाजी दादाजी सुभेदार गणेशभक्त कोटांत होते त्याणी ब्राह्मणवेसी जवळ पोफल्या च्या पूर्वे कडे पंचवीस हात रुदी साठ हात लांब वाडा होता तेथे गणपती ची पाशाणप्रतिमा

होती ते स्थान देवास दिव्हे व विसावा नाईक पोफले यानी विपत्ती काली नरसिंह पाठका पासून सतावन व्हन घेतले होते त्या बदल स्थळ देवा च्या स्वाधेन करून बारा हात रुदी साठ हात लांब द्रेउन परंडिया व डे गेले तेव्हां हे पद केलें ॥

॥ गणेशा तुज विणे क्षण न ठेवी मज ॥

(२४) एके दिवसी योगक्षेमा साठी शुक्ल व्रती करू लागले तेव्हा इष्ट मैत्रानी निशेध केला त्यास उत्तर दिले हे पद ॥

॥ गणेशा विसाव्या जीविच्या जिवलगा ॥

वाई पासून पंढरपुरा परीयंत कुरुंदवाडा पासोन कोल्हापुर पर्यंत ब्राह्मणा चे घोघर सांगीतले असे की पहिली गणेशा ची वैरण एक्या केळींत ठेवणे ते धान्य खड्या च्या खड्या लोक घरास पाठवीत ते हि ब्राह्मणा करवी लुटवीत प्रतिवरसी सर्वश्रे दान ब्राह्मणास करीत असत प्रतिदिनी आपण अलवणी पवित्र पदार्थ एक्या पात्रात उजव्या च हस्ते काडोन भक्षीत हे व्रत दोन वरशे केले ॥

(२५) एके दिवसी सासुरवाडीस गेले त्यानी नैवद्या चे अनेक पदार्थ आणून दिव्हे त्याच्या समाधानार्थ मान्य करून एकीकडेस ठेविले दुधातील बलवटे शाखा भक्ष चरु वरण मात्र उजव्या हस्ते पुर्व-व्रत करिता सासू स्वशुर पाहोन श्रम करून बोलिले की लोक ज्या प्रमाणे संसार वेवहार करीत आहेत त्या प्रमाणे वेवहार करावा ॥ त्यास उत्तर दिव्हे हे पद

॥ मज नावडे हो आणिक ॥

(२६) भिक्षे चे धान्य पुस्कळ येऊं लागले लणोन ब्राह्मणास तर्पण करू लागले काही दिवस चालले पुढे दुस्काला च्या मुळे बहुत पात्र होऊं लागले घर ची करावयास कटाळलीं यास्तव सूर्योदया चे पूर्वी श्रान करोन अगासीव पर्वता चे गुंफेत जप करीत असत रात्री घरास येत हे लोकांत प्रगट होता च तेथे ही दर्शनास लोक जाऊ

लागले या उपद्रवा मुळे वारुण प्राति पाडुंबरे गाव आहे तेथे जाऊन राहिले पर्वता चे दरीत गणेश स्थापोन दोन प्रहर पावेतो श्वाण-संध्या करोन येते वेलेस उंबरे घेऊन घरास येत ती उंबरे आकावाइसी नेऊन पंचमाहायज्ञ करून उभयता भक्षीत तव एके दिनी तपोवनास देव गेले असता एक वाणी बारीक तादला च्या गोण्या दोन घेऊन आकावाई माडवात होती तेथे येउन बोलिला की लवकर आपले तांदूल घेणे आह्वास पुढे मिठाचे खेपेस जाणे आहे मग आकावाईनी पुसिले की कोठून आला तुमचे नाव काय तो बोलिला सुपे देशात निरंजनवावाचा मैत्र मोरोपंत कोण आहे त्याने वेठ आह्वास सांगितली की हे तांदूल निरंजनवावाचे घरीं देउन मिठा चे खेपेस जाणे आमचे नाव गणसेठ तेव्हां आकावाई बोलिली की त्याचे आज्ञे वचून तांदूल आह्वास घेता येत नाहीत ते रागास येतील तेव्हा वाणी रागे भरला की वावा चे रान आमचे संगती चालले आह्वास एकटे राहता येत नाही ह्मणोन गोण्या उसऊन तांदूल ओतोन गेला तो माध्यानकाली देव हि आले तांदूल काणाचे ह्मणोन पुसिले तेव्हा आकावाईनी सविस्तर वर्तमान सांगता च कंठ सद्गदीप्त जाला नेत्रास अश्रुपात आले देवा तुला फार श्रम जाले देवा तू कां श्रमलास ह्मणोन बहुत श्रमी जाहले त्या गावां दुर्बल ब्राह्मण होता त्या चे प्रही ते तांदूल नेउन दिलेहे

॥ सर्वापरी कुलक्षण ॥

॥ परी मी तु ज ची शरण ॥

हे पद ते समई केलें ॥

(२७) येथे देवास सकट पडते ह्मणून पुनरपि कराडास आले निमजग्या पासीं पुर्वी लक्षुमी चे देवालय होते तेथे अनुस्टान करीत असत तो ग्रामात एक सावकार होता त्या ची कन्या गतभर्तृका देवा पासी जाऊन प्रतिदिनी बोले की अनुग्रह द्यावा तेव्हा देव उतर तीस देत की स्त्रियास अनुग्रह आली देत

नाही मग तिने क्रोधे करून संभर पुनळ्या ची माळ घर ची चोरोन सोनारास विकली घरी बांभाट जाहाला तिच्या अंगी चोरी लागली तेव्हां ती बोलिली की लक्षुमी च्या देवलात गोसावी बसतो त्याने मजला चाळऊन माळ घेतली आहे असे सांगतां च देव घरास आलिया वरी ते ग्रहस्त द्वारीं येउन बसले दोन उगोशणे करवि श्री मग सोनारा चे सदनी ब्राह्मण जाउन लताप्रहार केला की तूं माळ घेतली ती ज्याची त्यास देणे नाही तर तिसरे दिवसी मरसील मग प्रातःकाळीं सोनार भयभीत होऊन पडलां त्याने आपले स्त्रीस स्वप्न-अवस्था सांगितली तेव्हा ते स्त्रीने येऊन सावकासास सांगितले की य ब्राह्मणा च्या गळा तुझी का पडता तुमचे कन्येने माळ अणोन आमच्या घरधण्यास विकिली आहे ते माळ आपली घेऊन जाणे मग ते ग्रहस्त माळ घेऊन आपल्या घरास येऊन कन्येस शिक्षा केली तेव्हा हे पद केले

॥ जन हे त्रिविधा परी चे ॥

॥ गुज न कले अंतरी चे ॥

(२८) मग जनांत राहिल्याने अनेक उपद्रव लागतात ह्मणोन शरण्यांत जाऊन ठेंभू च्या खोलेस्वरा पासी एक संवत्सर तपस्चर्या केली कराड चे ब्राह्मण दहा जण सिष्ट जाऊन कराडास घेउन आले त्या वरी एके दिवसी अवधूत योगी अर्धरात्री द्वारा पासी येउन निरंजन ह्मणोन हाक मारिली देवानी कपाट उघडोन पाहिले नमस्कार केला तेव्हा ते बोलिले जे दिवटी चा उजेड जिकडे दिसेल तिकडे येणें त्या पाठी मागे चालते वेलेस दिवटी मात्र दिसे त्या चे श्वरूप दिसे ना तैसे च दिवटी चा उजेड पाहत सूर्योदयास मुद्देश्वरास गेले प्राथःकाळी अवधूतयोगीराजानी दरशन देउन सात दिवस तेथे राहोन चौन्याऐसी आसने व चक्रभेद्र व बंधत्रय व मुद्रा कला व छायापुरुष ही लक्षणे देवास सांगोन आपण अदृश्य जाहाले देव

ही घरास येउन एकदा चाफळास गेले तेथे अनेक महापुरुष अनेक साधने अनेक विद्या त्याच्या पाहोन हे दाहा श्लोक केले

॥ तुझे भक्त देवा असख्यात कोटी ॥

देवानी रात्री गणपतीपर तेथे कथा केली मग प्रातःकार्णी कल्याण-वाचा व देव रामदासस्वामी ची तप करावया ची गुहा पाहावयाशी गेले तों भयंकर एक कपी गुहेतून निघाला एकहस्ती मना च्या श्लोका ची वही होती ते कल्याण गोसाव्या च्या आंगावर टाकिली दुसरे हस्ती चिटीवरी हा श्लोक लिहिला होता ॥

॥ तपें तीर्थयात्रा व्रते यज्ञ दाने ॥

॥ घडे त्यास जो स्वात्मरूपास जाणे ॥

॥ मना इंद्रिया जिकितो सत्य वाचा ॥

॥ जगां भ्रम जे --- -- ॥

हे चिटी देवा कडे टाकोन तो कपी गुहेत अदृश्य जाहाला तेव्हा कल्याण गोसावी बोलिले की रामदासा चा अवतारसमाप्ती-समय जवळ आला ते वेळे मना चे श्लोक केले परंतु त्या श्लोका ची वही कोठे हरपली होती ते आजि रामदासानी दिल्ली ऐसे बोलून दोघे हि चाफळास आले ॥

(२९) एके दिवसी सिवरात्रीस सिधेश्वरा पासी जाउन देव कीर्तन करीत होते तेथे नाडोलीकर मल्हार गोसावी आले होते त्याणी उत्तम कवित्व ऐकोन बोलिले की गण यथास्थित साधले नाहीत ऐसे कवित्व केलियाने बहुत दोष आहे करू नका ऐसे ऐकोन

॥ साबडे गाणे ॥

हे पद केले

(३०) देव परम चिंताप्रस्त जाहाले मल्हार गोसावी तो घरास गेले देवानी निश्चय केला की श्रीगजाननाने आपले गुण वर्णवियासी ॥ मर्ध्य दिव्हे नाही यास्तव हा देह च ठेवणे नाही ऐमा निश्चय करून

धर्माच्या पर्वतावरी उपोशण करीत बैसले एक उपोशण जाहाले दुसरे दिवसी देवास संकट पडता मल्हार गोसाव्याच्या रूपे श्रुतिबोध-छंद लक्षणाचे पुस्तक आणून देवास पढविले मग आज्ञा केली की नाडोलीस आमच्या घरास तुला चला आली हि काही कार्य आहे ते करोन सवे च येतो मग देव नाडोलीस गेले तो मल्हार गोसावी भोजन करीत होते त्यास बोलिले की आह्वास घरास बोलाऊन तुला अगोधर कसे भोजनास बसला ते बोलिले की आमची भेटी कोठे जाहाली होती मग देवानी सविस्तर वर्तमान सांगता च पात्रा वरून उठोन दोघास हि अष्टभाव उत्पन्न होता च दीर्घ स्वरे रुदन करू लागले मल्हारी यासी धर्माचे पर्वता वरी दोन श्लोक केले होते ते त्यास दाखविले

॥ मल्हारीशर्मा कविराज मोठा ॥ २ ॥

व नाडोलीस आल्यावरी तिसरा श्लोक केला

॥ मल्हारीरूपे गणनाथ आंगें ॥

॥ येऊनि छंद श्रुतिबोध सांगे ॥

॥ देऊनिया पुस्तक गुप्त जाला ॥

॥ ध्याई मना तच्चरणांजुजाला ॥ १ ॥

मग देवानी एक्या पात्री सर्व पदार्थ पाक केला दोघानी भोजन करून दुसरे दिवसी देव घरास आले गणेशगीते ची टीका व चरित्र-भाग श्लोक-चाले चे केले ॥

(३१) पूर्वी जुल्ल्या पासी होते तेव्हा च आकाबाईस नाहाण आल्या वरी गर्भाधानास मूर्त पाहिला त्या दिवसी प्रातःकाली जोतीशा चे गाव कोरेगाव तेथील एकविरे चे देवळात लपून बैसले विश्वनाथ पाटकानी तेथील पाटिलास भोजनास बोलाविले होते तो एकविरे च्या पायां पडावयासी गेला तेथे देवास पाहोन बोलिला की घरी श्रीचे वोटभरण होते आहे तू का येथे लपलास मग बलात्कारे तो कराडाम घेऊन आला तो येथे प्रातःकाला पासून सर्व देवले

घरे गंगातीरे परवत आरण्य शोधून ब्राह्मण सांगून स्वईपाक करून पुढे मुहूर्त नाही ह्मणोन परम श्रमित होती तो अकस्मात् यासी आगिले मग सर्वानी हरशयुत टाली पिटोन विधी उरकला वडिलानी दोघास एके कोठडीत कोडिले तेव्हा अवधूत योगीराजाने आसन योगसाधन मुद्रासाधन सांगितले होते त्याचा अभ्यास सूर्योदया परी-यत देव करीत असत आकाबाईम निद्रा आली ह्मणजे एकीकडे निद्रा करीत या प्रमाणे किती एक दिवस गेले मग आकाबाई च्या मानुश्रीस वर्तमान कलता च देवा चे मैत्र आचार्य हांते त्या पासी बोभाट नेला तेव्हा त्यानी आचार्यप्रदीप व विश्वादर्श हे दोन्ही ग्रंथ देवास सांगितले त्या वरून स्त्रीपुरुषवेवहार सीध जाला ॥

(३२) एकदा गोविंद नाईक सावकार कऱ्हाडी होता तो गावास गेलिया वर त्याची श्र्त्री सकु होती ती देवास ह्मणे काँ अनु-ग्रह करा हे ह्मणत आह्मी स्त्रियास अनुग्रह देत नाही मग तिने त्रिंबक बाबा रामदासी एके दिवसी गव्हारलक्ष्मी च्या पुजारणी च्या घरास येऊन सामुग्री व धोत्रजोडा १ आणून दिल्ले की स्वामी ची मजवर कृपा होय ते करणे त्याच्या पूजे चे साहित्य आणून देते तुह्मी भोजनास स्वामीस सांगा मला एते वेलेस बोलावा मग त्याची पूजा मी करीन मग पुजारणीने देवास नैवेद्यास सांगितल्या वरून देवानी स्वहास्ते पाक आरंभिल्या वरी पुजारणीस पुसिले की दुग्ध शर्करा बारीक तादूळ हे साहित्य तू दुर्बळ असता करावयास कारण काय ती बोलली की सकू चा हेत आहे मग देव बोलिले की श्र्त्रियांस आह्मी अनुग्रह देत नाही या साहित्याचे द्रव्य जे खर्चिले असेल ते देऊं धोत्रे मज नको हें ऐकोन त्रिंबक गोसावी गुरू केला घरी ३०० व्हन्न होते ते त्रि।।।नेऊन दिल्ले त्यावर भर्तार प्रामास आला त्याने घरी द्रव्य नाहीसे पाहोन श्र्त्रीस पुसिले ती बोलिली की निरं-जनबाबा गुरू केले त्याचे पूजेस खर्चिले उरले ते त्यास दिल्ले हे ऐकोन गोविंद नाईकाने दिवानात सांगतां च देवा च्या घरास चौकी

पाठऊन घर लुटोन नेलें देव गावास गेले होते मग गाथाहून कोप-
ड्यास आले तेथें वर्तमान ब्राह्मणांनी सांगितले की आपले घर लुटोन
नेले मग बोलिले की ईश्वरा चे चित्तास आलें तें उत्तम ॥

॥ विश्व सुखी होय जेणे ॥

हे पद केले ॥

(३३) मग रात्री घरास आले विस्वनाथ पाठक रागास
आले देव बोलिले की आह्मी अनुग्रह केला नाहीं ह्मणोन टेंभू च्या
खोलेस्वरा पासी उपोशने अनुष्ठान करीत बैसले एके दिवसी गोविंद
ना सोनारा च्या घरी व्हन वळखले त्याने सांगितले की त्रिंबक
गोसावियाने मोडायस दिले मग त्रिंबक गोसावियास दिवा-
णात नता च बोलिला की तुमच्या स्त्रियने दिले आहेत तेव्हा स्त्रीस
आणून शासन केले ती बोलिली की सत्य पुजारणीने हि साक्ष दिली
गोविंद नाइकानी व्हन त्रिंबक बावा पासून घेतले मग ग्रामस्तानी
सन्मान करून स्वामीस आणिलें ते घरी आल्या वर वस्तभाव
लुटोन नेली होती ते आणून दिली मग देवानी ब्राह्मणास वाटिली ॥

(३४) सिदौ बावा महा पुरुष त्याचा माळ जपाची गमावली
त्यानी देवा पासी येउन निश्चय केला की गोवारियाच्या डोहात जीव
देतो तेव्हा देवानी निश्चय केला की आजि दशमी एकादसीद्वादसीस
भोजन करून रात्री उभयता देहत्याग करू ऐसा उभयताचा निश्चय
जाहाला मग एकादसीस रात्री कीर्तन होत आहे तों आभग दोन ह्मटले

॥ रुद्राक्षाची माळा तुझ्या स्मरे ॥ ० ॥

॥ अद्रुष्टी जे होते ते चि जाले मज ॥ ० ॥

तो घटिका एक जाहाली कथे मधे ब्राह्मण कृष्णवर्ण वृद्ध एक आला
तो बोलिला जे अहो देव तुमची माळ हे आह्मास सापडली घेणे ह्मणून
बोलिला आणि अदृश्य जाहाला ॥ मग देव बहुत खेद करू लागले
की पुरते दरशण जाहाले नाही मग प्रातःकाळीं पारणे केले ॥ माळा
प्राप्त जाहाली ॥

(३५) एकदा काशीराज स्वामी च्या दर्शनास प्रतिष्ठानास गेले होते ते रात्री कथे मधे

॥ अलकार—वदन ॥

हे पद झटले तेथे कोणी पंडीत होते ते झणू लागले की यास प्रमाण-वाक्य काय हे ऐकोन देवानी निश्चय केला की प्रमाण सापडलीया वाचोन आपणास देह ठेवणे नाही उपोषणे करीत गोपाला नामे ब्राह्मण घेऊन उभय गोदातीरस्त ब्राह्मणापासी गणपतीचरित्रा चा शोध घेत चालले तो आष्टी च्या अलीकडे पोखतपुरी गोलगावास गेले तेथे गणपती-भक्त तेथील जोसी होता त्याने भोजनास बोलाविले बोलिले की उपोषण का करिता तेव्हा देव बोलिले की गणपती चा स्तव मीळाल्याविणे भोजन होणार नाही मग त्या ब्राह्मणे गणपती ची दोन उपनिषदे व स्तवराज गणेशसहस्रनाम देवोन पारण्यास प्रार्थना करू लागला त्यांच्या संकटा स्तव स्वहस्ते पारणे केले ज्या गावास जात तेथे कोन्ही आले त्याने सांगितले झणजे झणत की आमचे गुरू बाहीर आहेत ते येतील मग गोपालास धाडीत आपण भिक्षे च्या पिठा चे पानगे करून भक्षित प्रतिष्ठानास आले मग काशीराजस्वामीस व पडितास उपनिषद दाखवितां च त्याची समस्या पूर्ण जाहाली ॥

(३६) एकदा प्रथम च पंढरी चे यात्रेस गेले तेथे रामकृष्ण-पर कथा गुणानुवाद ऐकिले मग स्वामीस खेद जाहाला की गजानन-परी काही क्रीडा-चरित्रभाग नाही झणून श्रमी होऊन कऱ्हा(डा) स आळिया वर

॥ रोमें गणीक-मुख-आबुज शासताना ॥

ऐसा श्लोक केला ॥

(३७) तो कृष्णातीरी बुरुणुवाहे तेथील ब्राह्मणास दृष्टात जाहाला की तुझा घरी गणेश-पुराणा ची पोथी कऱ्हाडी निरंजन-स्वामीस देणे त्या ब्राह्मणे पुस्तक देवास देता च देव बोलले की आधी

आह्वास गर्ती नाही आर्त्ता वैदिक व्याहावयास हि आंकाश नाही मग तो ब्राह्मण देवघरी राहिला रात्री देवास स्वप्न जाहालें जे कोन्ही एक ब्राह्मण आला तो हणू लागला की वेदाचा अर्थ लावतो तैसाच याचा हि अर्थ लावाल पुस्तक ठेउन घेणे मग पुस्तक पाहून चरित्र-भाग वर्णिला मनोरथ पूर्ण जाले

(३८) श्रीगुरू निरंजन-स्वामी श्रीमोरेश्वर ची यात्रा करून क्षेत्र कराड घरास आले ते समई चित्तात हेत जाहाला जे कासीयात्रेस जाऊन त्रियस्थली करून मोरेश्वरी चे यात्रेस भाद्रपद सुध चतुर्था यावे घरी मी यात्रेस जातो हे कळो देऊं नये मी कासीयात्रे जातो मज खर्चास काही धर्म देणे हे मागो नये ऐसा मनात च धरून आश्वीन जाहालीया वरी जावे ऐसे हणून वरी होते तो कोपडे नरसिया चे उतरेस आहे तेथील कुळकर्णीया ची पत्नी कृष्णाबाई ची वहीण जिऊबाई स्वामी चा उपदेश तीस होता तीस रात्री निद्रिस्त असता द्रिष्टात जाहाला श्रीनिरंजन देव कासीयात्रेस जातात त्या बराबरी यात्रेस जाणे इतका उपदेश जाहाला मग जिऊबाई प्रातःकाली क्षेत्रास देवास पुसावयास आली तो देव स्नानास गणेशतीर्थास गेले घरी विचारिले जे देव कोठे आहेत देवा ची मातुश्राने सांगितले जे नदीस आघाळीस गेले मग ते नदीस गणेशतीर्थास गेली देव सध्या करीत नदीतीरी बैसले त्यास नमस्कार केला का जिऊबाई आला तेव्हा जिऊबाई बोलिली जे रात्री मज निद्रिस्त दृष्टात जाहाला जे स्वामी कासीयात्रेस जातात त्या बराबरी तू जा तुझास विचारून तुझी निघाल तेव्हा तुझा बराबरी जावे हे विचारावयास आले तेव्हा देव बोलिले जे आर्त्ता जात नाही तेव्हा जिऊबाई बोलिली जे माझी आण तुझी जात नाही हे खरे च मज सांगणे मग देव जिऊबाईस बोलिले जे तू कोन्हास सांगेनास तरी मी खरे सांगेन तेव्हा जिऊबाईने देवा ची पाया ची आण वाहिली मग देवाना सांगितले कासीयात्रेस जावे

हे सत्य परंतु घरी मातुश्रीस कळाले ह्मणजे ते व बधु व बायको हे त्रिवर्ग येतो ह्मणतील ऐसे आहे लोकास हि कळो देऊ नये मी यात्रेस जातो मज खर्चास घा ह्मणो नये तुजला येणे असले तर आह्मीं घरोन निघोन उंबरजेस येतो तेथे तू येणे मग उभयता त्रियस्थली करोन मोरेस्वरी चे यात्रेस भाद्रपद—चतुर्थी येऊ ऐसे सांगतां व जिऊबाई आपल्या घरास कोपडेस जाऊन आपले खर्चास घेऊन उंबरजेस नेमिल्या दिवसास गेली तो देव हि घरी कोन्हास कळू दिले नाही खर्चास काही घरोन घेऊन जावे तो घरी काही नाही मग एक ताव्या घेऊन माधु लाड दुकानदार यास दाखविला याचा पैका काय तो देणे त्याने ताव्या च्या १॥ भारास सगण्या त्या घेऊन उंबरजेस गेले तेथे जिऊबाई गेली मग उभयता ची भेटी जाहाली मग निघोन यात्रेस गेले वाटे जाता मजलीस जिऊबाईने स्वैपाक करावा समयास कोन्ही ब्राह्मण आला तरी त्यास हि जेऊ घालावे ऐसा नेम जिऊबाई चा पुढे गंगातीरास यात्रा गेली तेथे तीर्थविध करावा ऐसे आहे मग देव जिऊबाईस बोलिले की तीर्थविध करावा तेव्हा जिऊबाई बोलिली जे मी काही तीर्थविधी करावयास आले नाही मी स्वामी ची सेवा करावयास आले हे सत्य ह्मणता च देव बोलिले जे सत्य च आहे परंतु यात्रेस जावे तीर्थविध करावा हे खरे ते करणे मग तीर्थविध करून पुढे गेली अंजनठण्या चा पर्वत उतरले तेव्हा क्षीधेतृपेने फार पीडा केली तेव्हा जिऊबाईस पाणी मागितले तो पाणी कोठे नाही तो अकस्मात विहीर एक मळा पाहिला तेथे स्नाने केली माळ्यास काहीं द्रव्य देऊन मळ्यातील काही भक्ष्यावया चे पदार्थ घेऊन देवास नैवेद्य दाखविला मग पुढे गेली तो अंगवस्त्र राहिले होते ते जिऊबाई आणावयास माघारी आली परंतु विहीर व मळा कोठे दिसे ना अंगवस्त्र मात्र सापडले बऱ्हाणपुराहून धुळकोटास गेले तेथे यात्रा बहुत मिळाला दाहा पाच घरे होती

ती भरोन निवाली कोठे राहावयास स्थळ मिले ना गावा बाहीर मठ होता तेथील बैरागी व्याघ्रानें भक्षिला होता तेथे जाऊन राहिले ग्रामस्ताने सांगितले जे या झाडीत व्याघ्र आहेत गावाबाहीर राहू नका परंतु देवा वरी भार घालोन राहिले तेथे रात्रीस एक तस्कर आला तो व्याघ्र सोकला होता तो तस्करा वरी धावोन तस्कर व्याघ्राने मारिला ॥

(३९) पुढे नर्मदा उतरले वरी वोंकार-ममलेश्वरास गेले तेथील बाण व नर्मदे-गणेश विकत मिळत होते ते न घेता नर्मदे च्या तीर्थात कुंडात जाऊन स्वहस्ते बाण व नर्मदे गणेश काडले त्यातील एक गणेश आनंदमूर्तीस दिला गुरुपादुका मात्र त्या चे घरी होत्या मग नर्मदा-गणेश दिल्या वरी पुस्कळ देव जाहाले ॥

(४०) पुढे उजनी-महांकाला चे दरशन घेऊन सारंगपुरा-स गेले तेथे यात्रेतील एके बाई चे व्हन तीस हारवले तेव्हा ती बहुत खेद करू लागली तिचे दुःख पाहोन देवास हि अश्रुपात आले परंतु जवळ काही नाही मग जिऊबाईस पुसिले की तुला पासी काहीं द्रव्य आहे काय देवासी प्रतर्णा करू नये हणून जिऊबाई बोलिली की तेतीस व्हन घरने घेतले होते त्यात तीन व्हन खर्च जाहाला आता तीस व्हन आहेत ते देवांनी आह्वास देणे हणून जिऊबाई पासी मागोन घेतले आणि तिसा व्हना ची गाठोडी बाधोन जे बाई चे व्हन गेले होते ते बाई पासी जाऊन तीस देव बोलिले की तुझे व्हन आह्वास सापडले होते ते तू घेणे हणून दिले आणि लुगडे एक दिले ॥

मग दुसरे दिवसी खर्चावयास काही नाही मार्गी कोणास उपद्रव न घवा हणून सुल्क-वृत्ती हि करीत नव्हते अय चित-वृत्तीने एका वृक्षा खाली बैसले होते यात्रकरू पुसत की स्वयंपाक का करीत नाही त्यास उत्तर देत की श्रमोन आलो स्वस्थ जालो हणजे करू तों अस्तमान जाहाला मग एक ब्राह्मण तिघा ची सामुघी

व पत्रावली व विंध्यन सर्व साहित्य घेऊन आला चिंताग्रस्त एकेकडे बसला तो देवानी त्यासी पुसिले तुम्ही चिंताग्रस्त का जाहाला तो बोलिला जे सामुग्री आहे परंतु स्वयंपाक करता येत नाही यात्रेकरू हि कोणी करून देत नाहीत त्या मुळे दोन उपोशणे पडली तेव्हा देवानी जिऊबाईस आज्ञा केली की या ब्राह्मणास जेऊ घालणे ब्राह्मण बोलिला जे पंगतीस ब्राह्मण घेतल्या वाचून भोजन करीत नाही मग संकटास्तव जिऊबाईनी स्वयंपाक करून तिघानी भोजने केली हे पछोरात ऐसे वर्तले मग देवरास गेले तेथे हि तोच ब्राह्मण साहित्य घेऊन येऊन तैसे च भोजने जाली या वरी देवानी त्या ब्राह्मणास पुसिले जे तुम्ही यात्रेत कोठे दिसत नाही तुमचे ठिकाण कोणते नाम काय तुम्ही उगे च आह्वास अन्न काय निमित्त घालिता तो ब्राह्मण बोलिला की तुमच्या मागे पुढे आह्वाी येतो तुम्हास पाहातो परंतु तुम्ही आह्वास पाहात नाही अन्न तो ईश्वराने केले असे आमचे नाही नाम विनायक भट ऐसे सांगोन ब्राह्मण गेला मग देव जिऊबाईस बोलिले की प्राथंकाळी आह्वाी यात्रेच्या आघाडीस जातो तुम्ही पिछाडीस राहणे तो ब्राह्मण आढळतो की नाही हा शोध काढू त्या प्रां च दुसरे दिवसी केले परंतु शोध लागला नाही जिऊबाई बोलिली की तो ब्राह्मण एडसरसा होता मागे कोठे राहिला असेल त्या दिवसी जिऊबाई च्या श्वपनांत तो च ब्राह्मण बोलिला की बारीक तादूळ तूप लोणकडे आमचे च भक्षोन आह्वास च वेडसर हणतीस वरी भोळी आहेस ॥

(४१) पुढे सुरूजेस गेले तेथे किसनसांव सावकार होता न्यास पुत्र नव्हता त्याने कासीविश्वेश्वरास नवस केला होता की पुत्र जाला तरी विसा सहस्राचे देवालय बांधो

त्या दिवसी त्या सावकारा च्या श्वपनात इश्वेश्वरे येऊन सांगितले की यात्रेत कराडकर निरंजन स्वामी आले आहेत आकृती लहान आहे त्यास न कळता त्या चे बरोबरी जिऊबाई आहेत. त्यां

पासी विसा सहस्रा ची हुंडी करून देणे हणजे आह्वास नवस पात्रला ऐसे श्रम पाहोन त्याने विचार केला की देवास हि ज्या भक्ता चे अगल्य ऐस्या सत्पुरुषा चे कार्या वरी द्रव्य पडले तरी देवळा च्या खटपटी पेक्षा श्रीयस्कर च आहे आमचे संपत्ती चे सार्थक होईल ऐसे हणोन कासी च्या लाला-साव सावकारा वरी हुंडी चिठी लेहून घेऊन कासी च्या यात्रेत शोध करून एका वृक्षातळी आकृती सांगितल्या प्रा वळखोन नमस्कार केला पुसिले की निरंजन स्वामी आपण होयेत की काय देव बोलिले तुही कोण किमर्थ आला तो बोलिला की स्वामीस नैवेद्या चे साहित्य देतो स्वामीनी देवास नैवेद्य करावा ऐसा सेवका चा हेत आहे देव बोलिले की अयाचित अन्ना चा भोक्ता गजानन आहे मग सावकाराने निरोप घेऊन वेगळ्या रीतीने जिऊवाईस बोलाऊन हुंडीचिठी देऊन सांगितले की आह्मी आपला मनुष्य एक कासी परीयंत तुमचे सागाते देतो बाजारात साहित्य घेऊन देईल तुही बाजार परीयत एत जाणे देवास कळो न देणे वाटेस चौक्या हि चुकऊन देईल ऐसे सांगोन नैवेद्या चे साहित्य पाठऊन दिले

(४२) दुसरे दिवसी निघोन दर मजल प्रयागास आले सावकाराने बोलिल्या प्रमाणे मनुष्य देऊन मार्गी साहित्य करून चौक्या चुकऊन प्रयागी माघस्नाना चा कर चुकऊन देवास व जिऊ-वाईस स्नाने सुरक्षित करविली यात्रकन्यास स्नानं-समई धकावुकी होय परंतु यास ढका न लागता माघस्नान झाले तेथे कोणी एकाने सांगितले की येथे देहपतन केलियाने इच्छिला पदार्थ प्राप्त होतो हे मनी धरोन देवानी माघस्नाना चे समाप्तीस—

॥ जन्मोजन्मी देई तुझी उपासना ॥

हे पद हणोन देहपतनासाठी अवघी त्रिवेणी मधे फिरले परंतु गुढध्या इतके च उदक लागले इकडे जिऊवाई देव कोठे गेले हणून घाबरी जाली होती तो देव हि आले सविस्तर वर्तमान सांगितले दुसरे दिवसी सर-

स्वतीकुंडा चे पूजेस एकटे च देव गेले तों तेथें कोणी नव्हतें कुंडा वरी तिघी मुली बसल्या होत्या परस्परे हारिद्र-कुंकुम वाटीत होत्या एक कृष्ण-वर्ण कृष्ण-वस्त्र दुसरी गौरवर्ण श्वेत-वस्त्र तिसरी रक्तवर्ण रक्तवस्त्र त्या देवास पाहोन बोलिल्या की हात चे टाकून पळत्या चे पाठीस लागवे काय तेव्हा देव बोलिले शाहाणा आहे तो हाती चे टाकून पळत्या चे पाठी लागत नाही मग तिघी जणी बोलिल्या आह्मा वरी दुरनिमित्त्य का देत होता या वरी देवानी चित्ती आणिले की पूजा केलिया वरी यासी उतर यावे मग सरस्वति-कुंडा-मधे उतरोन पूज्या केली वरते आले तो तिघीजणी अदृश्य जाहाल्या सगमा पासी श्वेत-कृष्ण उदका चे मधे आ-क्ता-सरस्वतिवोध पाहून पूज्या करोन

॥ भक्ती भागीरथी ॥

हे पद केले ॥

(४३) विराडी आल्या वरी सर्व अभिप्राय समजोन जिऊबाईस सांगितला तेथून कासीस गेले व कृष्ण-कुंडाचे देवली गंगाधर-बाबा तपस्वी होते तेथे विराड घेतले मनकर्णीके स्नान करून नित्य-यात्रेस विश्वेस्वर अन्नपूर्ण च्या देवला पासी गेले तो बहुत दाटी पाहून द्वारा पासी च पूज्या करून तीन दिवस ऐसे च विराडास आले चवथे दिवसी गंगाधर-बाबा चे स्वप्नी जटिल गोसावी येऊन बोलिला की निरंजन-बाबा ची फार दिवस आह्मी वाट पाहात असता आम-च्या घरास का येत नाहीत बाहिरोन च जात आहेत हे स्वप्न गंगाधर-बाबानी देवास सांगितलीया वरी देवला मधे जाऊन यथास्तित पूज्या करू लागले ॥

जिऊबाईनी हुंडी लाविली माणसास निरोप दिलहा पावलीया चे उतर देऊन ॥

(४४) एके दिवसी देवानी जिऊबाईस पुसिले की आजि परीयंत पोट-खर्च व चौक्या-खर्च व प्रयाग चा कर कशान जाशाला

आह्ला पासी काही नाही शुभवे हि तीन व्हन घेचिले कय असेल ते सत्य सांगणे मग जिऊबाईने स्वामीसी प्रतरण करू नये हाणोन सविस्तर वर्तमान सांगितले मग देवास परम दुःख वाटले बोलिले की यात्रे मध्ये प्रतिग्रह शिवस्वा चा का केला आमच्या पोटास खडीभर धान्य नित्य लागत नाही पानग्र्य चे पीठ भलते ठायी देव देतो ऐसी देवानी आज्ञा केलिया वरी हुंडीशाल्या चे घरी चे धन काही जिऊबाईने आणिले नाही अयाचित वृत्ती वगी काश्चे । करू ल गली कणीकेचे पानगी डांगरासी भक्षित कराडा पसून त्रिस्थल यात्रा करून कराडा परीयंत तुपा चे बरेले जिऊबाईने घेतले होते त्यातील दर्भाकुराने अन्न सुध करीत असत ॥

(४९) एके दिवसी पंचक्रोसीस चालिले आसीपासी एक ब्रह्मचारी भेटिला तो देवास बोलिला की प्रतिग्रह आणि शिवस्व या दोघा चा अंगिकार न करावा ऐसा नेम शरीर आहे तों वरी होणार नाही देवानी पुसिले कैसा होणार नाही तेव्हा तो ब्रह्मचारी बोलिला की आपणाहून मातापितर घरी असोन वेगळे आहेत त्याच्या वीर्या च्या सप्त धातूं चा प्रतिग्रह याणे केल्या आहे आणिक शिवा चे चैतन्यशक्ती च्या इच्छाशक्ती ज्ञानशक्ती हे शिवस्व देही हाणोन त्या कडे आले तेव्हा देव बोलिले की हे वचन कर्मकांडास विरुध येईल हाणता च ब्रह्मचारी-बाधाने चवतीस उपनिसिधे देवास पाचा दिवसा ची पंचक्रोसी घरी येत सांगितली वारुणे पासी विनायका जवळ येता च देवानी पुसिले उपनिशधा चे पुस्तक आह्लास देणे ते बोलिले की आह्ला अद्वैतानंद-स्वामी सर्व सन्याशां चे गुरू त्या पासी असतो आमच्या मठास येणे तेथे पुस्तक आहे ते तुहास देऊ त्या वरून देव अद्वैतानंदापासी जाऊन वर्तमान सांगितले अद्वैतानंद-स्वामी बोलिले उपनिसिधे आहेत परंतु ब्रह्मचारी नाही मग देव श्रमित होऊन उपनिसिधे मात्र घेतली ॥

(४६) एक दिवसी अद्वैतानंदस भिक्षेन सांगता च तं बोलिले भिक्षा एके ठायी आली आहे ऐसे ऐकोन चिंताग्रस्त विराडास येऊन जिऊवाईस बोलिले की एका दो दिवसा गयेस यात्रा जागर आहे चिंती हेत होता की अद्वैतानंद-स्वामी चौदासे सन्याशां चे गुरू भिक्षेस आले हणजे कासी-सहवर्तमान विश्वेश्वर च जेविला परतु त्यास भिक्ष महिन्या च्या पुढे आल्या आहेत दुर्वला चे घरी ते कोठे येतात आमचे प्रालब्धी नाही ऐसे बोलून नित्यविध करून पाक जाहल्यावरी वैश्वदेवा चे वेलेस अद्वैतानंद येऊन बोलिले की निरंजना त्वरेने असंल अन्न ते पात्री वाहाढ क्षुधा बहुत लागली आहे हे ऐकोन देवानी पूजा करून हर्षयुक्त भिक्षा दिली देवास हि पंक्तीस बसविले आचवते वेले देव सुंद लवगा मुर्खी सुधी आणावयासी घरात गेले तो सन्यासी मठास गेले ऐसे जाणून मठास देव जाऊन पुसू लागले तो मठी चे सिश्य बोलिले की नागर ब्राह्मणा चे घरी भिक्षेस गेले आहेत मग नागरा चे घरास देव आले तो अद्वैतानंद भोजन करीत आहेत भिक्षा जाहालीया वरी देवानी पुसिले मुख-सुधी न घेता च त्वरेने का आला ते बोलिले (ले) की तुमच्या घरास भिक्षेस आली आली नव्हतो तुम्हा देखत च प्रातःकळी या ब्राह्मणा ची भिक्षा मान्य केली होती आमच्या रूपे तुमच्या घरी कोण आले होते ते विश्वेश्वर जाणतो ॥

(४७) मोरेस्वर-बाबा माहागणपतिभक्त कासी मध्ये हाते ते मणीकर्णिकेस स्नानास गेले ते वेले देव हि मणीकर्णिकेत स्नाना चे वेलेस ब्रह्मकमंडलू चे त्रिवार स्मरण करू लागले ब्रह्मर येता च मोरे-स्वर-बाबांनी देवास पुसिले की दक्षिण- देशांत गणपतीचा अवतार निरंजन- स्वामी आहेत ते तुम्हा च की काय मग देवानी पुसिले मोरेस्वर-बाबास गणपती प्रत्यक्ष आहे ते च आपण की काय ऐसी देवची खूण मिळता च अष्टभावयुक्त नमन आलिंगन-युक्त परस्पर वर्तमान सांगितले मोरेस्वर-बाबा बोलिले की तुम्ही गयेहून आल्या

वरी सर्व पुराणे श्रुतिस्मृती च्या संमते गणपतीपर च सर्व पुराणे श्रवण श्रीगजानन करवील ॥

(४८) सावकारानी कासी मध्ये हुंडी चे द्रव्य देवविले होते ते जिऊबाई चे तीस होन फेडिले मग लाला सावकारा' करवी प्रयाग व गयेत दो सहस्रा रुपेया चे अन्न--सतर्पण करविले बाकी चे रुपये आठरा सहस्र सयाजी गोसावी दशास्त्रमेधी राहत होते त्या करवी थोर थोर जे घाट आहेत तेथे प्रामाणीक ग्रहस्त जे होते त्यास सांगितले की दुर्बला चे लग्न व अंधपंगूस अन्न व रीण फेडावयास ज्या सामर्थ्य नाही त्यास व कगाला चे चवकीस इतक्या कार्या वरी या द्रव्या चा विणयोग करणे ऐसे सागोन गयेस चालिले कर्मनासी नदी पासी येता च सर्व यात्रा उतरोन गेली परंतु देव यांचा नेम की आस्वारुड मणुशारुड पादरक्षारुड न होता यात्रा व्हावी त्यास दोन प्रहर दिवसा येत तों अलिकडील तीरी बैसले तो प्रामातीळ सूद्र रुदन करीत नदीस आला त्यास देवानी पुसिले का बापा भ्रमी होतोस तो बोलिला दोघी स्त्रिया परम रागीट आहेत माझे शरीर लहान अशक्त क्रोधहीण पाहोन ताडण करिताती यास्तव दुखी आहे देव बोलिले की तुजला आक्षी उपाय सागतो परंतु आम्हास पलीकडे जावया चा उपाय करणे मग तो सूद्र गावात जाऊन एक लहानसी डोंगी घेऊन आला त्यांत देवास बैसऊन दोन खरडीत खरडीत पैलेकडे नेली मग त्या सूद्रास बोलिले की काय इच्छित असेल ते सागणे तो बोलिला धन धान्य संतति संपत्ति सर्व आहे परंतु स्त्रियांची पीडा होती मग देव बोलिले की स्त्रिया बाहेर जातीळ तेव्हा देव्हारा खानोन गुडग्या प्रमाणे गारी करणे आलीया वरी त्या पुसतील गारी का केली त्या सागणे की वडिला चे धण होते ते मईत्रा चे घरी ठेविले आहे जे स्त्री मारनार नाही तीस ते देईन नाही तर ते धण देऊन तिसरी स्त्री करीन दोहीस हि टाकीन हा उपाय करणे या प्रमाणे त्या सूद्रान करिता दोघी हि कृपा करून लागल्या ॥

(४९) तेथून मुरारचौकी पासी गेलीया वरी द्रव्यवत जे होते त्यानी द्रव्य देऊन चिठिया घेतल्या त्या बरोवरी द्रव्य न देतां भ्रातीने देवास हि चिठी दिली चिठी हातास येता च सर्व हि गेले परंतु देव चौकीदारास पुसू लागले की चिठी दिली असता द्रव्य का मागितले नाही तेव्हा चौकीदार द्रव्य मागू लागला हे बोलिले आपणा पासी द्रव्य नाही त्याने सेवकास आज्ञा (केली) की द्रव्य घेतल्या वाचून जाऊ न देणे तीनसे कंगाल यात्रा होती त्या मधे नेऊन बैसाविले ॥

तेथे उभे ठाकून देवानी भगवत्कीर्तन टाली नामस्मरण युक्त करिता च चौकी बावा कसा आहे म्हणून पाहायास आला तो कीर्तन-प्रेमा व कठ माधुर्य पाहून त्याच्या शरिरास रोमांच आले प्रेमा दाटळु मग साष्टांग नमस्कार घालून बोलिला की द्रव्य न देता माहाविष्णूने तुझास चिठी दिली आहे स्वामीनी सुखरूप जाणे तेव्हा देव बोलिले की हे तीनसे आमचे संगती ठाकून आह्मी कैसे जावे तो बोलिला की त्या पासी द्रव्य असेल मग देवानी सफत केली की आह्मी घरून यात्रेस निघालो ते समई वारा सगाण्या घेऊन आलो ऐसे च हे हि आहेत येथे संशय नाही मग चिठ्या देऊन सर्वास हि मुक्त केले दुसरे दिवसी फल्गु -श्राद्ध करून तिसरे दिवसी प्रेय पर्वतास गेले सर्व यात्रा पुढे निवून गेली उनाचे पीडेन करून हळू हळू येत होते तो अस्त-मान झाला एकें तस्करें वस्त्रपात्रा साठी उपद्रव मांडिला ब्राह्मण मागून येत होते त्यानी चोरास धरून यास सांभाळून आणिले देवास श्रमा चे योग करून घृत न भक्षिता शरीर शुष्क जाले यास्त(व) जिऊवाईन देवास न कळत कणकीत व भातात तूप घालून वाढू लागली तेणे करून शरीर पुष्ट होऊ लागले देवानी जाणून जिऊ-वाईम बोलिले की तुमची त्रिस्थळी यात्रा जाली तुम्ही फिरून गांवास जागे आह्मी गंगाप्रनर्दनक्षेत्रा पासून श्रीजगन्नाथ व बदरीकेदार व श्रीद्वारका-अयोध्यादि सर्व उत्तर तीर्थे करून येऊ हे ऐकून

नेत्रास अश्रुपात आले की आजि देव असे उदास का बोलिले मग देव बोलिले की आमचे शरीर गळाले होते तेव्हा तुझे सेवे ची अपेक्षा होती आता शरीर पुष्ट जाले कोणा ची गणना नाही रात्री च उठोन एखादे कडे जाऊ हे समजून जिऊबाई अन्ना मधे तूप घाली-नाशी जाहली विष्णुपदी दोन प्रहर पर्यंत बहुत दाटो होय हणून त्रितीय प्रहरी सातू तील क्षीरी चे पिंड घावयास जात असेत तेव्हा सर्व ब्राह्मण घरास येत भोजनास जायेत सोडसी सांगावयास कोणी मिळेना तेव्हा हेरंबभट कोणी एक येऊन षोडसी सर्व गयेची श्राधे चालवी गयावर्जनास गयावळाने अडथला केला की हे थोर नामांकित आहेत याज पासी सहस्र रुपये ध्यावे हे जाणून हेरंबभटाने विष्णुपदा-जवळ पूर्वेस निरुपद्रव एक वड होता तेथे गयावर्जना चे सर्व साहित्य माडिले हे गयावळास कळताच काय करितो हणून पुसू लागले हे बोलिले की गयावर्जन करितो गयावळ बोलिले येथे कोणी करीत नाही तेव्हा यानी गयामाहात्म्य काढून विष्णुपदा च्या पूर्वेस अक्षयवट आहे ऐसे प्रमाण दाखविले पश्चमवटा चा ठायी प्रमाण नाही हे गयावळास समजावितां च नमस्कार करून बोलिले की जे तुझी दाल तितकीया वरीच करितो येथे करू नका स्वामीनी येथे केल्यान ऐसाच पथ पडेल मग तीन शत कगालासहित यथाशक्त्या दक्षणा घेऊन अक्षय-वटी गयावर्जन केले परंतु पूर्ववटी हि त्या दिवसा पासून काही गयावर्जने अद्याप होतात तर्पण-समई फलगूंत प्रतीही दूध निघे गयेहून जाते वेलेस षोडसी च्या ब्राह्मणा ची दक्षणा राहिली हणून श्रमी होते तो यात्रे चा संगवई नासीककर गृहस्थ होता त्याचे स्वामी ब्राह्मणाने सांगितले की निरंजनस्वामीस सांगणे की दक्षणे च्या वारी चे गगाजल श्री मोरेश्वरी जाऊन घालणे हणजे दक्षणा आह्मास पावली पूर्वी स्वामी च्या हि स्वामी दिव्य गयावळ येऊन तुमचे गयावर्जन रुपये पाचा वरी करितो ॥

(५०) तेथून दाउदपुरास शोणभद्रा चे काठी आले

आम्रवृक्षातली पाक सिध करून बैसले तो पूर्वेकडील पर्जन्य-वाह-
टुळीने वृक्ष कडकडला तेव्हा गजानन नामे हाक देता च पश्चिमे कडे
पडावा तो पूर्वे कडे च वृक्ष पडिला सहस्राण्यात् तळ्यात् स्नानास
गेले तो एक पिशवी तीन मोहरा सात रुपये सापडले परंतु प्रातःकाळी
मार्गी वसोन सर्वास पुसिले की कोणाचे काही हरवले की काय तेव्हा
ज्याचे हरवले होते त्यास दिले मग काशीत आलीया वरी पंचगंगेस
स्नानास गेले तो गणाधीश ऐसें स्मरण केले तेथे एक संन्यासी
होता तो बोलिला

॥ गणाधीश तो पुत्र गौरीहरा चा ॥

त्यास उत्तर दिले की

॥ भवानीश तो पुत्र लबोदरा चा ॥

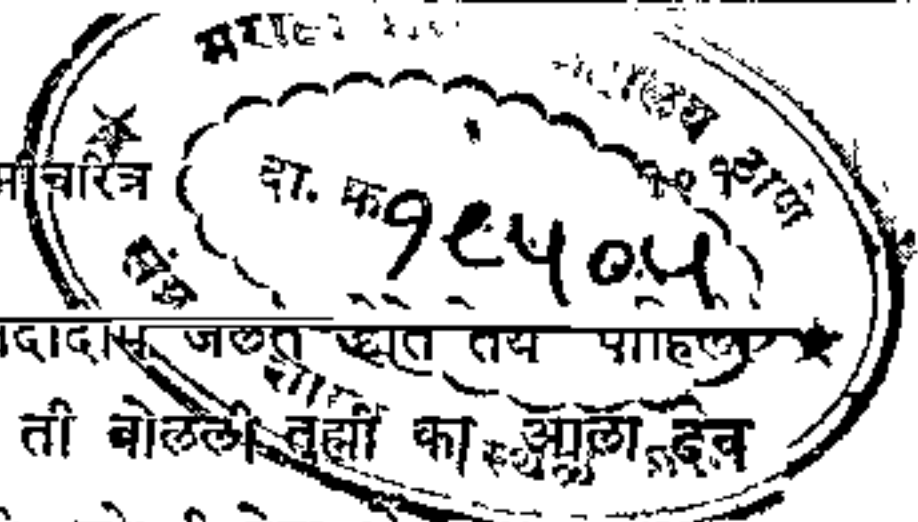
मग तो बोलिला

॥ करी ढेरपोव्यास गौरी मळीचा ॥

त्यास देव बोलिले

॥ उमेशास आधार त्या वीण कैचा ॥ १ ॥

मग संन्यासी दंड घेऊन धावला देवानी नमस्कार करून शात केला
त्रितीय प्रहरी मानस सरोवरास गेले तेथे वरदराजा ची कथा होणार
होती तो हे गोसावी कळता च एक पद लणावयास देवास उभे केले
यानी 'निर्गुणो निरहंकारो' हे उपनिषद व गणेशा चे ध्यान । हे च माझे
ज्ञान ॥ हे प्रणवा ची पूर्व-पीठिका कथेत लायिता च चौदासे संन्यासी
संतुष्ट जाहले दोन प्रहर यांची च कथा जाहली वरदराज गायक
होते त्यास हि आश्चर्य जाहले मग प्रातःकाळी चा संन्यासी सद्गदित-कंट
देवा चे चरणी साष्टांग घालोन मुखावरि मारून घेऊ लागला की
अपराध क्षमा करा लणोन मग संन्याशाने विरक्त होऊन दंडकुमंडलु
टाकून हंसदीक्षा घेतली देव काशीत पण्मास होते तो वक्रतुंडा पाशी
पुरश्चरण करीत होते येकदा पंचक्रोशी च्या उधोगा मुळे प्रातःकाळी
मणीकर्णिकेस स्नानास गेले तेथे षोडश वर्षा ची मूल सर्वा-अळकार-

युक्त तजःपुज चत्रपुष्कारणा पारो नदादास जलतु ज्योत तय पाहिले
 पुसले की यवढ्या रात्री का आलीस ती बोलली तुम्हा का आला देव
 बोलिले स्नानास आलो ती बोलली कोणही देवा चे भक्त स्नानास
 येतील त्याचे दर्शन वडेल हणून आले हे ऐकोन देव समजले की हे
 कोणी देवता आहे हणून नमस्कार घातला तो ते अदृश्य जाहली
 तेव्हा देवास दुःख जाहले बोलिले की मनुष्यास देवा चे दर्शन-पुण्ये
 इच्छा-तृप्ती पापक्षय होतो परतु देवास मनुष्य-दर्शनी काय लाभ
 हे पुसायाचे होते हे चित्ती धरून वक्रतुंडा पासी जपास बसले
 होते तो सूर्योदय समई काहीशी निद्रा आली तेव्हा पाहिले की
 मुक्ती--मंडपी थोर वाड्यात रत्नखचीत देवळात सर्व--भळंकार--युक्त
 दिव्य दोघे स्त्री--पुरुष त्या पुढे सर्व उपचार--युक्त प्रातःकाळी जे
 स्त्री पाहिली होती ती पाहिली तिणे विडा सुपारी नारळ एक दिल्या
 तो जागृतीत राहिला तिणे एक श्लोक सांगितला

॥ सर्व पापं हरे तीर्थे नम गुरु--पितृ--धृक् ॥

॥ तत् पापं तिष्ठते तीर्थे यावत्सदर्शन भवेत् ॥

त्रिवार हा श्लोक क्षणता च जागृत जाहले मग तांबूल भक्षिला नारळ
 मुपाऱ्या जतन ठेविल्या येते वेलेस दोघानी दशाश्वमेधी गंगा भरोन
 कावडी घेतल्या चार मजली येताच देवा चे स्कंध दुखो लागले तेव्हा
 नासीककर गृहस्त सागाती होता त्याचा शिवापा नामे ब्राह्मण येऊन
 देवास बोलिला की तुमच्या दोनि हि कावडी गोदातीर पर्यंत पाववितो
 धन्यास मात्र सागू नका पाव कोस मजल उरताच ठेवीन शेवटी जे बाल
 ते घेईन याप्रमाणें गांधीपुरा वरोन ज्या दिवसी गोदातीरास आले त्या
 दिवसी यात्रेतील शिवापा एका गावास कार्यास गेला होता देवा च्या
 कावडी पुढे गेल्या देव हि मागे जात होते तो माथून शिवापा आला
 त्या पासी कावडी नाहीत ऐशा पाहून जिऊवाइ कावडी काय
 केल्या हणून त्यास रागास आली तो हि म्या कावडी घेतल्या नाहीत
 हणून भाडत भाडत पाव कोस मजल उरली तेथे आलीं तो वृक्षा

खाली याच्या कावडी पाहून वळखून घेऊन यात्रेत येऊन तो ब्राह्मण शोधिला परंतु कोठ नाही मग मोरेस्वरास येऊन माघी चतुर्थी करून गावा आली तो गगा वळवायाचे काही साहित्य नाही ऐशा समई गयावळा चे साठ रुपये देया चे होते तो हि आला ऐशा सकटीं परुशराम प्रतिनिधी तीर्थस्नानास आले होते त्यानी ग्रामात प्रतिग्रह वाटून हे थोर सत्पुरुष जाणून मोहरा पाच व शत ब्राह्मणा ची सामग्री पुढे ठेऊन नमस्कार करून गेले

(५१) या प्रमाणे यात्रेहून आल्या वरी आकाबाईस पितृगृहाहून स्वगृहास आणोन काही काल प्रयाण केलिया वर मुले वहुत जाहली तेव्हा सापत्न माता वेगळी जाहाली शुक्लवृत्तीन धान्य मिळेल ते अर्धे मातुश्रीस द्यावे उरेले ते मध्यान्ह पंचमाहायज्ञास अतिथीस गोप्रासास द्यावे काही उरले तर आपण स्वीकारावे नाही तर आरण्य-फुले सिजऊन भक्षावी एकदा अक्षय-तृतीये चे दिवसी धान्य नव्हते हणून उवरा ची फुले उकडोन नित्य-विध केला परंतु नर्मदा नामे कन्या तीन वर्षा ची होती ती अन्न मागो लागली तेव्हा आकाबाई मुलीस घेऊन देवा चे मावशी च्या घरास जाऊन या मुलीस भाकर द्या म्हणो लागली तेव्हा मावशी बोलिली की घरी पुरणा चे अन्न केले ते मूल भक्षीना यास्तव मग ते मूल बोलिले की घरी पुरण घातले नाही झाडा ची उबरे उकडली आहेत हे ऐकोन मावसीने आकाबाईस आण घालोन घरी सणा चे कसे केले हे पुसता च आकाबाईनी नेत्रास उदक आणोन सविस्तर सांगितले त्या दिवसा पासोन सणावारी मावशी शोध करू लागली ॥

(५२) देवा चा निश्चय ऐसा असे की नर्मदा-गणेशा वाचून दुसरे देवा चे तीर्थ न द्यावे एकदा वीरवैष्णव विद्वान कराडास येऊन छलकवृधीने देवास बोलिले की आस्ट पदार्थ एकत्र होता आहेत तेव्हा तीर्थ होते नर्मदा-गणेशा चे तीर्थग्रहण कोठे बोलिले नसता अशास्त्र वर्तणूक तुम्ही करून लोकास उपदेश करिता हे काय ऐसे ऐकोन देवानी

॥ देहपात घडो तुज उपासिता ॥

॥ न सोडी सर्वथा भक्ती तुझी ॥

ऐसी अनेक पदें स्लोक ह्यणोन त्या वैष्णवास विनति केली की उँकारा पासून सर्व देवा ची उत्पत्ती वेदीं शास्त्रीं वर्णिली आहे यास्तव उँकार-रूपी गणेशा चे भजनी शरीर पडले तर सुखी पडो परंतु अन्य देवा चे ठायी मन बैसत नाही ते वैष्णवानी ऐकोन निंवा एवडी त्रुल सप्तांकित व नवाकित चक्रयुक्त शालग्राम सिला देवा च्या हास्ती देऊन बोलिले की हा माहाविष्णू सर्व देवास पूज्य आहे याची पूजा आज-पासोन, तुझी करावी ह्यणजे सर्व देवा ची पूजा तुम्हास घडली हे + + + देऊन आमचे मनोरथ पूर्ण करावे ॥

॥ एको विष्णुर्महद्भूत ॥

॥ सर्वं विष्णुमयं जगत् ॥

॥ व्यापकत्वाद्विष्णुः ॥

ऐसी अनेक श्रुती-स्मृती ची वाक्ये वैष्णवानी म्हणता च देवास परम संकट जाले की ब्राम्हणा ची अवज्ञा न घडावी व आपल्या व्रता चा भग न व्हावा ऐसे परम सकटी

॥ नीरजना सज्जन रंजवीसी ॥

॥ निस्टूर दुष्टा वरि पूर्ण होसी ॥

॥ निर्वाण काळी तव नाम घेती ॥

॥ हेरंब लबोदर हे सखेति ॥ १ ॥

ऐसे दाहा श्लोक देवा चा धावा करोन त्या वैष्णवा चें आतिथ्य सर्व साहित्य करून शालिग्रामसिळा पाटावर ठेऊन परम चिंताग्रस्त ते दिवसी उपोषित रात्रीची निद्रा केली प्रातःकाली स्वप्नांत एक ब्राम्हण येऊन बोलिला की वैष्णवानी जो शालिग्राम दिला तो गणपती चा आहे पुरता शोध न करिता उगी च चिंतायुक्त उपोषणे करिता तुम्हास काय म्हणावे सावध होऊन पाहणे जे तो शालिग्राम आहे की गणेश आहे ऐसा पुरता शोध करून हा च प्रत्यक्ष चिंतानिधी तुम्हास

प्रात जाहाला आहे याची प्रत्यही पूज्या करून तीर्थ घेणे ऐसा चमत्कार पाहोन ज्यागरत जाले तो गोपालजीने स्नान करावे ह्मणोन आरोणो-दय हाका मारिली मग स्नाना नंतर ते शालिग्रामसिंहा पाहिली तो दोन गंडस्थले मध्ये सुमुखा + + + + + परम विस्मय-युक्त त्या वैष्णवास बोलाऊन हे सिंहा तुमचीच काय ह्मणोन पुसताच त्यानी हास्ती घेऊन वळखोन बोलिले की सप्ताकित नवाकित चक्र-युक्त हे आमचीच होय परंतु तुमच्या भक्ती विशेषें-करून शुद्धा कैसी फुटली हे न कळे ऐसे बोलताच परस्पर आलिंगन देऊन सद्गदित-कठ रोमाच-युक्त बहुत आस्टभाव पाहोन परस्परे साष्टांग नमस्कार करोन वैष्णव देवास प्रार्थू लागले की आह्मी परम चाडाल पातकी जे छलक-बुधीने उधटपणे स्वामी ची हेलणा केली स्वामी प्रत्यक्ष गजानन आहेत आमचे सर्व अपराध क्षमा करावे मग स्वामी परम नम्रतेने वैष्णवास बोलिले की माझे आराध्य गजानन देवत तुम्हीच आहा यदर्थी सौशय नाही मी परम चाडाल पातकी ऐसा जे काल उपोषण करून देवास सकट घालोन जो अभंग अद्वय देव त्यास भावना-बळे गडकी सीलेत आषण प्रगटावे ऐसे संकट केले ऐसे अनेक अपराध क्षमा करावे ऐसी अनेक समाधाना ची बचने बोलोन चार दिवस कीर्तन सतर्पण मंडपशोभा आदि करून पंचमीस पारणे केले त्या सीले चे नाम विष्णु -विनायक वैष्णवानी ठेविले माघ शुद्ध प्रतिपदेस तो देव प्राप्त जाला ह्मणोन प्रतिपदे पासोन पंचमी पर्यंत उपोषणे करू लागले वरसा मध्ये पुरश्चरणा चा जो जप होतो त्याचे अगभूत पाच दिवस माध्व ब्राह्मणास तर्पण करीत असत मग वैष्णवा ची यथाशक्ति वन-वस्त्रे पूजा करोन निरोध दिलहा ॥

(५३) एकदा नाडोलीस देव गेले महार-गोसावी बावा च्या घरी काही उन्साहास्तक देवा च्या मूर्तीस पंचामृताभिषेके परतेंत नाभी-मात्र मूर्ती बुडाल्या होत्या तेथे देवानी ताह्मणात विष्णु-

विनायक मूर्तीस अभिषेकाने मूर्ती वर दोन बोटे जल आले होते तेव्हा मल्हारबावा विनोदें बोलिले की तुमचा देव जलात बुडाला आमचे देव तरले मग देव बोलिले भक्ता ची इच्छा असेल तर आमचा हि देव तरेल ऐसे हणता च मूर्ती तरो लागली मग मल्हारबावा बोलिले की तुम्ही च साक्षात गणेश आहात दुसरे दिवसी गणेश-गीते ची टीका विघ्नेश्वरी दाखविली देवानी पाहता च आरंभी लिहिले होते की

गुरू आरुणोदय

ईश्वर सूर्योदय

गुरूस गौणत्व

ईश्वरास मुख्यत्व

ग्रथी पाहोन देव रुसोन चालले तेव्हा त्या ग्रथातील काढतो हणून कबूल केले मग त्यास समजाऊन आणिले तधी पासून नवा पदार्थ जो आपले गात्री पिकल तो देवास पाठीवरुपा वाचून भक्षीत नसेत एकदा त्याचे घरी बारीक तादळा चा भात घरी केला होता वाहाडते समई शोध केला तो कऱ्हाडास तादूळ न पाठविले मग रुद्रापास सांगोन तादळा ची गोणी वाटे लाविली मग दुसऱ्या तादळा चा भात करून जेवले ॥

येकदा दाहा मण भात नाचणे '॥' दाहा मण देवास पाठविले वरकड देवानी ब्राह्मणास वाटले हे मल्हारबावास कळता च मग थोडे थोडे पाठवीत ॥

(५४) एकदा देवा च्या भेटीस मल्हारबावा आले दर्शनास गंगाजी दादा सुभेदार आले त्यास मल्हारबावांनी सांगितले की याच्या उछाहा चे साहित्य करणे हे निरंजनस्वामी थोर सत्पात्र आहेत त्या वरून राजापुर चा सुभेदार होता च गंगाजी टाने देवास पत्र पाठविले की उछाहास काय साहित्य पाहिजे ते सांगोन पाठविणे त्यास देवानी

॥ उपासनेला ॥

हा श्लोक प्रथम च करोन पाठविला ॥

(५५) एकदा पंढरीस गेले तेथे कुंडलतीर्था जवळ सिदावावा आपशिंंग्या चे कुलकर्णी तेथील देवा चे ज्योतिषी हे जाणून सिदावावानी नृसिंहा पाठी मागील स्थळ देवास दिले तेथे मठ बाधोन सात वर्षे देव राहिले गणेशगीते ची टीका तेथे च केली प्रथम पंढरीस गेले तेव्हा सिदावावा बराबरी राउळात जाताना

॥ जेथे नाही पूर्ण सुखाची हे सोंड ॥

हे पद करिता च विठला चे मूर्तीस शुंडादंड सर्वांनी पाहिला त्या दिवसा पासून पढरी च्या लोकानी व पांडुरंगवावानी नृसिंहा मागे स्थान करार करून दिले प्रतिवर्षी यात्रेस सता च्या दर्शनास जात असेत मठामधे कोणी तरी शिष्य ठेवीत असेत ॥

(५६) एकदा प्रतिठानास सिंहास्थास गेले तेथे अयाचित स्वशाखोक्त ब्राह्मण होते त्या पासून आरणी-गृहण केले मग परळीस गेले दोन वर्षे तेथे क्षेत्रवास केला शुक्लवृत्ती करोन पुराण-प्रसिध्द गणेश-क्षेत्रे पाहात पाहात नामल गावास आले हे वर्तमान वीड च्या देशमुख देशपाडियास कळले मग ते दर्शनास आले याची स्थिति पाहून बहुत संतोष जाहाला मग त्यांनी स्वामीस मागता मागितले की आह्मी एक मागतो ते दिले पाहिजे देव दयाळू होऊन बोलिले की तुम्हास जे मागाल ते दिले मग बोलिले की या प्रांती राहोन आमचा उधार करावा मग त्रिवेणी-सगम कर्पूरा नारदा बिंदुसुरा ऐस्या एकत्र गणेशतीर्था जाहाल्या भ्रुशंडी रुपी चा आश्रम व गजानन -सानिध्य पाहून पुराण-प्रसिध्द अनुष्ठानास योग्य निर्मळ स्थळ पाहून तेथे राहाता च देशमुख-देशपाडियानी ग्रामा च्या उत्तरेस त्रिषी तीस विघे गावाच्या शेजारी नेमून दिल्ली की यात जें उत्पन्न होइल तें पुत्रपौत्रादि वंशपरपरेने भक्षून हेर्थे राहाणे ऐसा निश्चय करून दिले

(५७) रामाजी देशमुख नामल गाव चा देवा चा शिष्य

+ + + + + + + + +

गुरू-गृहीं आणून बांधी उडालिया वरी खिलारांत घालाव्या दुसरिया आणून बोध्या या प्रमाणे त्याचा पुत्र दादोराम हि करीत असे

(५८) एकदा देव गीता पाठ करीत होते तों तुलसी वर शुष्क मार्जार अन्ना विणे शब्द करवेना खालते हि उतरवेना त्याची अवस्था पाहून देवास अश्रुपात आले तो विंग चे देशमुख-देशपांडे दर्शनास आले होते ते कल्पना करू लागले की आरण्यात कुटुंबा च्या संवरक्षणा चे दुर्घट लणून देव श्रमी होतात हे ऐकून विज्ञ देव बोलिले की ऐसे लणून नये क्षणाभरा काय ते कळेल मग देव सावध झाल्यावरी ते गृहस्त वर्तमान पुसू लागले त्यासि न बोलता च आकाबाईस सांगितले की सत्वर काही अन्न या मार्जारास आणून देणे याच्या दुखें बहुत दुखी जालो आहे मग ते गृहस्त बोलिले की मालवद बाधून देतो देव बोलिले की मार्कंडियाने पेंडी घेतली असता आह्मी मालवद का बाधावे ॥

मार्गी कोठे जात असले शेतात शूद्र बैलास मारिता च नेत्रास अश्रुपात यावे मग शूद्रास काकुलती यावे की मारू नको युक्तीने च कार्य घेणे कोणा बैला चे नाव मोरया असले तर नमस्कार घालावा ॥

(५९) एकदा मोरेश्वरी वसले होते तो भिंती पैलीकडे एक मूळ रडू लागली तों सखो निरंजन रेष्टरेकर कुलकर्णी जोतिषाची खंडी करावयास ठेविला होता तो देवा बरोबरी होता त्या देखत देव हि कष्टी होऊ लागले मग त्यास शोध करावयास पाठविला तो बोलिला की कपाळि ची कळी हरपली आई मारील लणून रडती हे सांगता च देवानी दोन पैसे देऊन भागटिला घेऊन देणे लणून आज्ञा केली ॥

(६०) एकदा नामल गावी तस्करानी दोन लशी नेल्या हे कळता च देवानी दोनी वळ घेऊन हे नेल्या वाचून लसी दूध देणार

नार्हीत तरी हे वासरे वेऊन जाणे हणून पाठी लागले तो तस्कर अंध जाले त्यानी हसी गोठीयापर्यंत बाधून नमस्कार केला की नेत्र चा हणू लागले मग देवानी तीर्थ नेत्रात घालिता च नमस्कार करून गेले ॥

(६१) एका उच्छाहात पांचा शतांचे अन्न केले होते परतु सहस्र ब्राह्मण जाला तेव्हा विष्णु-विनायका चे तीर्थ अन्नावरी सिंप-डून एका चे अन्न मदारा पासी पुरिले मग बोलिले की या स्थली चे अन्न कधी हि उडणार नाही मग सहस्र ब्राह्मण व दोन च्यारसे सूद्र जेऊन अन्न उरले ॥

(६२) एका उच्छाहात पंचमीस देवळात कथा मांडली देव वरी होते तो पन्नास तस्कर भांडी नेऊ लागले त्यास देव बोलिले की अन्न उरले हे जेऊन पात्रे हि घेऊन जाणे ऐसी प्रार्थना करून पात्रे वाढून तृप्त करून पात्रे जवळी नेऊन ठेविली तों तस्कर नेईनासे जाले परस्पर आप्रह करितात तो देवळात वर्तमान कळले तेथून लोक धावता च मग चोर पळाले दुसरे दिवसी दिली भाडी कैशी ठेवावी हणून आपली जी होती ती ब्राह्मणास दिली ॥

(६३) मग देव त्या प्रातास गेले हे वर्तमान परशराम प्रतिनिधी व रामचंद्रपंत मुजुमदार यानी राा राजाराम छत्रपती यांस विनंति केली की देव नामल गावो आहेत तो गाव उध्वस आहे तस्करा चा उपद्रव होतो यास्तव महाराजानी चौथाई व सर-देसमुखी बाबती आपणा कडे आहेत त्याची पत्रे दिलीयाने देवा पासी वस्ती होईल ऐसेच तारावाई आजसाहेब यांच्या हि विचारास आले मग पत्रे करून पाठविली त्या वरून गावा वर वस्ती केली तेथून कराडास गेलिया वर नर्मदावाई जन्मली साहावे वरसीं नृसिंह जयंतीस प्रातःकाली उपाध्या बरोबर आकावाई व मुलीस नरसि-पुरास लाऊन दिली पूर्व दिवसी संध्याकाली देव कोपर्डि

यास जाऊन कुलकर्णी कृष्णाबाई तीस बोलिले की तुझा पुत्र गोविंद चौदा वर्षा चा आहे तो गवाळे ध्यावयास देणे आह्वास नरसिंपुरास जाणे यानी हि मुल बरोबर दिला मग देवानी अधेलिया ची पाने व अधेलिया ची हलद पैसीया चा गुल दीड पैसीया चे लोणी हे साहित्य घेऊन नरसिंपुरास दोन प्रहरा गेले हलदी चे बोहले करून अष्टधर्ग व लग्न ते दिवसी उरकोन दुसरे दिवसी साडे व देवकोथापन व देवास नैवेद्य करून संध्याकाली कराडास आले ते दिवसी च गोविंदास कोपर्डियास पाठविले मागा पुसो लागली पिवले आग का जाले मग गोविंद बोलिला देवानी माझे लग्न केले सावस्तर वतमान निवाडल ॥

(६४) एकदा माघमासी चा उच्छाह पंढरीस पडला तेथे मस्तकी सिंदुरा चा टिळा गुणवान गणेश नामा चा चौ वर्षा चा देवां चा पुत्र शांत जाला तो देव रावळी असता वर्तमान ऐकिले मग बोलिले की चौध्या द्वारा चे स्थली मुलास घेऊन चला आह्मी हि तेथे येतो मग मोक्षद्वारी दोनी हि विधी उरकोन नाम-गर्जना—युक्त घरास घेऊन रात्रौ दिव्या रहित कीर्तन केले दाहा पुत्र पाच कन्या या प्रमाणे गेल्या लणून जोतिलिंगास घेऊन आकावाईन देवा ची प्रार्थना मांडिली तेव्हा दृष्टात जाला की कासी मध्ये दोन सुपाऱ्या व एक नारेळ विश्वेश्वर-मणकर्णिकेने दिलिया आहेत त्या भक्षिलीयाने पुत्र होईल त्याचे नाव रत्नागिरी ठेवणे मग पंढरीस पुत्र जाहाला त्याचे नाम रत्नागिरी ठेविले उपनयन नामल-गावी केलिया वरी वेदशास्त्रादि अभ्यास केला चौदावे वरसी कृष्णदयार्णव नरसि-वावाचे कोपर्डे येथील कुलकर्णी व जोसी यानी आपली कन्या उमाबाई दिली मग कृष्णदयार्णवास स्मार्त देऊन सिदवडी स्थापिले तेथे देव हि काही दिवस होते तो पहाटे जाऊन त्याचे घरा शुभा वकून सडा-संमार्जन करीत कोणी पाहिले तरी बोलत की आपणास

घरां आंतोन आज शुभा वलावयास लाविले आहे या प्रमाणे निराभि-
माने ब्राह्मणा ची सेवा व भूतदया ऐणे करून करीत ॥

(६५) नामल-गावी दुर्वावाईचा जन्म जाहाला साहवे
वर्षी परळी वैद्यनाथास गेले होते तेथील उपाद्धे हर जोसी यानी
परळी-माहात्म्य श्रवण करविले व तीर्थविध हि सांगितला त्याची स्त्री
निवर्तली होती वय चाळिसा वर्षां चे होते परळी चे जोतिषवृत्ति होती
त्यास दक्षणा देवयास अनकूळ नव्हते मग शुक्ल वृत्तीने काही धान्य
मिळवोन दुर्वावाई उपाद्यास दिली तेथून वसयतेस आले तेथील
देशमुख देवां चा उपासक होता त्यास दिवाण चे संकटामुळे गण-
पतीने फरष दिला तो अद्यापि त्याच्या घरी आहे त्याचे नाव
देवजी देशमुख ॥

तेथून संदापुरा वरोन सावार-गावास आले तेथे लंबोदर
नाईक थेटे शिष्य होते त्यास विश्वादि बीज हे स्तोत्र करोन दिले
होते त्याचे त्रिकाल पठण करीत असे एकदा दोघी स्त्रिया परस्पर
भाडोन एकीने अडात उडी घातली मग लंबोदर नाईकानी दिवाण
च्या नागवण याचे नावे करोन विश्वादि बीज या स्तोत्रा ची आवृत्ति
आरंभोन अडात माणसे घातली तो एकविसाव्या आवर्तनास स्त्री
निघाली तेणे सांगितले की कूर्मपृष्ठी सान्हिके पाया तळी आहेसें
वाटिले मग अडात उदक पाहिले तो दोन भाले लागले ॥

(६६) एकदा अधिकमास जाणोन पंढरपुरा वरोन
कार्तिकस्वामीस गेले वरोवर आकावाई व शिवदासबावा होते
व्यंकटेशा जवळ जाऊन

॥ येयी रे सखया रूप घेउन साजिरे ॥

हे पद करोन हणो लागले तो श्रीनिवासाचार्य पारपत्यगार देवळात
जात होता तो व्यंकटेशास शुडा सिंदूर-चर्चन पाहाता च बाहेर
पूजारि होते त्यास शेंदूर कां लावला हणोन मारावयास काढिले तों
ते बोलिले जवळ जाऊन पाहणे मग तो जवळोन पाहाता च शेंदूर

नाही मग देवा च्या भक्तिभावा चे सामर्थ्य जाणोन देवा स पद्मा दिवस ठेऊन घेतले ॥

मग (चि) कामाक्षीस गेले तेथून अरुणाचली येता च प्रदक्षिणे चे वाटेस आका च्या व देवा च्या मधून व्याघ्र गेला परतु उपद्रव केला नाही ॥

(६७) एकदा शुकदेव संगति घेऊन मिरजेस गेले तो शरिरास बहुत पूज्यासन्मान लोक करू लागले या कंटाळ्या मुळे शुकदेवास न कळता शरिरा ची अप्रतिष्ठा हावी हणोन कोटांत जाऊन फौजदार गृहांत गेला होता त्याच्या आसना वरी जाऊन बैसले द्वारपाल व दूत काही बोलले नाहीत मग फौजदार घराहून आला देवा च दैवतेज पाहून नमस्कार करून प्रार्थना करू लागला की किमर्थ कोठोन स्वामी चे येणे जाहाले मग गालिप्रदान—युक्त क्रोध दाखऊन देव बोलिले की जेथोन तू आलास तेथोन च आह्मी आलो परंतु त्या ग्रस्तास क्रोध आला नाही मग फलपुष्पादिक बहुत उपचार पुढे आणून ठेविले तेव्हा हासोन देव बोलिले की ह्या शरिरा ची अप्रतिष्ठा व्हावी हे मनात होते पर प्रारब्धी नाही मग आठ दिवस तेथील लोकानी राहाविले परतु आगारकी चवथीचे दिवसी आस्थ्यास येताना दो प्रहरा क्षुधे-तृषेने पीडले तो मागी एका ओढ्यास पूर आला त्या संकस्ठी

॥ तुजविण मयुरेशा कोण भक्तास तारी ॥

हे अष्टक करिताचि एक वाणी खजूर फणस केळी घेऊन मिरजेस जात होता त्याने दोघास ओढा उतरोन फराळा चे साहिते दिले मग उतरोन खादले व फणसपोळी चा व खजुरा चा पैका दिला तो घेईना बोलिला की माझे नाव वहिरवशेट घर आस्थ्यांत आहे तेथे पैका नेऊन देणे मग देव आस्थ्यास येऊन शोध केला पर तो वाणी व त्याचे घर हि तेथे नाही ॥

(६८) दुसरे दिवसी कळंब्यास आले तेथे एक सती पडत होती तिणे हे साहापुरुष पाहोन जाताना नमस्कारास आली तो देवानी सोभाग्यवती भव पुत्रवती भव ह्यणता च तिचा पती सर्पे डखिला होता त्याचे विप स्वामी चे तीर्थ वालिता च उतरोन प्राण आले ॥

(६९) मग आनंदमूर्ती च्या ब्रह्मनाळास गेले तेथे पूर्वी दोघा ची बहुत मैत्री होती देव तेथे जेव्हा जात तेव्हा आनंदमूर्ति नमस्कार वालित येत असत देव हि नमस्कार वालित जात असत मग त्यास बहुत श्रम होतील ह्यणून देव पुरे करीत तेव्हा आनंदमूर्ती हि पुरे करून वाद्यघोषे नेघोन पूजा कीर्तनादिक देवा पुढे करीत मग आनंदमूर्ती चा अवतार झाला ते वरसी नमस्कारा च्या ठिकाणा पासोन नमस्कार घालीत वृदावन पयंत गेले तेथे हि शत नमस्कार घालोन बोलिले की तुह्मी फार नमस्कार घालीत होता आता कैसे घालाल ऐसे ह्यणता च वृदावन त्या दिवसा पासोन नमस्कारा सारिखें डोलू लागले अद्यापि डोलते पूर्वी डोलत नव्हते ॥

(७०) मग एकदा देव माहुलीस गेले होते तेथे स्नान करोन बैसले आहेत तो + + + + दोधे ब्राह्मण आले त्यानी स्वृळ शरीर पाहोन देवास बोलिले की आह्वास यजमाना च्या भेटीस वार्डिस जाणे आहे बोझे घेण्यास कोणी मिळेल तरी वरे आहे मग ब्राह्मण अडलेसे जाणोन देव बोलिले की मिष्टान्न जेऊ घालोन यजमाना पुढे देवावयास दाहा केळे घेतलीं तीं निमे देयाल तरी मी येतो मग दोघा चा ताल बसता च बोझे घेऊन वार्डिस जाऊन कोणी वळखील धोतर घोलें पावरून गोठ्यात देव बैसले ते ब्राह्मणानें गाठोडे देवा पासी ठेऊन यजमाना पुढे केले ठेऊन आसिर्वाद ह्यणोन बैसले तो धर-धन्या च्या पाणक्याने देवास वळखोन यजमाना पासी सांगितले की निरंजनस्वामी सारिखें गोठ्यात कोणी बैसले आहे हे यजमान ऐकोन

सत्वर येवोन देवास वळखोन साष्टांग नमस्कार करिता च देवानी हि नमस्कार करून काकुलती येऊ लागले की त्या ब्राह्मणानी बहुत सौर-क्षण करून या शरिरास येथे आणिले आहे त्यास काही बोलू नका अमर्यादा केली तरी माझी च धडेल मग यजमान काही बोलिला नाही परंतु सर्व लोकानी ब्राह्मणास फार निशेध केला की साक्षात देवा च्या मस्तकी वीक्षे कैस दिले मग त्या ब्राह्मणानी आपले मुखा वरी मारून घेऊन नमस्कार वाळू लागले ॥

(७१) एकदा महाबलेस्वराहून वाईस येत होते तो मार्गी उत्तरे कडून दक्षिणे कडे गाव लुटो लागले ह्मणोन भये करोन ब्राह्मण व स्त्री परस्परे धरून खांधा वरी वीक्ष्या च्या मुळे पडत पडत पळत जात होती त्यांचें दुख पाहोन देवानी पुसता च त्यानी वर्तमान सांगितले की गावा वरी राजिक जालेया मुळे पळतो परंतु सामर्थ्य नाही हे ऐकोन देवानी कठाळ्या सकट आपल्या घोड्या वरी त्यास बैसऊन त्याचे वीक्षे त्या पासी देवोन सांगितले की कोणास न सागता आपलें च घोडें ह्मणून सत्वर जाणें मग सिवदास-वावास सांगितले की मी निद्रेचें सोंग घेतो तू ही शौशा चे मिसे वीड्यात बैस मागोन रिद्धीसिद्धी दाहा-बारा जण शिष्ये येत आहेत त्यास हे गोस्ट न सांगणे मग आकावाई व रघुनाथ देव वळ्ळाळदेव येऊन पाहता च घोडें नाहीं सिवदास-वावा सांगो लागला येथे बाधोन शौचास गेलो होतो मग देवास जागे करून पुसता च मी निजालो ह्मणाले मग अवघे चुकूर होऊन वाईस आले वाई मधे आठ दिवस होते तो घोडें वस्त्रपात्रादिक पदार्थ पहिल्या परीस सुंदर मिळता च सर्व संतुष्ट होऊन येताना आंगापुरा अलीकडे लघुशंकेस उदक देवानी सिवदास-वावास सांगितले ते बोलिले की चंबू पचपात्र निधळोन कंठाळेंत घातले या रानात उदक दिसत नाही मग देव बोलिले जे आमच्या स्वधर्मा ची चिंता ईस्वरास असली तरी चंबूत उदक असेल

मग सिवदास-वावानी चवू काडोन पंचपात्रात वोतिता च अर्धे पच-पात्र उदक निघाले ॥

(७२) तेथोन टकले-बोरगांव चे रानात कृष्णातीरी आले तो किरोली च्या रानात शमीच्या गर्भी पिंपळ पाहोन स्वहस्ते गणेश व शिधबुधी स्थापोन कुलकर्णी नरसोपंत आपला शिष्य होता त्यास भाद्रपद शु॥ द्वादशीस तेथे उछाव करावया ची व तेथे च घर वाधाव-या ची आज्ञा करून कराडास आले ॥

(७३) एकदा लोणंद पाडळी खेडास गेले तेथे माणको-पंत व रामाजीपंत बारा गांवचे जोशी कुलकर्णी होते त्यानी देवा चा अनुग्रह घेता च गजांत लक्ष्मी आली मग ते पुसो लागले की आमचा हेतू आहे की गणपती चा घरी उछाव करावा देव बोलिले की प्रतिवरसी मोरेस्वरी सह कुटुंब सर्व साहित्य घेऊन जो घडेल समारंभ सेवा यात्रे ची करील त्याचे उत्तरो उत्तर कल्याण होईल या आज्ञे वरोन ते दोघे व त्यांचे पुत्र चिमणाजीपंत व त्रिंबकराव विठ्ठलराव व मोरोपंत यानी हि अनुग्रह घेऊन यात्रा आज पर्यंत केली व शंकराजीपंत घोडकेयास बालपणी देवानी परली वैदनाथा कडे व खेडकिशोदा कडे नेले होते तेव्हा त्यास अनुग्रह केला मग त्या वरि हि देवें दया चि केली महारराव भगवंत भगत-पुत्र जाला ॥

(७४) एकदा चिमणाजीपंता चे घरी देवानी भोजन करिते वेलेस त्याचा एका बाईने पापडाचे मीठ साखरे च्या पात्रा वरी तैस्या च पात्रात होते ते भ्रातीने वोंझल भर देवास वाडिले देवानी भक्षिले बोलिले नाही मग घरी च्या बाईकास कळता च मीठ देवास वाडिलेसें कळलें मग श्री जाहाली त्यास देवानी समजाविले की वारा वरसे मीठ भक्षित नव्हत्तो ते आज देवानी पदरी घातले ॥

(७५) तेथ च त्रिंबकपंत महाराज याने दुर्वा युगमे मळ्या-तील हस्तप्रमाणाची पूजा सहस्रनामे करून आरंभली त्या दुर्वा

एक प्रहर पर्यंत पडूं न देता शरीर अचल देवानी धरली पूजा-आर्ती त्यास आसीर्वाद दिला की गुणवान पाच पुत्र तुज होतील ॥

(७६) मोरेश्वरी कासीपंत महाराज देवाचा शिष्य याने गणपती पर अपूर्व कीर्तन करिता च देव सतुष्ट होऊन वरदिला की गुणवान चार पुत्र होतील मोरेश्वरी पीठ व उसळ चार दिवस जे ब्राह्मण येतील त्यास घालावया चा पथ घातला आहे तो अद्याप चालतो पाचवे दिवसी येतील त्यासगट पारणे करावे वरकड याचें देवा कडे पारणें होतें ॥

(७७) देवा च्या मातुश्रीचा पक्ष मोरेश्वरी पडिला गावीं उदक—प्रजन बहुत लागला या करिता एका ब्राह्मणा चा स्वैपाक वर घोतरे धरून केला तेथे एक सन्यासी येऊन हट्ट घेऊन लणें मी येथे जेवितो सिदा वाढला त्यास मुखाने सिव्या देऊन नमस्कार घालीत जो पुसे त्यास सागत की याच्या वेषास नमस्कार करितो गुणास सिव्या देतो घोरी मधे आमचा पाक जाला आहे तेथे भाजी—भाकरीस बोलावितो येईना मग वळें वोडून जेऊ घातला ॥

(७८) एकदा सुण्या चा एक महापुरुष उच्छाव कवित्व पाठांतर असे परतु कथा येईना यास्तव देवास प्रार्थिले की माज्या वार ची मोरयास प्रार्थना करा मग देवानी वोल्या पडदणीने कल्पतरू खाली निद्रा केली तो घटिका भरा एक ब्राह्मण सपनात येऊन बोळिला की आडका देवोन राज्याचे शेजारी भोजनास बसणे त्यास कैसे प्राप्त होईल कीर्तन भगत दुर्लभ आहे तुही का थडीत निजला हे पाहोन देवानी त्यास सांगितले ॥

(७९) एक ब्राह्मण पुत्रा साठी नग्न द्वाराचा नवस फेडावयास देवास पुसो लागला देवानी आज्ञा केली महाद्वारे करा ते न मानोन पूर्वेचे द्वार करोन दक्षिणेस गेला तेथे पिशाचानी वेढता च भ्रात जाहला दुसरे दिवसी चळोन आणोन देवानी मासभर स्वये अनुष्ठान करोन वरांकेला ॥

(८०) एकदा आळंदीस गेले तेथे एक संन्यासी एकादशीचे दिवसी तूप खिचडी मागत यात्रेत फिरत होता तो अंतर्गामी देवास कळता च राम जोसी सिष्य होते त्यास पाठवोन त्यास आणोन सखूवाई कर्वा तूप खिचडी करवोन घाडिता च त्यासि बोलिला की माझिया अंतरी चें तुझास कैसे कळले देव बोलिले पदस्त तुझी च आहा मग परसात जाऊन आचवायास गेला तो संन्यासी गुप्त जाहाला ॥

(८१) पंढरीचे यात्रेस जाते वेले अशक्ता च्या घोंगड्या खांधावर घेऊन व त्यास अश्वार बैसऊन ज्याम खर्च नाही त्यास खर्च देऊन सांभाळून पंढरीस नेत असत पंढरीस गेलिया वरी तेथे ज्ञानेश्वरवावा आला ब्राह्मण होता तो देव तेथे आलिया वरी सर्व वारकन्यासह येत आसते वेले मार्गे श्रम जाले ह्णून विलवे सायकाली देव आले ते त्यास कळलें नाही परंतु त्याचे रूपे पांडुरंग देवाचे मठी जाऊन भार घातला वर्तमान पुसले मग दुसरे दिवसी स्नानास देव चालिले तेव्हा ज्ञानेश्वरवावा भेटला नमस्कार करून पुसो लागला का केव्हां आला देव बोलिले की काल तुझी भार घालून वर्तमान पुसोन गेला असता आज का पुसता ते बोलिले की आह्मी काल गावास गेलो होतो ते आजि स्नानास आलो रात्री येथे नव्हतो य.चा पूर्ण शोध करिता च सर्वास कौतुक जाले ॥

(८२) एक खानदेशाहून वाई पंढरीस आली होती तिला दशमी एकादशी द्वादशी तीन उपोशने जाहाली शरीर अशक्त जाले ह्णून विठोबाचे दर्शन होईना परंतु त्याचे भक्तीने तिसी स्वप्नात विठोबाने एक खारीक देऊन सांगितले की निरंजनस्वामीस हे खारीक देऊन नमस्कार कर ह्णजे विठोबाचे दर्शन तुटा जाले मग ती खातारी बुका तुझीची माल हाती घेऊन देवा जवळ येऊन वर्तमान सागोन विठोबाची खारीक देऊन पूजा करून नमस्कार करू लागली तेव्हां देवास हि अष्टभाव होऊन साष्टांग नमस्कार घालू

लागले मग त्या बाई ची आपण हि पूजा करून तीळ तीळ प्रमाणे सर्वास वाटली ॥

(८३) दुसरे दिवसी वालवंटी गेले तों वाळू चें घर मुळानी करोन सर्व ससार-खेल आत कल्पिला होता स्वयंपाक जाहाला काय हणून मुले आपले आपल्यात पुसता आहेत तो तेथे देव जाऊन हणू लागले की माध्यानकाली मी अगातुक आलो आहे मग मुल हणू लागली की खुळा ब्राह्मण आहास नलगे तेव्हा देव बोलिले की जैसी तुम्ही मुले तैसा च मी आहे मग यासी बोलावून वाढिला जेऊ घातले आचवायास बाहेर येता च काखेनें सव्द केला तेव्हा मुल पुसो लागली काय वाजले देव बोलिले कवाड वाजले मुले बोलली 'दार कोठे आहे देव बोलिले तुमचे दार कोठे आहे मग परस्पर विनोद करून गाघात आले मग भिक्षेस गेले तो एक्या घरी एक बाई रागिस्ट होती ती बोलली की पुस्ट दिसतो आहेस भिक्षा का मागितो आहेस कोठे चाकरी करू नव्हती माझे घरी आज पावणे येता आहेत तारवळ आहे उदक पुरविलेस तरी जेऊ घालीन मग देवानी अग्र्य हणोन दाहा घागरी पाणी आणले तो एकनाथा चे वराज पैठणकर तेथे भोजनास आले त्यानी वळखिता च नमस्कार घालून घागरी हिरोन घेऊन त्या बाईस रागास आले ॥

(८४) एकदा भिक्षेस एका वाडियात गेले तेथे एक बाई आग धूत होती ती बोलिली की नेत्र झाकून क्षणमात्र उभे रहा माझे स्नान झालियावरी सोवळियात तादूळ आहेत ते आणून घालीन मग तिने स्वयंपाक करून भोजन करून खरकटी घासावयास आलो तो देवानी नेत्र लाऊन देवा च्या मानसिक पूजे ची समाध लागली आहे हे पाहून शरमी होऊन हाक मारोन भिक्षा घातली ॥

(८५) एके दिवसी देवा चा सिश्य भवानीदास दाऊद-खाना चा दिवाण बहुत भाग्यवान होता त्यास पाछायाची दरकारी दक्षिणे ची होती त्याने देवा पुढे तीनसे व्हन टेवले विनाति करोन

॥ धा मज पासी । मी होईन तुमची दासी ॥

हे पद ज्या कथेत ह्मणत तेथे ब्राह्मणा च्या चरणी नमन करीत परतु शहागडी अवधी शिश्य मंडली होती तो या पदाचे वेळेस च दिगंबर एक पुरुष येऊन देवा पुढे वाकता च पाई मस्तक ठेविता च अदृश्य जाला ॥

(८८) तेथोन पैठणास गेलिया वरी वेणूगोपाल-वावा वरुणभट यासी देवासी फार मैत्री असे त्यानी देवास हा श्लोक लेहून दिला

॥ देहिद्रिय मन साक्षी ॥

(८९) नदी तटाकी एका मुला ची लंगोटी पोहताना व्हावोन गेली मूल रडू लागले शत मनुष्य होते पर कोणास सुचले नाही मग देवानी नवा पैठणी वीस रुपया चे धोतरा चा पदर फाडून दोन लगोठ्या दिल्या ॥

(९०) सुलतानजी निंबालकराने पूजा करून जरतारी चादर देवास तीनसे रुपया ची अर्पिली होती ते कासीराज-स्वामी चे पुत्र जयरामपंत होते त्यास दिली ॥

(९१) मग मध्वमुनेश्वरा चे पत्र आले त्यात

॥ मगलमूर्ती चे चरण जो चिंतील ॥

हे श्लोक वारा पाठविले मजकूर लिहिला की येथे गणपती आहे तो लोकानी हसोबा केला आहे आमचे ऐकत नाहीत हे ऐकोन देव तेथे गेले मग तेथील लोक मिळवोन सांगितले की हा गणपती असेल तरी या ती दिवसात दृष्टात अथवा काही चमत्कार जाला तरी कृत्रिम करून का त्यानी मान्य केले तिसरे दिवसी हसोबा ची खोळ पडता च गणपती चे अवयव सर्वांनी पाहिले परतु तेथील हसोबा बहुता शूद्रा चा कुलस्वामी होता ते आइकेनात तेव्हा शूद्रास एक्या च मूर्ती ब्या पृष्ठभागी म्हसोबा स्थापोन दिला पुढे ब्राह्मणास गणपती

पुसो लागला की माझा हेत आहे पंचवीस सहस्राचा सरंजाम देवा
च्या सस्थानास असावा आज्ञा होईल तरी दिल्लीपती चीं तांबरपत्रें
करून आणितो कोणकोणते गाव आज्ञा करावी हे ऐकोन तीन सत्ते
वहन ब्राह्मणास वाटून बोलिले आह्वास गजानने समुद्रवल्याकित
पृथिवी दिली असता दाहा वीस गावात कोंडून का राहावे गुरुपुत्र
असलास तरी गणेशा च्या लिंब्या चें व नामल गाव चें देऊळ बांधोन
गणपती ची देवळे आयुश आहे तो जीरणउधार जितका घडेल
तितका करणे तेणे करून हे लोकी परलोकी कल्याण हे चित्ती
धरून लिंब्या चें देऊळ तीस सहस्र रुपये लाऊन बाधिले
दाहा सहस्रा ची अन्नशाती आर्च्या ब्राह्मणास दक्षणा वस्त्रे हा खर्च
केला व वहन रुपये मिसळून दहा सहस्रा चा अभिशेक हेवास केला तें
द्रव्य कितेक ब्राह्मणा च्या लग्नास रिणास गृहास यज्ञास यात्रेस आधपगूस
देवविली आपण स्पर्श केला नाही या प्रमाणे नामलगाव चें देऊळ
बांधोन आर्च्या करोन देवानी कळस केला तेव्हा भवानी-दासा ची
स्त्री कासीस होती तिचें पत्र आले होतें उतर देवानी लिहिले हा श्लोक

॥ आधीं च अंत्याक्षर तें लिहावें ॥

(८६) मग लमाणानीं नामल-गाव लुटिले तेव्हा देव गणे-
शतीर्थी जाऊन

॥ बहुत दिवस आरत होतें ॥

हे पद हणोन नाचो लागले सर्वेश्वर लुटिले होते परंतु आठा दिवसी
पहिल्या परीस अर्धीक जाले भांडारी हणोन वही होती तेथे बालपणा
पासोन सर्व कविता लिहिली होती ते लमाणानी नेली मग आणिक
वईया करून कविता लेहून काडली ॥

(८७) एकदा सिंहस्तास शहागडास गेले काही दिवस तेथे
वास केला लंबोदर थेठ्यानी दाहा रुपया चा सेला अर्पिला होता
मार्गी जात होते तो भिकारीण एक बाईको शीताने पीडली होती
वस्त्र नव्हते हणोन तिला दिला रात्री कथे चे वेळेस देव

॥ या मज पासी । मी होईन तुमची दासी ॥

हे पद ज्या कथेत ह्मणत तेथे ब्राह्मणा च्या चरणी नमन करीत परतु शहागडी अवघी शिश्य मंडळी होती तो या पदाचे वेळेस च दिगंबर एक पुरुष येऊन देवा पुढे वाकता च पाई मस्तक ठेविता च अदृश्य जाला ॥

(८८) तेथोन पैठणास गेलिया वरी वेणूगोपाल-वावा वरुणभट यासी देवासी फार मैत्री असे त्यानी देवास हा श्लोक लेहून दिला

॥ देहिंद्रिय मन साक्षी ॥

(८९) नदी-तटाकी एका मुला ची लंगोटी पोहताना व्हावोन गेली मूल रडू लागले शत मनुष्य होते पर कोणास सुचले नाही मग देवानी नवा पैठणी वीस रुपयाचे धोतरा चा पदर फाडून दोन लगोट्या दिल्या ॥

(९०) सुलतानजी निंवालकराने पूजा करून जरतारी चादर देवास तीनसे रुपया ची अर्पिली होती ते कासीराज-स्वामी चे पुत्र जयरामपंत होते त्यास दिली ॥

(९१) मग मध्वमुनेश्वरा चे पत्र आले त्यात

॥ मगलमूर्ती चे चरण जो चिंतील ॥

हे श्लोक बारा पाठविले मजकूर लिहिला की येथे गणपती आहे तो लोकानी हसोबा केला आहे आमचे ऐकत नाहीत हे ऐकोन देव तेथे गेले मग तेथील लोक मिळवोन सांगितले की हा गणपती असेल तरी या ती दिवसात दृष्टात अथवा काही चमत्कार जाला तरी कृत्रिम करूनका त्यानी मान्य केले तिसरे दिवसी हसोबा ची खोळ पडता च गणपती चे अवयव सर्वांनी पाहिले परतु तेथील हसोबा बहुता शूद्रा चा कुलस्वामी होता ते आश्चेनात तेव्हा शूद्रास एक्या च मूर्ती ब्या पृष्ठभागी म्हसोबा स्थापोन दिला पुढे ब्राह्मणास गणपती

स्थापोन दिला तेथ अद्याप तैसा च चालत आहे शंबरीशेंदूर दईत गणपतीने तेथे मारिला हणोन शेंदूर वाडा होता ॥

(९२) तेथून राजुरास गेले चतुर्थीस चंद्र-उदई पूजा केली नैवेद-समई व्याघ्र येऊन निवेद भक्षिता च देव एकीकडे जाले व्याघ्र गेलिया वरि नरहर-देव मूर्छित पडले होते त्यास सावध करून भोजनें जालीं ॥

(९३) मग गंगा हसल्यास आले तेथील जोशा ची मुळे सज्जन पाहोन त्यास अनुग्रह केला मग त्या राम वाळाने अनुष्ठान करिताच गणपती प्रत्यक्ष जाला ॥

(९४) एकदा भीमातिरी च्या देऊळ-गावास आले तेथे दो प्रहरा ब्राह्मणा ची स्त्री मृत्तिके ची घागर भरोन चालली ती छिद्रा वाटे उदक येऊ लागले आरद कोस गाव लाब चोळी-लुगडे नवे नेसली होती चिंदी कोठे पाहाता दिसेना हणोन चिंतावली तो देवानी नव्या धोतरा ची चिंदी फाडून दिली तेव्हा ती पाणी घेऊन गेली ॥

(९५) फलटण च्या रानात येक माहारणी मोळी बाधोन जात होती परंतु उसणे करून जावयास सामर्थ्य नाही मग देवानी पाणी आणून पाजून मोळी डोईवरी घेऊन माहात्रीस हाती वरून कोसभर फलटणास पावती केली ॥

(९६) निरा नरसिंपुरी मस्तकी मोळी वरोन पायपोस धारंत पडिला तेव्हा देवानी धावोन पायपोस आणून देऊन अनामिकास पार करून दिला ॥

(९७) कराडी एक माहारीण गर्भवती घागर भरोन चालली तो दोन प्रहरा मुळा चे पाय पोळू लागले मग ते मूळ देवानी खाद्या वरी घेऊन डगरे वरी पावते केले ॥

(९८) एकदा स्नान वेळे पचा मधे देवूण पाहिला तो

गोविंद पूर्णाकावरोवर घरास पाठविला कथे मधे विचू निघाला तो धरावयास गेले परतु तो डसला असता हि दुसरेया हस्ते धरोन बाहीर सोडिला

(९९) कथे च्या वेळेस गोठ्यास अग्नीने स्पर्श केला तो विजवोन दिला नाही आपल्या आपण च विजाला ॥

(१००) रुद्राजी चंदोस दिवाण-कार्या मुळे आविदाने कोटात उपोषित बैसविले तेथे देवानी जाऊन त्याच्या वारी चा मी बैसतां हा भोजन करून येईल ऐसें ह्मणताच अविदास संकट पडिले त्याची मुक्तता केली ॥

(१०१) विशालगड च्या वाटेस व्याघ्ररूपें अवधूत योगीराजाने दर्शन देता च देवानी नमस्कार केला पुढे आलियावरी सिवदासबावास सागता च मूर्छागत पडले त्यास सावध करोन घरासि आलिया वरी देवास अवधूत पुसो लागले की व्याघ्र पाहिला असे तेव्हा भ्याला नाहीस की ॥

(१०२) एकदा वडगावास गेले तेथे ब्राह्मणा च्या पंगती बैसल्या होत्या त्याच्या पंगतीस देवानी वसावे हा गोपाळ-बाबा चा मानस जाणोन थाली वरी तादूल दाल शाक सोबळ्या करवी टाक-वून तीर्थी स्नान वेळेस देव रुसी इतरास एक एक उदकाजली देऊन तीन अर्घ्य तीन गाइत्री जणोन देवार्चन होताच पंगतीस भोजनास बैसले मुनीश्वर-बावास दोन रुपये दिले होते तेथे जेव्हा जात असत तेव्हा वाघें घेऊन सामोरी येतील ह्मणोन चोरून रात्री जाऊन पाणीं व्हावे खरकटीं घासावीं सडा-संमार्जन करावें ॥

(१०३) एकदा कुरोली-सिधेश्वरास गेले सागते मुनेश्वर लहान होते त्यास डाब्रे हाते वारियाकडे धरून चालता ह्मणत ॥

॥ त्याचे सगतीचा मज लागो वारा हो ॥

सिधेश्वरी माहा-काका नामाचे इजरवेदी वैदिक देवा चे शिष्य होते त्यास आज्ञा केली की कराडी राहून विद्यार्थ्यास आध्यान

सांगणे त्यानी रत्नाकर देवास सांगते वेळेस बहुतास वेद सांगितला ॥

(१०४) कातर-खटावास गेले तेथील कमाविसदार नमस्कारास आला त्यास पिवळी पाढरी ताबडी दक्षणा मागू लागले तो चिंताग्रस्त बोलिला या वेळेस मज पासी काही नाही मग हासोन देव बोलिले तुमच्या परसात सुभ्र कन्हेर आरगत ज्यासविनी पीत चाफा आहे हणून ऐकिला त्याची पुष्पे देणे कृष्णराव खटावकर गाडिया वरी अग्निहोतर घेऊन कराडास आले तेव्हा सांगितले की विद्याधर पाटका पासून दोन तीन सधा घेऊन वेद विद्यार्थियास सांगणे आज्ञा वरून त्यानी हि सांगितला ॥

(१०५) वारामतीहून माहादेवास जाते वेळेस तस्करानी लुटले सिवदासवावा जवळ तुपाचा गेळा मागे होता ते आळिया वरी गेळा घेऊन तस्करा चे माघे देव घावोन हाका मारू लागले की माहादेवा च्या समाराधना चे साहित्य माहादेवा तुलास दिले परंतु कोरडी मक्षु नका तुप घेऊन जाणे हे आईकून त्यानी गेळा नेलिया वरी त्यास अनुताप जाला की आश्या माहा-पुरुषास लुटावे ऐसे नाही मग सर्व पदार्थ आणून देता हे घेईनात परस्परें बहुत आगरे केला मग तस्कर बळे च टाकून गेले गणानी सर्व पदार्थ माहादेवी आणि-ता च देवानी ब्राह्मणास वाटिले ॥

(१०६) इंदोलीत देवा ची भगत गणपती उपासक लक्षुमीवाई होती तेथे गेले हणजे त्याच्या हेतूस्तव झगा सेला मुंडासे बाधोन तेथे जात असत नाहीतर सर्वदा टोपी धोतर वोळ आठ हात धोतरे घेत असत तेथे भाद्रपद चतुर्थी च्या उछावास कथेस रत्नाकर देवास आज्ञा केली असे

(१०७) वसंतगडास एकदा गेले तेथे एक बाई होती तिने निरशा दुधातील फरालास केलें न कळता काडू भोपळ्या ची शाक वातली ती देवानी भक्षिली मग तने भक्षिते वेळेस कळले मग चूरकर जाली ॥

(१०८) एकदा पंढरीस गेले तेथे जानोजी निंबालकर नमस्कारास आला त्यास देशावरी मागू लागले तो चिंताग्रस्त काही बोलना मग बोलिला की एक्या घोड्या निसी आलो आहे त्याचे कारकून बोलिले की देवास ऐसे बोलू नये मग मागा हणू लागला तेव्हा देवानी मागितले की मातापितरास तू छळतोस तू ऐसे करू नको त्याची आज्ञा पाळित जाणे त्याने हि मान्य केले त्या दिवसा पासून पितरा ची सेवा करू लागला ॥

या प्रमाणे सर्वास देशावरी मागत स्त्रीस भ्रतारसेवा पुत्रास पितृसेवा व दाशीसेवकास स्वामीसेवा व सर्वास श्री गजानन जय गजानन जय जय गजानन या समस्तास देशावरी मागत असत ॥

(१०९) प्रातकाला पासून निद्रे प्रयंत देवा च्या गोस्टी व प्रणवा ची पूर्वपीठिका जो येईल त्यास सागत तो शाहू छत्रपती नमस्कारास आले त्यानी विनंति केली की सप्तहसीस कृपा करून आह्मा बरोबर चलावे हणोन एक मजल बरोबर आले मग प्रातकाली उठोन कराडास आले तो त्यानी नीलप्रभू खंडप्रभू चिटणीस व पालखी पाठऊन बहुत आगरहे माहुली पर्यंत नेले तेथे भेटीस येऊन स्वताची कामना सागितली मग देव बोलिले की चुर्तावर्ती दूर्वापिण करणे संतत होइल परंतु ' परयोन उत्पतेत बिंदू ' हा श्लोक व ' पूर्वी जे जे संचित केले ' हे बोधी छत्रपतीस उतर दिले मग छत्रपतीच्या चित्ती आले की एक दोन खेडी देवा चे सेवेसि द्यावी परंतु देवानी घेतली नाहीत व राज्यप्रतिग्रह नलगे हणाले द्रव्यवस्त्रादिक काही न घेता च कराडास आले छत्रपतीस चिमणाजीपंत घोडके यानी सागितले की पूर्वी परशुराम प्रतिनिधीनी देवास घरास आणोन अनुग्रह घेऊन एक दोन गाव ध्यावे हणोन मोरेश्वरा च्या यात्रे चे वेलेस कराडा पासून निघाया ची बातमीस चौक्या साताय्या पर्यंत ठेविल्या होत्या परंतु देव आले नाह्येत मग सहजा मधे माहुलीस आले होते तेथे जाऊन अनुग्रह मागितला मग

मोहूर्त पाहाता च नव्हता या मुळे देव बोलिले जे आउश असले तरी पुढे होईल मग नामल-गात्रास गेले परशुराम प्रतिनिधी चा साहा महिन्या काल जाला त्याचा हेत होता तो जाणून देव कराडास आल्या वरी पालखी व कारकून पाठऊन देवास विशाल-गडास नेऊन आपा प्रतिनिधी यानी वडील स्त्री सकूवाईस व वडील पुत्र गंगाधरपंत यास देवा ची प्रार्तना करून अनुग्रह देविला प्रति वरसी विशालगडास देवास आणीत असत व तीन खंडी भात उछावा साठी कराडास पाठवीत ॥

(११०) येकदा सुपने तांबव्यात आणाजीपंता च्या मातुश्रीनी देवास एकास च भोजनास बोलाविले उसणकाली दुर्बल पणे शाक नाही हणोन शरमी होती हे जाणोन परसात घेवडिया चा मांडव फळ तो न देव हणो लागले की घेवडी च्या पाल्या चे भाजी ची प्रीत पार आहे कोठे मिलेल पैका देता घेऊन येणे ती बोलली की परसात आहे मग तिच्या समाधाना स्तव हरस दाखऊन भाजी केली या च रीतेने सर्व भूता चे समाधान ज्या रीतीने होय ते करीत ॥

(१११) पाटणास एका चे घरी पाक शिध केला तो दोन वरसा च्या मुला चा विटाल जाला तेव्हा रूत-उदक-स्नान करून भोजनास बैसले तो येक गोसावी हणू लागला की तुम्ही यानी असता नग्न मुला चा विटाल मानिता मा अज्ञान लोकानी काय करावे त्यास देव बोलिले आही मुला चा विटाल न मानिला तरी पुढे होतील ते हणतील की मोठ्या माणसाचा विटाल देव मानीत नव्हते

‘ यद्यदाचरति श्रेष्ठ ’

हे भगवत वचन आहे मग तो उगा च राहिला ॥

(११२) एकदा कोलापुरास गेले तेथे कोणी शाक्त होते त्याना कथाश्रवणान नेले तेथे पाहिले तो बहुत स्त्री पुरुष मद्यमांसा-

दिक वाम-मार्गा चें साहित्य व त्याचे मनोगत निरंजनास भ्रष्टवावे
हे जाणोन संकटी

॥ हेरव दयाला माजी विनती परिस ॥

हे पद लटले तो द्वारा पासी निरंजन निरंजन लणोन कोणी तीन
हाका मारिल्या त्याचा शोध घेयावयास येऊ देईनात पर आता येतो
लणोन बाहेर येऊन पळोन आले ॥

(११३) मग कराड चे संगमीं तर्पण देव करीत होते तो
एक जंगम उदकात मुख धुते वेलेस थुको लागला त्यास बोलले का
आपोनारायणा मधे थुको नये तो बोलिला की पृथिमी नारायण नव्हे
हे छोटे आहे मग त्यास देवानो शाबासकी देऊन चडविला त्याने
स्नान केलिया वरी जवळ बोलाऊन पुसिले की रात्री आई भईण
भावजय सून लेक बायको ह्या निजेत्या असतात परतु नाडा तू
कोणाच्या आधूर्णा वरी सोडीत असतोस मग तो बोलिला की देवाने
जो मार्ग लाविला तो करितो मग देव बोलिले की जैसा तेथे विचार
आहे तैसा येथे हि आहे त्याचे मनी विवता च नमस्कार करू लागला
या प्रमाणे सर्व लोकास बोध करायो ची युगत देवा पासी अपूर्व असे ॥

(११४) एकदा कन्ये च्या व पुत्रा च्या मुळानी कृष्णातीरी
धोंडे-मार आरंभिला हे देवास कलता च क्रोध करून दोर घेऊन
बैसले या दोघा शिष्यास मुळे आणावयास पाठविले मुगतावाईस
सांगितले की स्नानास पाणी ठेवणे हा प्रसंग पाहोन एक माहा-पुरुष
बोळू लागला की सडवैरी तुझी जिकले असता बोलले होऊन दोर
घेऊन मुळा मधे आत्मा आहे त्यास क्रोध करून मारू लणता मग
देवानो उतर दिले की आपल्या गुरूस तरळ जाहाली तरी डागावे
की न डागावे तैसें मुळानी परस्परे धोंडा हाणिता घात जाला तरी
काय करावे ॥

॥ लालनात् बहवो दाषा ॥

ऐसे धर्मशास्त्र आहे हे सांगता च तो संतुष्ट जाहाला वर्मशास्त्री व

कर्ममार्गी फार आस्था असे सोवल्या चें व मध्यम व मुला चें व बाहीर लागावया चें उदक चौ प्रकार चे पात्र वस्त्र एका चें एकानें घेतलें ह्मणजे शिक्षा करावी ॥

(११५) जालनापुरी कथा आरंभिली होती तो कथेतून जाऊन एका शिष्याने गावात कोठे भिभीच्यार केला हे कळता च देवानी साहा महिन्या ची कुटुंबा ची खर्ची देऊन सगतीस नकोस ह्मणोन त्यास लाऊन दिले

(११६) घरी आगनोतरा चे गोले मोजते वेळे दुंडी एक दुंडी दोन ऐसे मोजावे नामावाचून वाणी व्यर्थ न श्रमवावी ॥

(११७) कराडीं तीन पाया ची गाय होती सौरक्षण करावयास कोणी नाही ह्मणोन घरा प्रहरा दिसा पासोन कृष्णेस हळू हळू तिस्रे प्रहरा पावे हे दुःख पाहोन बहुत श्रमी झाले मग घरी आणून बांधले त्रिकाळ पूजा करोन मुला सारिकें सरक्षण केलें ॥

(११८) नामल-गावी एक तेलंगी वृद्ध बाई अन्न वस्त्र द्यावयास कोणी नाही भिक्षेस हि हिंडवेना ऐशी पाहोन नमस्कार करोन देवानी तिची प्रार्थना केली की बाळपणी आमची मातुश्री गेली सेवा कराया चा हेत होता तो पूर्ण करावयास देवाने तुहास पाठविले तरी लेकरावर कृपा करोन सेवा घ्यावी ऐसे ह्मणोन घरास आणोन आकास सांगितले की रिद्धे तुज सासू नव्हती ह्मणोन हे आणिली आहे याच्या आज्ञेत राहोन सेवा करणे मग उत्तम वस्त्रे उत्तम अन्ने देवोन बहुत दिन माते परीस सेवा केली

॥ नामल-गावी माय कराडी गाय निरजन वाहे ॥

हा अहणा पडला ॥

(११९) विडांत गिरमाजी गोसावी होते त्यास साहा रुपये देवानी पाठविले त्येव्हा हा श्लोक पाठविला

॥ कामारि सूत पानि तात ॥

विडांत कादर साहापुरुष होता तो देवा च्या दर्शनास येत होता

हे अतरिं भोजन-वेळेस कळता च मत्वर अर्ध्या वाटे पर्यंत दोघा च्या भेटी होता परस्पर वर्तमान सागोन अनुभव बोलता च देहमान विसरले ॥

(१२०) विडीं सज्जन-साथी माहा-पुरुष होता तो लोकास धोंडे मारी देव गेले हणजे हाती धरोन येकाती दोघे बसोन काय बोलेत् त्ये देव जाणे ॥

(१२१) एकदा वान्नेर-खेडे वालेघाटावर आहे तेथे चिमणाजीपंत घोडके यानी देवास नेले तेथे कृष्णदयार्णव आले होते त्ये देवाशी भांडू लागले ते हणेत तुमचा देव माणसा चा अवतार हे हणेत तुमचा देव माणसा चा कुत्री चा गाढवा चा बटकी च एक हणेत तू खापर एक हणेत तू वाष्कळ ऐसा वाद मासभर होत होता दिवसा सतर्पण रात्री कीर्तन मग वस्त्रे बहुत सांचली होती ते ब्राह्मणास वाटिली एक गोसावी कथा करावयास येत असे दुर्बल होता त्यास दुशाल दिली दुसरे दिवशी तो रडो लागला त्यास बोडकर चिंतामणीने पुसिले की रडतोस तो बोलिला की निरंजना चे अउदार्य पाहोन नवल वाटते मग तुलजापुरी स्नान वेळेस वृद्ध ब्राह्मण कळोळतीर्थी संकल्प सांगावयास आला थंडी च्या मुळें मुखांतून शब्द येईना वस्त्र हि नव्हते ऐसे पाहोन चार शाला जोडून सर्वाभरण केले होते त्ये कोणास न कळता त्यास देवोन पळविला मग रघुनाथ-देव वल्लाळ-देव दिशेस गेले होते त्ये आलियावर पुसू लागले गवाळ्यात सर्वाभरण दिसत नाही देव बोले की विश्वरूपात सर्वाभरण कोठे असेल ॥

(१२२) नामलगावी आकावाई दधि-मंथन करताहे तो एक सन्नेश येऊन तक्र-पीठ मागू लागले तो आका बोलिली की मधनास आरंभ केला आहे तक्र जालियावर भक्षावे हे ऐकोन क्रोधे करून खडावा घेऊन पाठीवर मारू लागला तो देवास कळले-मग येऊन-त्याच्या पायावर साष्टांग नमस्कार घालोन प्रार्थू लागले की

स्वामी चा हात दुखावेल मग चाळीस पन्नास खडावा मारोन बैसला
बैसोन बोळ लागला की तक्र-पीठ का घातले नाही मग तैश्या च
तक्रा मधे पीठ दिले ॥

(१२३) अंबडांत अंत्यजाने गाय कसावास पाचा रुपयास
विकली होती हे ऐकता च देव तेथे गेले तो शस्त्र घालाया चा समयी
गाय कंपायमान झाली आहे त्येव्हा रुपये देऊन सोडविली ॥

(१२४) एकदा गोसावीनंदन देवा चे भेटीस आले त्यानी
॥ नेत्री दोन हिरे प्रकाश पसरे ॥

हे दाहा श्लोक करोन ह्णून दाखविले मग देवानी हे दाहा शिलोक ॥
॥ जो शोभे गुरुपाई निर्गुण गुणी ॥

हे करोन ह्णता च सतुष्ट झाले मग गोसावीनंदना चा अवतार
जाहालिया वरी त्याचे पुत्र देवास अनुग्रह मागू लागले मग मोहूर्त
पाहून बोलाविले ते वेळेस तांबूल चावीत आले मग देव बोलिले जे
साक्षात गणपती तुही आहा तुहास अनुग्रह नऱगे ॥

उधव-चित्गन देवा चे भेटीस आले त्यानी

॥ श्रीमत् शकर शकर प्रभुवर्यार्या ॥

हे आरती केली ॥

कोकील-प्रभू दर्शनास आले त्यानी

॥ निरजन चतुरक्षरमत्र पावन सर्वासी ॥

हा कटिबंद केला ॥

सिवदिन-वावा दर्शनास आले त्यानी देखील

॥ हा भजतो निरंजन रे ॥

हे पद केले ॥

उद्बोदनाथानी मेखला एक दिली होती ते सणा चै दिवसी
आगी घालीत केशव-गोसावी उंबरजेत होते त्याच्या भेटीस देव
गेले तो ते कृष्णस गेले होते मग त्याच्या आसना वरी आपल्या

मस्तकी चा किरट ठेवला पुढे गेले तो ते आलिया वरी किरिट मस्तकी घालून बोलिले की निरंजना आज कलशारोपण केले देह आवसान झालिया वरी तिसरे दिवसी कागद सापडेल तो त्यास देणे इतुके ल्हाणोन देह सोडिला त्या स्थली कागद सापडला त्याची अक्षरे मोहरी प्रमाणे कोणास वाचेनात ते पत्र आलियावरी देवानी वाचून नेत्री अश्रुपात आणून लिंग-शरीरे अनुभवा च्या गोष्टी लिहिल्या आहेत ल्हाणो लागले ॥

वामनस्वामी कराडी भेटीस आले होते त्यास देवानी पाच शुलोक गणपतीपर करा ल्हाणोन आज्ञा केली होती ते बोलिले की वाणी कृष्णार्पण केली आहे ऐसे ल्हाणोन देवा वरी हा शुलोक केला ॥

॥ ज्या मंगले मंगल या जनाचे ॥

कृष्णदयार्णवांनी

॥ देवा वरी हेमी सीमा न करवे ॥

हा शुलोक करून बोलिले की

॥ संत सनकादिक भगत ॥

हे आरती तुझी प्रतीही ल्हाणावी ऐसा हेत आहे ॥

(१२५) एकदा सन्यास घ्यावा ऐसे देवा चे मनी आले तो सपनात पंच्यागनी पाच ब्राह्मण व वेदी दिव्य स्त्रीरूपे येऊन बोलिली की वियोग न व्हावा हे आह्वास पार वाटते सन्यासरूप तुझी आहात मग ज्याग्रत जालिया वरी हे पद केले—

॥ आह्मी जालो सन्यासी ॥

॥ राहू गुरुपदा पासी ॥

देवानी घरी च्या वस्त्र-पात्र-पशु-मनुशादिकास वाणी वेर्थ न जावे ल्हाणोन देवा ची च नामे ठेविली होती ॥ चबू च नाम भालचंद्र उपपात्रा च नाव गुरूभजन हाड्या च नाव आरणाचल घाघरी च नाव लबोदर व परात च नाव विश्वरूप तावणा च नाव तारक घघाला च नाव गूभाघर कासडी च नाव मथुरा पितल च नाव कासी पली च नाव पावनी भोग-

णया च नाव सीताराम तव्या च नाव तापसी तेल तळया च नाव तपो-
निधी मोठ्या ताव्या च नाव मोरेश्वर लहान तांव्याच नाव गोविंद लहान
तपेलया च नाव पतीतपावन वाटी च नाव मंगलमूर्त कासी च्या कासड्या च
नाव कैलास गडू च नाव गरूड सकलादे च नाव स्तंबुद पासोडी च
नाव पार्वती सेला च नाव संतपुरुष दुपट्या च नाव दूर्वाकुर गजा चे
नाव गजानन धोतरा च नाव धोपेश्वर सुताड्या च नाव सुदामा
कांबळ्या च नाव कानोवा घोंगडी च नाव गोदावरी गवाळ्या च नाव
गोरक्ष पाला च नाव परात्पर शाले च नाव सावित्री पामरी च नाव
पूपरमी सोवळ्या च नाव पीतांबर तव्या च नाव तत्ररुपुप सतरंजी
च नाव संतरजी जमखान्या च नाव जनार्दन टोपी च नाव किरट
झगा च नाव कवच्य जोटा च नाव जोतीरूप दगडी तळी च नाव
शरावती येकारती च नाव निरजन धुपारती च नाव धूम्रकेतू पाटा च
नाव पावन पाट्या च नाव पाराशेरी पाट्या च नाव पाडुरग वरंठ्या च
नाव विठल

(१२६) देवा चे स्नानस्थल ची मृत्यिका लाविता सईवाई
चा काला कोड गेला ॥

देवा चे तीर्थ लाविता वच्यामामास पाय आले ॥

देवा चे पूजा आरती ऐकोन बहेकर राधावाई चा समंध गेला ॥

(१२७) गंग्या गुरव नामल-गाव चा पागुल होता त्यास
स्नानस्थल ची मृत्यिका लाविता च पाय आले ॥

(१२८) पंढरी च्या वाटेस वेथे च्या मुले द्वारकावाई चे
उदक कोठे मिलेना हणोन प्राण गेले कास्ट अग्नी हि सिध केला
होता माग देव होते ते आले त्यानी संता च्या पायधूली ची गोली व
आपले तीर्थ मुखी घालता प्राण आले मग पंढरपुरी नावेत ठेवली

(१२९) सदासीव-गडीं देवा च्या कथेंत चिमणाजी
दाणवे सुमेदार याची स्त्री राधावाई च्या आंगी समंध येऊन बोलिला

की या स्त्रीस एक कन्या होईल दुसरी स्त्री करणे तिला दोषे पुत्र होतील त्यात एक वाचेल मी स्वामी च्या कथेने त्रुप्त जाळो आता राहात नाही ऐसे बोलोन गेला ॥

(१३०) देवा चा भाजा विनायक खडकमांत होता व ईदोवा येक शिष्य होता व कृष्णापा नामल-गावी होता हे तिघेजण मनुशातून चेवले होते पाशाण मारीत असत परंतु देवानी कृष्णा यास कीर्तनभगत सांगोन व यादोवास सेवा-भगत सांगोन व विनायकास अनुष्ठान सांगोन तिघा च हि समध दूर केले तिघांची लग्ने करून कुटुंब-सौरक्षण करून संतान जाले ॥

(१३१) एकदा सांवता चे वाडीस जात होते मार्गी साळा वरी उदक नाही हणोन एक गर्दभ विहिरी पासी उभा होता देवानी पाहिले तो घोडी पुढे गेली जवळ कोणी नाही मग कडवधन्यास पंच्या बाधोन विहिरीत बुडवोन कोठिंवीत पशु त्रुपत करोन गाथात आले तो एका ब्राह्मणास कोड होता हणोन अनुष्ठान करिता च सपन जाले की उदईक दो प्रहरा निरंजन-स्वामी येतील त्यांचे तीर्थ लाऊन गर्धभास पाणी पाजिले ते पुण्य मागून घेणे हणजे कोड जाईल यास्तव तो ब्राह्मण वेशीत दो प्रहरा होता देव भेटता च धरास नेयोन तीर्थ लाऊन पुण्य मागून घेता च कोड गेला ॥

(१३२) कोकणात राजापुवास गेले तेथे याचा समुदाव बहुत पाहोन कोणी लोटाश्रम होते त्यानी अश्वत्था वरी ब्रह्मराक्षस होता तो वाडा विराड दाखविले देव तेथे राहिले भोजन जालिया वरी ग्रामातील सभ्य आले त्यानी सांगितले की येथे ब्रह्मराक्षस बहुत प्राणी भक्षिले तुह्मी राहू नका मग देव बोलिले की त्याच्या अंतरीं गजानन असला तरी भक्षणार नाही मग रात्री कथे मधे दिग् शब्दे करोन उभा ठाकिला कितेक लोक मूर्छीत पडले मग देवानी कोण तू हणोन पुसिले तो बोलिला जे या घरा चा धनी साताशा वरसा चा मी आहे बहुत प्राणी भक्षिले परंतु स्वामी चे कीर्तन श्रवण करिता या स्थलास व या योनीस विरक्त

जालो यास्तव आपले तीर्थ व एका कथे चे पुण्य दिलियाने गतीस जातो हे ऐकोन आपले तीर्थ व कथे चे पुण्य हास्ती घालता च दिग् शब्दे झाड उमलोन पडिले मग तेथे कोणास बाधा होईनासी जाली ॥

(१३३) वल्लाळा चे पाल्हीस गेले तो तेथे गणपती-भगत ब्राह्मण त्या गाव चा खोत देवळात पूजेस आला होता त्याने तुह्मी गोसावी आहाच की काय ह्मणोन पुसिले देव होय ह्मणाले तो बोलिला गणपती चे पद येत असल तरी ह्मणा मग देवानी

॥ ब्रीदावळी आपुली सभाळी ॥

ऐसी पाच पदे ह्मटली तो पुसो लागला वरकड गोसावी गणपती चा आकार-वर्णन गातात तुह्मी चैत्रभाग ची पदे ह्मटली ऐसी आणिकु येत आहेत की काय मग देव बोलिले तुह्मी आहो स्तैत जालो ह्मणजे रात्री कथा करू मग संध्या फराल जालियावरी देवानी नरकेस्वरी च्या अनुसुं व ने कथा केली सूर्य-उदये प्रयेंत मग तो ग्रहस्त व देव आस्टभाव-देव-युग्त प्रसपर आलिग्न सत्गतीत जाले बोळू लागले की ऐसा सखा कोणी भेटिला नाही मग दिवसा सत्रपण रात्री देवळात कथा या प्रमाणे सतरा दिवस जाले आठरावे दिवसी स्त्रीया चे मुळा चे हेत की ग्रामात कथा हावी यास्तव कीर्तनी आरद रात्र जाली तो घरधन्या चा पुत्र लघुशकेस परसात गेला तो माता च बळत तस्करानी विरले काढून माता च्या मोटा बाधोन चालिले हे पित्या च्या कानी सांगता च तो बोलिला की भोवाट करून कीर्तनास विक्षेप केला तरी जीवाह आसडोन प्राण देईन मग आरती जालिया वरी पुत्राने पित्यास नेऊन पाहात आहेत तो मोटा पुढे ठेऊन तस्कर उगे च बैसले ग्रस्ताने पुसले की का बैसला ते बोलिले भात नेण्यास आलो होतो पर अंध जालो आता भात घेऊन आह्मासनी शिक्षा करणे ती करोन मार्गी दिसते करणे मग देवा चे तीर्थ नेत्री घालिता दिग्गो लागता गेले ॥

पुळग्रा च्या गणेशा पार्शी तीन दिवस होते ॥

(१३४) एकदा कऱ्हाड ची उत्साहमूर्ती पाशाणाची भंगली ते हणमता पाशी माडिली हे ऐकता च भवानीदासानी कुंभकोना हून चौदाशे रुपये देऊन दोन गणपती-प्रतिमा ताच्या च्या प्रभायळमूर्ती पके बेताळीस शेरा ची करोन नामल-गावास आणिल्या एक मूर्ती कराडास पाठविली दुसरी उछाहात मात्र नामल-गावास नेत असेत गाव उद्वस तस्करा चे भये व देवास तीर्थाटणास जावे लागे हणोन विठलभट खाडिलकर गणेशभक्त विडांत होते त्याचे घरी ठेवीत असेत ॥

(१३५) एकदा परंज्यास आले तेथील भक्तराज नैवेद्यास सागावयास आले त्यास बोलिले की राळ्यास चिंचेस घरी कटाळलो यास्तव दोन महिने येथून जात नाही मग प्रातःकाली न पुसता च गेले ॥

(१३६) तेथून वेळापुर चा रानातू मलवडी चा रावतानी सर्वस्वे लुटोन सर्वास एका वस्त्रा निशी वेळापुरास जाऊ दिले संसारास व विषयास विरक्त गोदूवाई देवा ची भक्तराज होती ती पुत्रानी बाहेर घातली होती तिच्या घरी देव गेले वर्षा च्या अन्ना ची व पातळा ची बेजमी देवास करावी वर्षांत एकदा भेट द्यावी लागे नाही तर उपास आरभी ॥

राउत मलवडी चा दिवाणा पाशी वस्तभाव देवोन आपल्या घरास गेले तो तेथील दिवाण देवा चा भक्त होता त्याणे देवा चे हाति ची गीता व बह्या वळखिल्या मग राउतास रागास येऊन सर्व पदार्थ घेवोन वेळापुरास आणून देऊन देवास मलवडीस नेले तो कोणी दुष्टाने कराडा कडे वार्ता उठविली की तस्करानी देव मारिले हे वार्ता बळाल विनायका चे पालीत देवा चा भक्त होता त्यास कळता च त्याने अन्न सोडले देवा च्या दर्शना वाचून अन्न घेण नाही हा निश्चय करोन मलवडीम अतरां देवास कळता च बारा दिसाची वाट साहवे दिशी कराड हि साडान भक्ता चे पारणे केले ॥

° कर्जते मधे रखमाई होती तिची निष्ठा ऐशी च होती ॥

(१३७) एकदा रत्नाकर देवास लोकंभटा चे सहस्र रुपये कर्ज झाले होते परतु देवा चे पालखीपदा चे बहुत शिष्य होते परतु सांगाते जे गण असेत त्यास आपल्या वधा ची आण घालोन ह्मणत की यास कर्ज आहे ऐसे कोणास ह्मणू नका मग देवाने कर्ज वारिले ॥

(१३८) पूर्वी गोपाळ देव विष्णु देव शुक देव राम-जोशी शिष्य होते मग नामल-गावी दोघी स्त्रिया निवर्तल्या ह्मणोन या संसार-विरक्तीने वाळाजीपंत देवा पाशी येवोन साष्टांग घालोन सद्विदित-कंठ प्रार्थू लागला की शरण आलो संसार नलगे हे ऐकोन देवानी पोटाशी धरोन संसारा चा बोध केला परंतु पुरता विरक्त जाणोन अळंकार उंच वस्त्रे अश्वादिक ब्राह्मणास दे ह्मणता च' त्याने दिली मग टोपी पंचा कल्पवल्ली देवोन आज्ञा केली की शिवशूर—ग्रही सोयन्या धायन्या चे घरी जावोन शुक्ल वृत्ति करोन येण ह्मणजे आमचे संगतीस योग्य होशील मग त्याने विडास जावोन शुक्लवृत्तीने आरंभिता च पिसा झाला ह्मणोन पोरे पाठी लागली ते सोसून देवा पुढे धान्य बोतिले मग देव हि सद्विदित होऊन पाठ थापटोन आशि-र्वाद दिला की तुज न पढता च सस्कृति ज्ञान होईल मग गणेश-पुराणा चे टीकेस च शिवश्लोक-पद काव्यास आज्ञा केली नाम वल्लाळ-देव ठेविले लग्न करून दिले पुत्र झाला अपूर्व कीर्तन करू लागले गुरुगीता-गणेशपुराणा वर टीका केली ॥

(१३९) थोरले रघुनाथदेव दशग्रंथी गोदातीरी शाहागडी बहुत शिष्य पढवीत होते देवा चा अनुग्रह होता च पुतण्यास अध्येन सागावयास लावोन आपण देवग्रही अखंड पारायण करोन देवा चे चरण-संवाहन सर्व मडळीस तावूळ यज्ञोपवीत-दान व समिधा दर्भ गोळे शिष्या करवीं करोन दर्श-पौर्णमासादि इष्टि देवा चे अग्नि ची सेवा करीत ॥

(१४०) धाकटे रघुनाथदेव कोकणस्त शिवापुरा कडोन

आले वित्पन्न मन्त्रशास्त्री होते देवां चा अनुग्रह होताच जो नवा भक्त होईल त्यास मंत्रा चा विधि समजावीत व देवा पार्शी अखंड पुराण सांगत ॥

(१४१) देवास एक मूल वाहीन ऐसा नवस होता त्या ताम्रपर्णी-तीरी च्या ब्राह्मणाने दुसरा गोपाळजी देवास वाहिला त्याणे कऱ्हाडी सा घटिका रात्री उठोन देवा चे शौचा चे स्थळी रांगोळी घालोन उदक मृत्तिका ठेवोन स्नाना चे साहित्य व सडा-संमार्जन व होमशालेत रांगवळी होमद्रव्य देवपूजे चे साहित्य करोन धार काढोन स्कदावर उदक पुरवोन व दाळी-साळी वाळवणे द्रोण पात्रे उश्चिष्टे काढोन उभयतास भार घालीत असे ॥

(१४२) भगवंत-भाऊ पोदखल देवा चे अनुग्रहीत होते यानी पुस्तके ल्याहावी प्रवासी कंठाळा रक्षाव्या ॥

कृष्ण भाऊ पोदखल यानी द्रव्य जंतन करावे व बाजारातील जे लागेल ते आणावे ॥

कोन्हेरी असे त्याणे प्रवासी घोडी रक्षावी व कथे चा टाळ वाजवावा व यादव असे त्याणे पाने व दूर्वा पुष्पे आणावी वाळोवा असे त्याण नामल-गाव ची कोठी रक्षावी ॥

नरहर्देव असे त्याण बिड चे भिक्षेस जावे ॥

(१४३) सयाजी नायकानी देवास मूल वाहिले त्याचे नाव शिवदास ठेविले धाकुटपणी त्यास खेळावेसे वाटे हे जाणोन खानसंध्ये च्या भिसे देव अरण्यात जावोन त्या मुलाशी सुरपारंबी गोव्या चेंडू हुतुतुतु जळक्रीडा खेळेत मग कीर्तन शिकवोन शिवदास-वावा ची सेवा बहुत घेतली ॥

(१४४) देवानी आज्ञा केली होती की पंढरी चे प्रदक्षणे चे वाटे वर भीमातीरी घाट वर्तुळ वृंदावन बाधणे ॥

(१४५) बायी मध्ये बहुत शिष्य-वर्ग होते व खेड-पाडळीत

बहुत प्रेमळ भक्त होते व मोरेश्वरसुप्यांत होते व पैठणराक्षस-
भुवन-शाहागड-पाथरीस बहुत शिष्य होते व विडांत शतावधि शिष्य
होते सुलतानजी निंदाळकर याचा दिवाण केशव बल्लाळ देवा चे
शिष्य होते त्यास आज्ञा केली होती की नामलगाव च्या देवळास
आवार व घाट व भृशंडी चे देऊळ व त्रिंबकेश्वरा चे देऊळ व
मोरेश्वरी वोंवऱ्या करणे व विज्ञानेश्वरा चे देऊळ बाधणे व त्रिंबक
जिवाजी चे घरी स्वात्मसुख ग्रथ देवा पाशी एक माहा-पुरुष वाचीत
होता तेव्हा एक भिकारी आले त्यास कोणी भिक्षा न घाली हे जाणोन
आपण च त्यास भिक्षा घालोन सर्वास बोलिले भूतदये सारखे साधन
नाही उष्णकाळी वृक्षास उदक-पात्रे बाधित जेथे पक्षी मुंग्या असतील
तेथे धान्य तादूल टाकीत जो रोगी असेल त्यास औषधें बरे करील
कऱ्हाडी दोन व नामल-गाधी दोन चातुर्मास्यें सूक्तें केली ॥

(१४६) शंभो नाम चा ब्राह्मण बोलिला स्त्री माता पिता
कोणी आपणास नाही मग त्यास अनुग्रह करोन घरी ठेविला तो
कळहा मुळे रुसोन आला होता स्त्रीस नाहण आल्या वर सगे
भावास वेऊन काशी हून शोधित कऱ्हाडास आली देवानी शंभू-
भट दाविता च पोठरीस लाडग्या च्या डासा वरोन आपला पती
लक्ष्मीने वळखीला त्यास गीता-पारायणा ची देवानी आज्ञा करोन
घरी सरक्षण केलें ॥

मंगळमूर्तीस पुत्रा परीस पाळोन राक्षसभुवनीं गोदातीरी
स्थापिले ॥

(१४७) कऱ्हाड-प्रांती देवानी राहवे हणून शाहू-
छत्रपती याणी टेंभू व गोत्रारें या दो गाधीं दोन चावर जमिनी ची
चिमणाजी दाणवे मचंद्र सदाशिवगड चे सुभेदार या वरोबर
पाठविता च राजप्रतिग्रह नलगे हणोन देवानी टाकिता च चिमणाजी-
पंतारुनी च खटपट करोन तेथील धान्य देव-घरी प्रविष्ट करविलें ॥

(१४८) वारणे चे काठीं कुलकर्ण्याने मूल देवास हर्पिले

तो जिवाजीपंत प्रेमळ देवा चा शिष्य माहा-तपस्वी त्याचे पुस्तक वारणेत तीन दिवस बुडाले होते उपोषण करिता च पुस्तके व देव सापडले भिजली नाहीत ॥

(१४९) कराड-प्रांतीं शतावधि शिष्य होते व सातारीयात नारोवा अनगळ शिष्य होते त्यास बल्लाळ-देव व रघुनाथ-देवा बरोबर कऱ्हाडी गणेश-तीर्थी मध्यान्ह-स्नानास गेले होते तो काय लिबा येव्हड अंब्य, येवड्या गारा पडल्या तेव्हा उदकात लपाले शिवास टाकिते वेळे धोत्रे घेऊन मुखे वरती काढीत काहीसा पर्जन्य राहिल्या वर पुरा चे भयें वरास आले तेव्हा मात्र काहीशी शरिरास व्यथा झाली दहा वर्षा पासोन त्रिकाळ सीत-स्नान करीत विद्यार्थी हि बहुत पढविले परतु शरिरास काही वेथा झाली नव्हती ॥

(१५०) एकदा आका सहवर्तमान काशीम पुन्हा जावे ऐसे योजिले तो प्रातकाली प्रातस्मरामि ह्यणताहेत तो काही जागृति-शुशुप्ती-मधे देव अमता एक श्वेतवस्त्र सर्वाळकारयुक्त स्त्री बोलिली माझे नाव भागीरथी तुझी श्रमावे ऐसे नाही आक्षी तुमच्या भेटेस आलो अहो तुमचे गीतापाठा चे स्थळ देवा च्या उतर द्वारिं कौठि च्या झाडा खाली राहिलों आहों हे ऐकोन ते स्त्री अदृश्य होता च होमशाले च्या द्वारा बाहेर रघुनाथ-देव वेद ह्यणत होते त्यास देवा नी ज्याग्रत होऊन स्वप्नभास सांगितला मग देवानी स्नान करोन होम करोन ते बायको वाळवटी च्या तळी आक्षी बिन्हाड घेतले आहे ह्यणोन बोलिली त्याचा शोध करू ह्यणोन रघुनाथ-देवास बरोबर घेऊन तेथे आले तो तेथे कोणी नाही परतु कार्तिक-मासी माळभूमी वर गाई च्या खुरा प्रमाणे वर्तुळ वीतभर खोल ऐसे शुभ्र उदक रघुनाथ देवानी पाहून बोलिले की आपण माहायात्रे चा उद्योग केला होता यास्तव श्री-भागीरथी श्रीस्वामी चे भेटीस येथे आली आहे मग पंचपात्रे करोन गगाजल काहाडोन देवास व आकाबाईस-स्नान घातले मग रत्नाकर-स्वामीनी उमयेता रघुनाथ-देव सकुबाई व

द्वारकावाई वल्लाल-देव व कृष्णापा व मंगलमूर्ती ऐसीं अनेक भक्तानी स्नाने करिता च देवळातील धरणेरू व ग्रामातील सर्व लोक व अवातर ग्रामी चे लोक व बीड शहर चे लोक ग्रहण होते हणोन आले होते त्यानी स्नाने केलिया वरी अस्तमान पर्यंत बहुत यात्रा आली त्यास हि वदन मार्जन घडले मग देव बोलिले की या कलिकाला-मध्ये बहुत लौकिक कार्या चा नव्हे हणोन परम समारभे श्री-गंगेस पूज्या नैवेद्य समर्पण उदका चा बारीक झरा होता त्या वरी स्वहास्ते स्थूल पाषाण स्थापण न काहाडाव. हणोन शफत घातली चहूकडे चार पाषाण स्थापण श्री-गंगे चे कुंड बाधिले तेथे अद्यापि पूजा होत आहे ॥

(१५१) एकदा देव आपाढी-एकादशीस साईकाळीं पंढरीस पावले तो नाव गेली मग स्मरण करीत बैसले तो पांडुरंगे बडव्या चे रूपे आमचा येजमान उतरोन आणा नाही तर दिवाणात सांगोन पारपत्य करो ऐसे नावाडियास सागता च त्यानी देवास उतरोन आणिले दुसरे दिनी केशव बडव्यास पुसिले तो ठावे नाही हणाला ॥

(१५२) एगदा मोरेश्वरास जाते वेळेस नीरे मध्ये सांग-डीस देवा बरोबर नरोबा यादोबा लागले होते नदी मध्ये सागडी तुटली तो एके सागड्या चे गळा मिठी घातली एके देवा चे गळा मिठी घातली तेव्हा चौघेही बुडो लागले देवानी

॥ माता पिता तू धन-धान्य-ठेवा ॥

हे एकवीस श्लोक आहेत त्याचे स्मरण करिता च सेरण्या चे बेट लागले तेव्हा गवा च्या बोड्या सगट सरक्षण जाले

आलो तुझ्या गावा ॥

येरे सामोरा भेटाव्या ॥

हे पद तेव्हा केले ॥

(१५३) गंगा-प्रदक्षणेस जाते वेळेस सप्त-गोदावर-क्षेत्री काही दिवस होते वाणिया च्या दुकानी रात्री निद्रे चे वेळेस एक माहा-पुरुष त्या च पडवीस निद्रेस येत असता गणेश-पुराणी व

द्वारकाबाई बल्लाल-देव व कृष्णापा व मंगलमूर्ती ऐसीं अनेक भक्तानी स्नाने करिता च देवळातील धरणेरु व ग्रामातील सर्व लोक व अवातर ग्रामी चे लोक व बीड शहर चे लोक ग्रहण होते हणोन आले होते त्यानी स्नाने केलिया वरी अस्तमान पर्यंत बहुत यात्रा आली त्यास हि वंदन मार्जन घडले मग देव बोलिले की या कलिकाला-मध्ये बहुत लौकिक कार्या चा नव्हे हणोन परम समारभे श्री-गंगेस पूज्या नैवेद्य समर्पेन उदका चा बारीक झरा होता त्या वरी स्वहास्ते स्थूल पाषाण स्थापेन न काहाडाव. हणोन शफत घातली चहूकडे चार पाषाण स्थापेन श्री-गंगे चे कुंड बाधिले तेथे अद्यापि पूजा होत आहे ॥

(१५१) एकदा देव आषाढी-एकादशीस साईकाळीं पंढरीस पावले तो नाव गेली मग स्मरण करीत बैसले तो पांडुरंगे बडव्या चे रूपे आमचा येजमान उतरोन आणा नाही तर दिवाणात सांगोन पारपत्य करो ऐसे नावाडियास सागता च त्यानी देवास उतरोन आणिले दुसरे दिनी केशव बडव्यास पुसिले तो ठावे नाही हणाला ॥

(१५२) एकदा मोरेश्वरास जाते वेळेस नीरे मध्ये सांग-डीस देवा बरोबर नरोबा यादोबा लागले होते नदी मध्ये सांगडी तुटली तो एके सागड्या चे गळा मिठी घातली एके देवा चे गळा मिठी घातली तेव्हा चौघेही बुडो लागले देवानी

॥ माता पिता तू धन-धान्य-ठेवा ॥

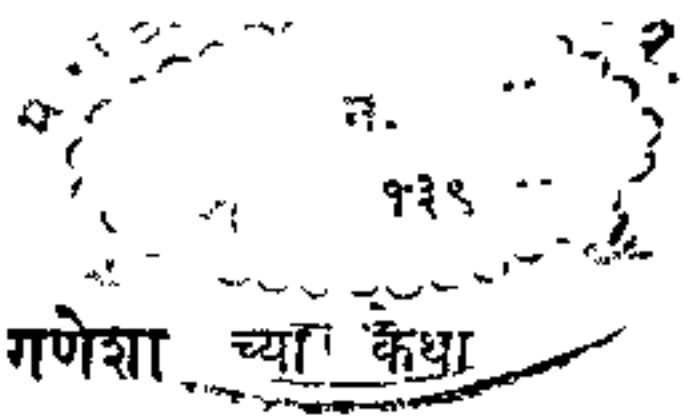
हे एकवीस श्लोक आहेत त्याचे स्मरण करिता च सेरण्या चे बेट लागले तेव्हा गवा च्या वोड्या सगट संरक्षण जाले

आलो तुझ्या गावा ॥

येरे सामोरा भेटाव्या ॥

हे पद तेव्हा केले ॥

(१५३) गंगा-प्रदक्षणेस जाते वेळेस सप्त-गोदावर-क्षेत्री काही-दिवस होते वाणिया च्या दुकानी रात्री निद्रे चे वेळेस एक माहा-पुरुष त्या च पडवीस निद्रेस येत असता गणेश-पुराणी व

गणेश-माहात्म्यां ज्या कथा नाहींत त्या अश्रुत गणेशा च्या कथा सागे मग दिवसा देव त्यावर कवित्वें बाधीत ॥

(१५४) नांदेडास आले तो मार्गी क्षुधे-तृषेने मूर्छित वस्त्रा वेगळा एक मद्यपी पडला होता त्याची दया येता च देव त्याचे वस्त्र सावरा-यास जाता च तो अगास वरबडोन शिव्या देऊ लागला ते सोसून त्याचा अंगा-तळि चे खडे झाडोन छायेस बैसवोन अन्न पाणी चारिले ॥

(१५५) नाशिका चे अलीकडे श्राद्धदिनी माध्यानी वीस-गावास आले साहित्य सर्व होते परंतु ब्राह्मण व अग्नी चे साहित्य नव्हते यास्तव चिंताग्रस्त होते तो एक ब्राह्मण येऊन बोलिला की उपनेत्र करोन अग्नी पाडितो भोजन घाला हणता च श्राद्ध केलें ॥

(१५६) कृष्णा प्रदक्षिणा मल्कार्जून पर्यंत केली ॥

(१५७) कऱ्हाड क्षेत्री ग्रामातील विद्यार्थी मध्यं अन्हि स्नान करोन येते वेळे क्षुधातुर जाणोन तक्रपीठ सर्वास देत असेत ॥

(१५८) अवरंगशहा दक्षणेस आला तेव्हा प्रभावळीस रानात लोक पळोन राहिले होते तेथे रात्री शेणा च्या गणेशा चे हाती काठी देऊन लोका भोवती फिरोन लोका करवी नामगजर करविता च पर्वत गर्जे व व्याघ्र तस्कर पळेत ॥

(१५९) नामल-गावी वडवणीकर माहादभट संतर्पण करा-यास आले होते तो पर्जेन्न-वृष्टी होऊं लागली मग देवास विनंति केली तो देवांनी येऊन ब्राह्मणा च्या पंगती बैसल्या होत्या त्यास सांगितले की शूर्पकर्ण नामा चा गजर केलीयाने चौफेर प्राकारात प्रजन्न पडणार नाहीं मग गर्जना करिता च तैसे च जाहाले प्राकारा बाहेर गुडग्या इतके पाणी वाहात होते परंतु आत प्रजन्न पडला नाही ॥

(१६०) प्रदक्षणे ची वाट आगे झाडिता वेळेस कोणी रुपया अथवा अर्द पुढे ठेविला तरी मातीत पुरोन वर पाशाणा चे चिन्ह करून बजाई गुर्विणीस सांगावे की अमके स्थली प्रसाद

ठेविला आहे तो घेणे या प्रकारे वस्त्र धान्ये करून तीचे संरक्षण बहुत केले ॥ वतनदारी चे सेत करायास बैल नाहीत ह्मणोन दीवाण च्या उपद्रवामुळे श्रमी होती तो चिटगोप्या चा दिवाण सदाशीव-पंत व रघुनाथ-देवा चा शिष्य होता त्याने देवास गाडी पाठविली होती ते बैल बजाईस दिले ॥

(१६१) आठरा भुजां चा गणपती वराडांत आवास आहे ह्मणून ऐकिले तेव्हा जाते वेलेस ज्या मजलीस जात असत तेथील ग्रामाधिप सामोरा येऊन सर्व साहित्य करून पुढील मजली पर्यंत आपले माणूस व कागद देत असे की हे थोर आहेत याचे सर्व साहित्य करून पुढे हि माणूस व या रीतीने कागद देऊन वाटे लावणे या प्रमाणे धरणगाव चौपडे व प्रवाल व आवास क्षेत्रात गेले बरोबर ब्राह्मण पंचवीस व घाडी आठ होती वराड खानदेशात शिष्य-सांप्रदाय बहुत जाहला तिकडील पुराणप्रसिद्ध गणपती-क्षेत्रे सर्व पाहोन आंबळ्या नागनाथा वरोन नामल—गावास आले बरोबर वीस मोहरा घेतल्या होत्या त्याचा खर्च कोठ जाहाला नाही त्या प्रांती च सहस्र रुपये मिळाले त्याचा खर्च जाहाला मग यात्रा-संकरणा च्या वीस मोहरा मजरथकर ब्राह्मणास घर बांधवेयासी दिले ॥

कोठे प्रवासास गेले तरी सर्व सामोग्री व दीपाचे तेल देखील घोडयावरी वागवावे रानात भोजन करोन अस्तमान जाहलीयावर ग्रामात जावे कोणास काडोमात्र उपद्रव देणे नाही ज्या प्रांतात जात असत त्या प्रांती देव आले आहेत ह्मणोन वार्ता उठे लोक बातमी राखोन पाव कोस जवळ येता च वाट-घोश-पुर सर गावात आणीत या उपद्रवा मुळे अंधकारी गावात प्रवेश करीत व पाहाटे न पुसता च जात असेत ॥

वस्त्रे पात्रे अळकार द्रव्य जे जवळ असेल ते जो मागावयासी येईल ते त्यासी द्यावे पदोपदी जे जे पदार्थ दिले आहेत ते ल्याहावयासी सामर्थ्य नाही कोठे हि तिळमात्र ममता व अहता हे नसे ॥

आर्जव गुरु-सिसरूषा ही ज्ञानादि बारा लक्षणें देवा चा ठायी पूर्ण होती हे लटके मी बोलेन तरी मज माझ्या कुलस्वामी ची व माता-पित्रा ची आण असे सत्य आहे ॥

गणपती-नामा चा पुरुष कोणी भेटला तरी देहेभाव विसरोन सदगदित-कंठ त्याचे पाया वरी मस्तक ठेवीत असेत भूतदया बहुत असे व जना ची मने दुखवणे नाही व अज्ञानी जनास बोध करायाचें सामर्थ्य अपूर्व असे ॥

कोणी द्रुष्ट अभक्त टवाळ असला तरी कथा श्रवणे करिता अष्टभाव होऊन देहेभावी विरक्त होय ॥

(१६२) एकदा देव चिंचोलीस गेले होते मागीं सदा-शिवपंत चिटगोपेकर संप्रदाई होते त्यानी कुडक्या चा तुकडा अर्पिला तो तेथे अरण्यात अव्याचे मूळी पुरून ठेविला नामल-गावास येता च धोंडो मईराल याच्या लग्न साहित्यास देवविला ॥

(१६३) एकदा गुंज च्या रानात विसाजीपंत सहस्रबुध्ये यानी पवित्रें साहा तोले ची देवास समर्पिली होती ती बालकृष्ण नागापूरकर याचे लग्न-सिद्धीस अरण्यात स्थापिली होती ती देवविली ॥

(१६४) एकदा नारोबा नायीक अनगळ यानी गणेश-खिंडी जवळ देवा ची भेट होता च हिकर्णी ची अंगठी समर्पिली पर्वतात ठेविली होती ते धोंड जोशी कऱ्हाडकर याच्या लग्नास दिली ॥

(१६५) एका शूद्रे पेडगावी मोळी विकोन दोन पैसे करीं घेऊन रुदन करितां देवे पुसतां च बोलिला की सारे दिवसा चे श्रमा चे दोन पैसे आले यात कुटुंबा चे अवांतर साहित्य कैसे घडेल. तेव्हा त्याच्या स्त्री पाशी देवानी पाच रुपये देऊन सांगितले की कार्यास घेऊन अवांतर साहित्य तू कर व धान्या चे साहित्य भतार करील ॥

(१६६) नामल-गावी दुग्धपाने तपस्वी होता अग्नी वर दूध ठेऊन सौरक्षणार्थ तेथे देव होते तो स्नानास गेला तो छलकबुधीने वीस जटिल दुग्ध द्वारीं आण हणोन मागो लागले त्यास देवानी एका एकास एक एक पंचपात्र भरोन दिव्हे सर्वास पुरोन ब्राह्मणास हि दुग्ध उरले ग्रामात तो वस्ती नव्हती हे पाहोन गोसावीया चा महंत परम विस्मये संतुष्ट होऊन गेला ॥

(१६७) कादरवावा ची भेटी जाली तेव्हा शत मनुष्य होतें कादरानीं पुसिले की सुई चा छिद्रा येवळ्या आडा मधे स्नान कैसे करावे मग लोकानीं नाना पर्याय सांगितले परंतु त्याचे समाधान न जाले देव बोलिले की सुई च्या छिद्रा परीस लहान व्हावे हणजे स्नान घडेल हे ऐकोन समाधान होतां च हसोन कादर व देव एकातीं जाऊन अनुभव-सुख आठऊ लागले ॥

(१६८) राणंज-क्षेत्री केशव वावा ज्ञानेश्वरी चे उपासक होते त्यानीं सर्व संता चे प्रसादवस्त्र लघु तुकडे ची भेखला पाघरोन अखंड ज्ञानेश्वरी--पारायण करित व कोठे जाणे जाले तरी चिठी लिहून टाकावी चिठी चे आज्ञेप्रमाणें वर्तावे एकदा गाईस उदकास विलंब जाहाला हणोन स्त्रीस रागास आले तेव्हां स्त्री रुदन करू लागली की याचे संगे विषयसुख ही जन्मी न जाले व्यर्थ क्रोध मात्र करितात ऐसे ऐकोन स्त्रिये चे अंतरी आत्मा आहे तो या वाचेने कष्टी केल। तरी अतःपर कोणासी बोलणेच नाही हणोन मौनव्रत धरिले त्याचे भेटीस प्रतिवर्सी देव केशव-वावा चे भेटीस जात असत एके वर्षी भेटीस गेले तो ते ग्रामातरास गेले होते यास्तव तेथोन देव कर्मलेकडे गेले हे वर्तमान केशव-वावा घरी आल्यावरी शोध लावोन कर्मलेकडे आले केशव-वावा चे वृत्त ऐसे असे की वृक्ष पक्षी स्त्री-पुरुष पशु मार्गी जो भेटेल त्यास सव्य ध्यावे यास्तव ग्रामास सव्य घेवोन उत्तरेकडील वेसी चे मार्गावरी येता च उत्तरेकडून षोडश वार्षिकी स्त्री मस्तकी इंधन शुभा वेचोन येत होती याचे भयानक

स्वरूप पाहोन छाया न पडता मार्ग सोडावा हणोन डावेकडे पश्चिमे-
कडून चालिली तो याचा अभिप्राय सर्व ग्राम सव्य घेतला परतु
हा प्राणी सव्य घ्यावा हणोन चालिले तो ते स्त्री भयंकर हा
कोण पुरुष आगावर येतो हणोन पाठी टाकोन पळू लागली
केशव-बावानी पाठी घेवोन सव्य घ्यावे हणोन ते पुढे पळत
आपण मागे पाठी लागले ते स्त्री गृहास येता च भ्रतार श्वसूर
पुसो लागले धर्म धाप का आली आहे तो तिणें सांगितले की
एक फकीर उन्मत्त पाठी लागला यास्तव पाठी टाकोन पळाले इतकें
बोलतां च केशव—वावा हि तेथे आले हस्त करोन सव्य सव्य घेऊ
द्या हणोन सवज्ञा करू लागले परतु ते स्त्री घरात पळोन काव्या
प्राण घेवोन पूजा करावी तो पूर्व दिवसी त्या गावी देव आले होते
ते स्नानार्थ जात होते त्यानी हे मूर्ती पाहोन धावोन चरणी सा॥
प्रणिपात केला सर्गे दाहा—वीस लोक होते त्यानी हि नमन केले हे
पाहोन ते शूद्र चकित राहिले पुसो लागले की सत्पुरुषास ऐसी वासना
का जाली तेव्हा देव बोलिले की हे मौनवृती आहेत यांचा नेम सर्वास
सव्य घ्यावे यास्तव आले असतील मग त्या स्त्रीस आणोन सव्य
घालोन देवानी शाबासकी दिली तू धन्य अससी पळालीस हणोन
स्वामी च्या दर्शना चा लाभ आह्लास जाला नाही तर आजी हाणि
जाली होती मग उत्तम वस्त्र एक दिले तेथे उभयता सप्त रात्र होते ॥

(१६९) एकदा नामल—गावी मोळीभर केरसुण्या मागीण
घेऊन हिंडली परंतु शूद्रास केरसुण्या करता येतात कोणी घेतल्या
नाहीत कष्टी होऊन परतोन चालली पाहोन देवास करुणा
आली पुसो लागले केरसुण्या कोणी नाही घेतल्या याचे काय घेसी
ती बोलिली की दोन पायल्या धान्य घ्यावे तितुके देवाने देता च घर ची
सर्व पुसो लागली की इतुक्या समार्जन्या कशास पाहिजेत देव
बोलिले प्राणी कष्टी जाहाला याणे कोटुंबास काय न्यावे मग दुसरे
दिवसी बीडात अग्निहोत्री होते त्याचे घरीं दोन शाले चे सेवेसी एक
एक घालेने दिली ॥

(१७०) एकदा टेंभू मधे गाई व हेंसी पन्नास रत्नाकर-स्वामीनी ठेविल्या होत्या त्या उदाजी चव्हाणाने गाव ची गुरे वळोन नेली त्या बरोबर गेल्या तेथे गावकर जाऊन देवा ची गुरे हणोन बोलिले परंतु तो ऐकेना इकडे हे वर्तमान देवास कळता च देवांनी रागे भरून गाई वळा ची भेट करणे हणोन चौघे सिष्य पाठवून अवघी वासरे त्यास नेऊन समर्पिली तेव्हा चव्हाणास कळले की देवा वाचून हे दुसरे चें धारिस्ट नव्हे ऐसे समजोन गाई रत्नाकर-स्वामीस अपोन टेंभू चे भोकासबावे चे पत्र आपले तर्फेन करून दिले ॥

(१७१) एकदा श्रीपत-राया ची पुसेसावळीहून स्वारी कोपड्यावर गेली तेथे रत्नाकर-स्वामी ची गुरे शंभर होती तीं गाव च्या गुरा बरोबर नेली ही देवा ची गुरे ऐसे कोणी श्रीपतराया पासी बोभाट नेला ते बोलिले की उपाधीस्तव इतकी देव गुरे बाळगणार नाही मग रत्नाकर-स्वामीनी आपले हास्त-पत्र धाडिले ते वळखोन रायानी गुरे कराडी देवा ची असली तर देव घेतील हणून पाठविली हे देवास कळतां च इतकी उपाध किमर्थ वाढविली आहे हणोन गाई हेंसी गृहाप्रत क्षेत्री ठेविली ॥

(१७२) देवा च्या चित्ती आणिक हि काही दिवस सन्यास-ग्रहण करून मग परमहंस-दीक्षा संपादावी ऐसा बेत होता तो एके दिवसी आकाबाई व मुक्ताबाई व सुक्ताबाई व अनेक भक्ता ची मंडली आहे तो देव काही कार्या च्या उद्योगामुळे तेथून गमन करावया साठी उठोन उभे ठाकले ॥

+ + + सातवा गणपती टेंभू चे अरण्यांत आठवा पणदुरे येथे होता तो विशालगडास नेला व टकले-वोरगावी शमीगर्भी स्थापिला दाहवा विडांत विठलभट याचे घरी धातुमूर्ती स्थापिऊ अकरावा नरसिंह-ग्रामी देवा चे आग्नेय कोणी मानीसीक पूजे चे स्थली स्थापिला-बारावा अवतार समाप्त जालियावरी चितेमधे निघाला ऐसे श्रीगजानना

चे बारा अवतारा चे बारा गणपती असावे ह्या हेता स्तव बारा गणपती स्थापिले ॥

(१७२) देवा ची नित्य-क्रिया या प्रमाणे:-पंच पंच उष:- काली उठोन स्थूल पात्री उदक घेऊन मृत्तिका-युक्त नैरित्य दिशेस जाऊन भूमी वरी त्रुण आळादोन देहधर्म जालिया वरी उदन्मुख लिंगाद्रियास एक वेळ मृत्तिका गुर्देद्रियासि पाच वार तेथोन जलाशय द्वादश हस्त टाकोन वाम हस्तास दश वार उभय हस्तास सप्त वार नख-शोधन पात्र-शोधन उभय पदास एक वार मृत्तिका लावोन बारा गंडूश टाकोन क्षीर- कटक-वर्ज पवित्र तरू चे द्वादश अंगुल करंगुळी प्रमाणे वृनस्पती ची प्रार्थना करोन आर्द्र पत्र अथवा कृष्ण मृत्तिकेने दंतधावन करोन पूर्वमुख वामभागी गंडूस टाकावे शौचकाली सूर्य चंद्र न पाहावे यज्ञोपवीत कर्णी स्थापावे शौचस्थान अष्ट हस्त लाव हस्तद्वय रुंद दशायुक्त श्वेत धोत्र पंचकश्वयुक्त बारा-नेय्यायुक्त धोत्र नेसोन उपवस्त्र कटा खालते नेसावे स्वहस्तकृत अतृटित एका तडीचे भोजना पूर्वी त्रिगुणीकृत नाभी खालते अथवा वरते नसावे नाभिप्रमाण तीन यज्ञोपवीते कार्पासा ची अथवा ताग-गोकेश-जवसा-वृक्षा च्या त्वचे ची असावी गायत्री अथर्वेदसूक्ते करून करावी ब्रह्म-अथवा रुद्र-ग्रंथीयुक्त मग द्वादश तिळक लावणे त्रिपुंड्र-युक्त तुळसीमृत्तिकामिश्रित भस्मधूळी नंतर द्वादश भस्मा चे त्रिपुंड्र लावावे अथवा नाभिमात्र उदकी आर्द्रवस्त्रयुक्त उदका चे लावणे संध्या करावी अथवा तीरी शुष्कवस्त्रयुक्त शिखाग्रथीयुक्त शट्कुश धरून आचमना-नंतर भूशुध भूतशुध प्राणप्रतिष्ठा मोका बाहीर मातृका नंतर संध्ये चे सप्त न्यास करोन संधे चे त्रिकाळावधाना नंतर प्राणायाम मार्जन-प्रक्षेपण-अघमर्षण करोन अर्घे अश्रुोपसंवहार सूर्योपस्थान गाइत्री युपस्थान गाइत्री-न्यास ध्यान चुतुर्वीआसीती मुद्रा शापत्रय-विमोचन उत्कीलन ज्यात-मृतक-निवारण करोन मानसीक पूजा गाइत्री रूरी ची करोन अष्टोत्तरशत अथवा चोपन्न अठ्ठावीस आध्वांतरी जप करावा उत्तर

घट्टक करोन सप्त मुद्रा करोन संध्या विसर्जोन गोत्र प्रवरोच्चार आचार्यास नमोन संध्या-समर्पण करावे मग सूर्योदया पूर्वी अर्ध घटिका अंग्रहोत्रा चे होस देऊन रंगवल्ली अनेक दीप वाद्ये पुष्पफलादि-युक्त श्रीगजानना ची पूजा ध्यान आवाहन आसन पाद्य पंचामृत सिधोदक-स्नान वस्त्र यज्ञोपवीत गंध अक्षता पुष्पे धूप दीप अनेक पक्वान्ने नैवेद्य नाना फळे पूजा जप भोजनकाली मौन धरावे मुख-प्रक्षालन जाले वरी सपवित्र श्रौताचमन करून पूर्वाग्र अथवा उच्चा आप्र कुश मृगाजिन व्याघ्रा-जिन श्वेत-कमलामनी पूर्वे मुख उत्तरे मुख वसोन गुरुमूर्ती ध्यावोन मान-सिका पूजे नंतर अन्या संकल्प केलिया वरी प्रातःस्मरामि होता च तीर्थी सीतोदके प्रवाहाभिमुख मंत्र-स्नान करोन अधमर्षण-मार्जन-अर्घ्य जलत-र्पणा नंतर शरिरा वरीळ रोमा पासोन स्नान काली मस्तकोटी तीर्थे श्रवता आहेत यास्तव अंग पुसो नये तीरी गंडूश तीन टाकोन आचमने करोन तांबूल दक्षणा राजोपचार शमीपत्र मंदारपुष्प दूर्वाकुरी निरंजन-दीप बोवाळोन पंच आरतीया ह्णोन एकवीस नमस्कार प्रदक्षणा घालोन अवर्ण देवता पुजोन प्रसाद शेश घेवोन घटिका दिवसा नंतर भिक्षेस जावे ब्राह्मणगृही एरु वैरण मात्र ध्यावी अधिक कोणी घातले तरी चार दिवस तेश्चे न जावे गीता-पठण करोन ब्राह्मणचरण-नमन करोन मोरेश्वरायनम या प्रमाणे कीर्तन करोन स्मरण करोन भिक्षा अधीक मिळाली तरी कोणा दुर्बळास द्यावी योगक्षेमा पुरते मात्र घरास आणावे प्रहर दिवसा नंतर सुळास वेदाध्यान सागते वेले नेत्रा अश्रुपात येत असत बारा घटिका दिवसा पुष्प दर्भ गोमय मृत्तिका भस्म स्नाना चे साहित्य तीळ घेवोन गंगेस माध्या-न्हिक पूर्व प्रकारे स्नान करोन सौर-सूर्य उपस्थान ह्णोन काही वृहदारण्यवेद ह्णोन देव-रुषी-मनुष्य-पित्र-तर्पण ब्रह्मयज्ञ करोन चतुरावृत्ती गणपती-तर्पणा नंतर सहस्र-नामपठणे ग्रहास येऊन सकृतावर्तन अभिशेक पूर्ववत् पूजना नंतर अतिथि पूजोन पंचमहायज्ञ करोन गाय-तुलसीस

अन्नपुष्पे पूजोन स्वहस्ते पवित्र धान्या चा मसूर आंबाडा करडी वेगळे करोन सेफू वागे सेवगा चवली तादुलजा गाजर मुळा पाढरा भोपळा पाथरी तोंडली पारोसें या वीतरीक्त मेथी पडवळ कारली दोडका कासी-फळ घोळ इत्यादि पवित्र शाखा एके पात्री च सर्वान्न दक्षणहस्त पक्क करोन प्रथक प्रथक काढोन ब्राह्मणास वाढावे आपण मात्र सवान्न लवण-घृतवर्ज एकत्र करोन मधुपर्कास कर्दली जबू औदंबर पृक्षादि पीवित्र पत्रे पवित्र पात्र घेऊन नैमित्यक दिनी ब्राह्मण-भोजना नंतर नित्य दिनी पंचग्रासा नंतर अगोली च्या प्रथक् विनियोगे प्राणभूत मुक्तभूमावर एकदर्भासनी मुक्तभिखा दक्षणे उदकपात्र उदकस्पर्श करोन शिळे करपळे उच्चिष्ट वर्ज वळवट पापड सांडगे वर्ज उष्ण तिखट खारट आवट वर्ज न भक्षावे दिवसा दोनदा भोजन वर्ज्य मौन ग्रासोग्रासी जानु आत हस्ते पचागुलिने भोजनी कढि दुग्ध दधि तक्र पिष्टा चा फूत्कार वाजू नये आपण भक्षिलें अन्न भक्षूं नये प्राशिलें उदक पिऊं नये दो हस्ते धरोन तोंडास लावोन जळ श्वान भार्जार शूद्रादिकास उच्चिष्ट देऊ नये भिन्नपत्री ताम्र कास्य लोह वट अश्वत्थ अर्कादि निशिद्ध पत्री भोजन करू नये अन्नात केश कीटक निघाला तर तावन्मात्र अन्न टाकोन हस्त प्रक्षालोन उदक स्पर्शोन भोजन करिते वेळे दीप गेला तर उदपात्रावर हात ठेऊन आणिक दीप लावी तो पर्यंत सूर्या चे ध्यान करावें उदकी अपवित्र चार स्त्री पुरुष परज्ञानी विधवा कृत पाखगणान वर्ज विप्र सन्यासी अन्नार्थे आला तर वैश्वदेवार्थ प्रथक बोदन काढोन अन्न द्यावे मग वैश्वदेव नैवेद्य करोन भोजन करावे परान्न श्राद्धसंस्कारान्न वर्ज करावे मापप्रमाण उत्तराशा अपोशन घेऊन अनुच्चिष्ट उदके तीन गडूस टाकून सूक्ष्म उपाये दंत शोधून आंचवल्यावर आचमन-प्राणायाम-युक्त तीर्थ घेऊन पवित्र तरू चे पत्राने मुख शुद्ध करीत असेत दधि-गुठ-मिश्रित तेल-तक्रमिश्रित मधु-घृत समान भक्षू नये प्रत्यक्ष लवण वर्ज माता-पितर-गुरु-द्रोही नास्तीक अभक्त द्वेषी जार

स्तेनकर्मी याचे गृही भोजन करू नये ज्या गृही स्त्रिया कलह करतील भर्तार-अवज्ञा बालवध कूष्माड विष-भूत प्रेतादि प्रयोग करतील ते गृही भोजन करू नये परपात्र-परशय्या परवस्त्र-परद्रव्य-परस्त्री ग्रहण करू नये परग्रही परान्न परधन जप-होमादि अनुष्ठान केले तर ज्याचे ग्रह अन्न धन त्यास पुण्य जाते भोजनोत्तर ब्राह्मण-श्रवणी प्रश्न करावे हसत बोलू नये पवित्रासनी बैसावे अन्नार्थी जे येतील त्यांस सामर्थ्यानुसारखे सत्वर अन्न द्यावे विलंब लाविलीया आपले चरणास काही रोग होतो मुग्या पक्षास धान्य उदक स्थापावे नागवल्ली वाचून सुपारी भक्षू नये सगळी सुपारी भक्षू नये पर्ण-पृष्ठीस चूर्ण लावू नये अंगुष्ठे लावू नये तर्जनीने लावावे रात्री खटीर भक्षू नये अग्र देठ-सिखा चूर्ण पत्र टाकावे नासिले पत्र फूल देव-ब्राह्मणास न द्यावे ॥ वस्त्रे अयाचित वृत्तीने मिळाली तरी ज्यास वस्त्र नाही त्यास द्यावे धान्य जे मिळेल ते दिवसी कोटुबा पुरते ठेवावे वरकड अनाथास द्यावे द्रव्य अयाचित वृत्तीने मिळेल ते कऱ्हाडकर अंतोवा नाईक सवासिया-पासी ठेऊन अनाथा च्या लग्न-यात्रा-ग्रह-वृतबंध-कर्ज-धर्म-कार्यास विनियोग करावा ग्रामदेवतास नमोन बहिरजले साय-संध्या सूर्य-साक्ष ने करोन साय-होम सवळ धेनु व गर्भवती धेनू चे दुग्धे करावे मग पूर्ववत् पचोपच्यारे पूज्या करोन चपक ज्याति मोगरा बकुल लोचन पारिज्यात दुपार मालती धतूर मल्लिका कमल सेवंती केतक गुलाब बिल्व अक्षत विष्णूस गंध चक्राकितास तुलसी गणेशास केतक सिवास वाहू नये चंदन रक्तचंदन कृष्णागर केशर कस्तर कर्पूर गव्हेले कचोरे या अष्टगंधे पूजाचे शमी मदार दूर्वाकुर समर्पेन आरती चे वेळे अन्य वेव्हार सोडून देवा चे मुखकमल पाहोन अनन्य-भावे जयधुंडीराजा या पाच आरत्या ह्मणोन मंत्रपुष्प प्रदक्षणा नमस्कार विश्वाद्रि-बीज-स्तोत्र माता गणेश-कवच दुर्गपंजर-स्तवराज सहस्रनाम गीतादि स्तोत्रे पढोन

नमामि अर्चयामि

हे परंपरा-मंगळ आचरोन स्मरोन नित्यनेमी निर्विकल्प अष्टभाव कंप रोमांच श्वेद बाष्प ध्यान विदेहता सदगदता याही निसी युक्त टाळ्या वाद्य नृत्ये देवा चे नाम-गुण-कीर्तन करिता नास्तिक-पाशाडी-अभक्तास हि अष्टभाव होऊन निद्रा येत नसे कीर्तनी तावूळ घेऊ नये निद्रा केली तरी अजगर होय सवसार गोष्टी सांगेल तरी मेंढा होय अनाद करील तरी वृक होय श्वळण करील तरी मुका होय निष्कपट प्रश्न करावे देवा चे कथेत ब्रह्मराक्षस पिशाच्य बहुतां चे समध गेले कीर्तनी भाविक जनास प्रणवरचना सांगावी

॥ गणेशा चे ध्यान हे चि माझे ज्ञान ॥

हे पद ह्मणता च कोणी प्रश्न केला की ध्यानात काय आहे त्यास उत्तर ऐसे जे

यद्रोम—विवरेषु ॥ या श्लोकावरी ॥ रोमरंध्री स्थित ब्रह्मांड-कोटी ॥ ऐसे ह्मणता कोणी आशंका घेतली की सर्व जन मळीचा गणेश उंदरा वरी पार्वतीने गजमुख बैसवीला येथे उत्तर ऐसे जे एका पदार्थास दुसरें च म्हणतात देवास सव्य थावे म्हणतात परतु चरण-प्रक्षालनी श्रुती चा अर्थ व

॥ वामं शरीर सव्य स्यादपसव्यं तु दक्षिणे ॥

हे कोश व

॥ द्वा द्वौ दक्षिणे हस्ते सव्ये त्रीणि तथासने ॥

एवं सव्य डावे अपसव्य दक्षिण भाग असोन विपरीत वाक्य जनात आहे तैसे

आकाश जया ची सीलाखा ।

समुद्रपाळ पीड—रेखा ।

हे ज्ञानेश्वर श्रुती वरी बोलिले आहेत जनात विपरीत वाक्य हे तूसे ह्मणतात की गणेश मुळी चा ह्मणावा तो उकार विसरोन मळी चा

क्षणतात परंतु मुळारंभी यासी पूजितात या प्रमाणा वरोन ' अधरे लिंग नामौ ' हे कारिका आगमी षट्चक्री साहा देवता अधरी सर्वा गोष्टीने थोर पदार्थ जो असतो तो स्थाषावा लागतो पायासी व उतरंडीस राक्षणासारिखा षट्चक्रास अधरीभूत गणेश आपण राहोन लिंगिस्थाधिष्टोनी ब्रह्मा नामी जाणी पुरी विष्णु हृदयी अनाहति सिव कंठी विशुद्ध चक्री जीवेश भ्रूमध्ये अग्नीचक्री परमात्मा शिखास्थानी सहस्रदळी गुरुपादुका एवं गणपती अधरचक्री पार्वती दक्ष ब्रह्माचे पिंडी आहे क्षणता तरी गजाचे मुख का यासी उत्तर पदार्थ असतो एक दिसतो एक स्थाणू पुरुषाकृती रज्जू सर्पाकृती दिसतो तैसा गणपती गजमुखाकार दिसतो येथे आशंका रज्जू होता व स्थाणू होता क्षणोन सर्प-पुरुषा चा भास झाला तैसे गणपती कैसा होता का गजमुखाकार भासला यासी उत्तर प्रवण उमजाया दाखविला हस्ती क्षणोन भाविती पशू आत्मा ये पथी श्रुती त्रिकांड वेद नामीपर्यंत कर्मकांड कंठपर्यंत उपासना-कांड मस्तक ज्ञानकांड तेथे शिखास्थानी उपनिषद्भाग ऐसा जे निर्गुण निरहंकार निर्विकल्प निराकृती तेथोन ॐ ऐसा ध्वनी जाला तो अकार उकार मकार त्रिगुण-देवात्मक प्रणव गजमुखाकार दिसो लागला गर्भावास चंद्र कले ना क्षणून पापड दाखविला तैसा अज्ञानास हस्ती उपमा दिली

गजवत् आनन यस्यासौ गजाननः ॥

ॐकार वाच्य वोंकार वोजस्वानो श्री धीपती हे व्यास-वाक्य

॥ ॐमित्येकाक्षरं ब्रह्म ॥

हे भगवद्गीता

॥ जेतुं यस्त्रिपुरं हरेण ॥

हे पुराण वाक्य ब्रह्मयाने गणपती प्रसन्न करोन चार खाणी चौग्या-यशी लक्ष योनी केल्या त्या पूर्वी हस्ती नव्हता ॥

देव कोकणात जात तेथे शमीचा महिमा वर्णिता च ते पुसत शमी कैशा आहेत त्याच्या समजाविसीस ईवरा चा दृष्टांत द्यावा लागे तैसा

प्रणव कळायासी हस्ती चा दृष्टांत येथे सामान्य जना ची समजाविसी होईल परंतु पडिता ची आशंका

॥ गजवदनमर्चित्य ० ॥

हे व्यासोक्त ध्यान

॥ अमरा मरणमिच्छंति ॥

येथे नवाक्षरी मृत्यमिच्छंति म्हणायासी कोण समर्थ आहे हे सत्य परंतु कोणी एक ग्रहस्तास पुसतो की भोजन केले पंक्तीस कोण होते तो बोलिला भोजन केले मस्करी म्हणता च क्रोध आला मग तो गृहस्त बोलिला की मस्करी म्हणजे सन्यासी पंक्तीस होता तुम्हास क्रोध का आला ऐसे वाक्या चा व्यासा चा अभिप्राय तुमचे चित्ती आला नाही तैसे गज संज्ञा व्यासाने बहुतास केली आहे तिश्री आशंका अभ्यग काळी गौरीने अभ्यंग द्रव्या चा गणेश करून सरक्षणार्थ द्वारी स्थापिला लणून

॥ उमाग-मल जो गौरी ते जो भू स्वर्धुनी भव ॥

ऐसे गणेशपुराणी आहे यास उतर असे जे स्तंभातु नरसिंह प्रगटला परंतु काष्ठ काही तो नव्हे तैसे सिंधूपुरा पासून गणेशे सोडविले यास्तव गजावाचून सरक्षक बलिष्ठ कोणी नाही यास्तव पूर्वी प्रणवानन जैसा पाहिला होता तैसा च भावे केशर-कस्तूरी चा करून आवाहन प्राणप्रतिष्ठा पूजा करता च प्रगटला परंतु मळी चा नव्हे मूळी चा आहे ते समई हे पद केले

॥ सुपारी चे ठायी गणेश पूजिला ॥

आशंका की गौरीने द्वारी प्रतिमा करून स्थापिला होता तो सिवास गृहात येऊ देईना लणोन मस्तक छेदिले तेव्हा गौरीने शोक करिता च सिवे गजासुरा चे शिर लाविले यास्तव

॥ हस्तीद्रानन चद्रचूड रुचिर ० ॥

ऐसे ध्यान व्यासाने वर्णिले यास उतर ऐसे जे प्रणवा चे रूप दृश्यादृश्य अछेद्य अविनाश आहे हा निश्चय सर्वज्ञ सिवास कळ-

लाच होता परतु गजासुर सिवभक्त होता त्याने वर मागितला की माझे मस्तक जगद्वंद्य कर तो मस्तक प्रणवामध्ये ऐक्य केला यानंतर सिंदुरासुर पार्वति गर्भी वायुरूपे मस्तक न्यावयास आला तेव्हा दृश्यादृश्य गात्रे करून सिंदुरा बरोबर देव जाऊन नर्मदेने अनुष्ठान केले होते ह्मणोन देव एक्या रूपे नर्मदेत राहिला देवा ची लीला विचित्र आहे यास्तव दुसऱ्या रूपे पार्वती-गर्भी प्रकटला दृश्यादृश्य गात्री गजासुरा चे मस्तक प्रणवात मिळविले देवा ची अनंत रूपे अनंत लीला आहेत जैसे विष्णू चे मस्तक उडाले त्याचा सूर्य जाला त्यास सर्व गात्रे आहेत ह्यग्रीवासी सर्व गात्रे आहेत येथ विष्णू चे पूर्वस्वरूप जे आहे त्यास त्याचा काही नाश जाला नाही तैसे अकार-उकार-मकारान्न आवति ॐ त्रिगुण जे ब्रह्मा विष्णु महेश्वर जे यात आवति ह्मणजे रक्षि जो त्यास ॐ ऐसे ह्मणावे

॥ यदाज्ञया कः स्रिजतेथ विश्वं ॥

॥ यदाज्ञया पालयतेऽथ विष्णुं ॥

॥ यदाज्ञया संहरते हरोऽपि ॥

॥ यदाज्ञया संभ्रमते दिनेश. ॥ १ ॥

ऐसा जो देव ज्याच्या मुखांत च ब्रह्माविष्णुमहेश्वरा ची उत्पत्तिस्थितिलय आहे ॐकाररूपी भगवान् 'यो वेदादौ प्रतिष्ठितः' ऐशा देवास कोणा चें मुख लावावें ऐसें नाही ॥ ॐकारवाच्य ॐकार ॐजस्वानोषधिपतिः॥ ॐइत्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन् ॥ परंतु भक्ता स्तव कल्पभेदे करून मछकूर्मवराह नाना रूपें धरिलीं परंतु मूळ जें निर्गुण रूप आहे त्यास विकार नाहि ॥ येथे प्राकृत जनानीं पूर्वपक्ष केला कीं आह्वास शास्त्र कळत नाही परंतु सर्व देवास गजमुख तुह्मी ह्मणता तर सर्व देवा सारिखें गजानना चें मुख का नाहि नाम हि वक्रतुड नासिक लावले आहे ॥ यास उत्तर ऐसें जें स्कंदपुराणी विनायकमाहात्म्यां ऐसें आहे:—

कार्यविध्वंमिनो ये च जीवास्ते वक्रसज्ञकाः ।

वक्रां स्तुडेन यो हंति वक्रतुंड स ईर्यते ॥

वक्र हणजे विघ्न करणार जे त्यास तुंडेन हणजे शुंडादंडे करून हति हणजे मारी जो तो वक्रतुंड हणवा ॥ कोण्हि एके समई ब्रह्मास गर्व जाला कीं पार्वती चें वाळ सर्वारभी पूजा घेतें शृष्टिकर्त्यासि आह्मास कोण्ही पुसत नाहि ॥

लघु परवा चा बाळक गिरजे चा ॥

हे पद तेव्हां केलें ॥ मग विराटरूप देवें दाखाविलें ॥

रोमरांघ्रि स्थिति ॥

ब्रह्मांड कोटि दूर्वाग्र दिव्य मुकुटि ॥

हे पद तेव्हा केलें ॥ ऐसें रूप पाहोनि ब्रह्मा चा गर्व हरला परंतु कोणा एका भक्ता चा हेत जाला की दूर्वापुष्पे वाहावी हें जाणोन दीर्घस्वरूप हणोन देवानें नासिकें प्रेमसुखें भक्ता चे हस्तातील पुष्प घेतलें हस्तानें ध्यावे तर विलंब होईल ॥

भलते याती चें सुमन । पारि हो का भक्ता चे चि जाण ।

मुळीं पाहातां मी निर्गुण । तो दीर्घ घ्राण करूनि सेवी ॥ १ ॥

हे बोवि तेव्हा केली ॥

कोण्ही प्रश्न केला कीं देवास शूर्पकर्ण कां हणतात त्यास उत्तर कीं साधनीं श्रवण थोर आहेत

शूर्पवत्यजते दोषान् गुणान्गृह्णति साधवः ।

दोषग्राही गुणत्यागी चालनीवच्च दुर्जनः ॥ १ ॥

शूर्पे दोषा चा त्याग गुणा चें ग्रहण होतें ऐसें च श्रवणें करून दोष-त्याग गुणग्रहण करावे हणोन भक्तास देवें शूर्पकर्णसंज्ञा केली ॥

श्रवणतालिका दुंदु हाळवी ।

निजजनासि तो कोण पालवी ।

श्रवणद्वारें माझ्या स्वरूपीं सत्वर याल हणोन भक्तास देव श्रवणें पाल-वितो । मनोभ्रमरास श्रवणे विषयमधा पासोन उडवान खं-ब्रह्मा

संचार करवणे हणोन देव संवज्ञा करितो । सर्व साधना चें मूळ श्रवणीं प्रशस्तता असावी हणोन लबकर्ण संवज्ञा देवें केली ।

कोणी प्रश्न केला की देव पूर्वीं द्विशदानन नामें दोन-दंत असतां मग एकदंत का जाहाला । यास उत्तर ऐसें जें प्रकृति-पुरुषात्मक द्वैतरूप विश्व भासतें परंतु अद्वैत एक चि आहे यास्तव पूर्वीं द्विरद दाखवोन एकत्व भक्तास सुचविलें । गणेशखंडीं कथा ऐसी आहे की गणेशा पासोन फरशरामानें फरश मागितला होता त्या फरशानें एकवीस वेळा क्षत्रिय मारिले या दोषा चा परिहार शिवास पुसायास गेला तो शिवपार्वती एकांतीं होतीं तेथें गण जाऊं नका हणाले त्यास धि-कारोन पुढें गेला तो द्वारमस्तकीं पार्वतीने गणेश स्थापोन पूजिला होता त्याने वजिले तेव्हा फरशराम व गणेश दोघां चें तुंबल युध्य जाहले गणेशे फरशरामास पाश घालोन सप्तसमुद्रीं सप्त-पातालीं सप्तस्वर्गीं फिरऊन परम दुःखित आकर्षण करोन जवळ आणिले तेव्हा फरशरामें क्रोधानें फरश गणेशा वरी टाकिला तो फरश काय आज्ञा आहे हणोन गणेशास विनवो लागला देवें मनीं विचारिलें की देवातक दैत्यास शस्त्रां मृत्य नाही ऐसा वर आहे त्यास दंतें करोन मारणें योग्य आहे । आपलें फरश फरशरामास दिले तें वेथें जालें तर आपणास च लघुन्व आहे यास्तव गणेशे फरशास आज्ञा केली की दंता वर एऊन पडणे आज्ञे वरून तो पडतां च देव एक-दंत जाहाला जो मोडला वाम दंत तो हस्तीं आयुध धरिला तेणे करून पुढें देवातक दैत्य मारिला यास्तव एकदंत ॥

कोणी प्रश्न केला की लंबोदर का यासी उत्तर ऐमे जे श्रीष्ट-कालीं गणेशे ब्रह्मविष्णुमहेश हे तिघे पुत्र उत्पन्न केले त्यासी श्रृष्टिक्रिया सांगितली तेव्हां ते बोलिले की श्रृष्टक्रम एक वेळ दाखवाल तैसें करूं मग देवें उदरीं चतुर्दश भुवनें ब्रह्माडरचना दाखविली हणोन लंबोदर जाहाला लोकात हि विशेष आनंद ज्यास आहे तो लंबोदर होतो सा ब्रह्मानंदमय जो आहे तो लंबोदर कां नव्हे ॥

कोणी पुसिलें कीं सूक्ष्म नेत्र आहेत यासी उत्तर की स्थूल विचार स्थूल दृष्टीनें होतो परंतु सूक्ष्म विवेकास सूक्ष्म दृष्टि करा ह्मणोन भक्तास संवज्ञा आहे ॥

द्विभुज चतुर्भुज षड्भुज अष्टभुज द्वादश-चतुर्दश-अष्टादश-भुज कार्या सारिखें भक्तसंरक्षणार्थ देवें रूप आयुधें धरिली आहेत ॥

मोद विशेष होतो ह्मणोन भक्तवालकास मोदक दाखवोन जवळ आणितो ॥

अनुहृत पनकवाद्या चा गजरा चें सुख दाखवावें ह्मणोन पर्दी धुंगुरा चे नादें सादरसें जाणवितो हें ज्ञानी भक्त जाणताहेत ॥

भक्त बोलिले कीं ऋणास अष्टनायका आहेत । त्यास उत्तर ऐसें जे गणेशास दश नायका आहेत । तीत्रा च ज्वालिनी नंदा भोगदा कामरूपिणी । उग्रा तेजोवती सत्या नवमी विघ्ननाशिनी ॥१॥ सिद्धलक्ष्मी दाहावी । सिद्धिवुद्धि दोधी पट्टराण्या । ऋणभक्त बोलिले कीं ऋणास सोळा सहस्र गोपिका आहेत । यास उत्तर ऐसें जें । असंख्यात नागकन्यकांनीं गणेशास पाताळीं नेऊन वरिले गोपिका परीस सुंदर होत्या । इंद्रास गर्व जाहाला तेव्हां सूर्यास लोपविलें तेव्हां गणेशे नवा सूर्य करोन प्रकाश केला । यास्तव दिवाकर नांव जाहालें । चिद्रूप गणेश आहे ह्मणोन शक्ति नाम आहे । ऐसे च अनेक अवतार भसेत । चैत्र शुक्ल चतुर्थीं दोन प्रहरा दिवसा चतुर्भुज रक्तवर्ण वक्रतुंड-अवतार धरोन ब्रह्मयास श्रिष्टि करायस वर दिला । वैशाख शुद्ध चतुर्थीस चिंतामणि-अवतार धरोन गणासुर मारोन कपिल-ऋषीस चिंतामणि दिला । ज्येष्ठ शुक्ल चतुर्थीस विघ्नेश्वर-अवतार धरोन मूशकारूढ होऊन विघ्नासुर मर्दिला । आशाढ शुद्ध चतुर्थीस बल्लाळ-अवतार धरोन वेद प्रगट करोन कमळासुर मर्दिला । श्रावण शुद्ध चतुर्थीस गणेश-अवतार धरोन शंभूस वर दिला । भाद्रपद शुद्ध चतुर्थीस मोरेश्वर-अवतार धरोन शिंधुदैत्य मारिला । भाद्रपद शुक्ल चतुर्थीस गजानन अवतार धरोन सिंदूर मारिला । वरेण्या च्या हेतू-

स्तव दुसरा गजानन-अवतार धरोन आश्विन शुद्ध चतुर्थीस गीता-उप-
 देश केला । कार्तिक शुद्ध चतुर्थीस नारायण-अवतार धरोन सुमदामा-
 धवास रक्षोन भूमदैत्य मर्दिला । मार्गशीर्ष शुद्ध चतुर्थीस धुंडिराज-
 अवतार धरोन दिवोदास निवटिला । पुष्य शुद्ध चतुर्थीस कलियुगा चे
 अती धूमकेत-अवतार धरोन म्लेच्छांचा निपात करील । माघ शुद्ध चतु-
 र्थीस विनायक-अवतार धरोन देवांतक व नरांतक दैत्य मारिला ।
 फाल्गुन शुद्ध चतुर्थीस अनेक भक्ता स्तव छप्पन्न रूपे धरून अनेक
 दैत्य मर्दिले । कृतयुगीं वक्रतुड गणेश विनायक हुंडिराज हे चार
 अवतार जाहाले । त्रेतायुगीं चिंतामणि बह्माल नारायण मोरेश्वर हे
 चार जाहाले । द्वापारिं दोन गजानन विघ्नेश्वर हे तीन जाहाले । कल-
 युगी धूमकेत एक होणार । येका च्या सिद्धिबुद्धि एका च्या राही-
 क्विमणी । एका चे पुत्र लक्ष्माम एका चे ब्रह्मा मदन । एका चे वहन
 मयूर एका चे गरुड । येका चा रक्तवर्ण एका चा कृष्णवर्ण । येका
 चा युक्षुसमुद्र - एका चा क्षीरसमुद्र । एका चे गडी अठ्याशी सहस्र
 ऋषीं चे बाळ येका चे गोपाळ । येके काशींत क्रीडा केली येके
 मथुरेंत । येके गंगेंत येके यमुनेंत । येके शेषा चे फणी वर नृत्य केलें
 येके काळिया चे फणिवर । येके गोकर्णमहाबळेश्वरीं वेणुवादन करून
 गायी राखिल्या येके वृंदावनीं । येके पाताळी पद्मिणीशीं रासक्रीडा केली
 येके कुंजवनीं गवळणीशीं । येके तुमाद्रि धरिला येके गोवर्धन । एक
 ऋषिपुत्र आपण जाहाला एक गायीगोपाळ । येके गौतमा चे अन्न
 लुटिले येके ऋषिपत्न्या करवीं आणविलें । येके मीनरूपें मीनासुर
 मारिला येके मञ्जुअवतार धरिला । येके अधारचक्रां राहोन भार घेतला
 येके मेरू घेतला । येके नरकेसरी साठी सिंहासनीं प्रगटोन शुभ्रशेन
 मारिला येके प्रल्हादा स्तव । येके देवातक नरांतक मारिले येके राव-
 णकुंभकर्ण । एक कमळासुर येके शंखासुर । एक सिंधुदैत्य येके सह-
 स्रार्जुन । येके पार्वती सोडविली येके द्रौपदी । येके सिंधुदैत्या चे बंदी-
 शाळेतून देव सोडविले येके रावणाचे । एक नर्मदेत राहिला एक

गंडर्कांत । येकें गजाननाचें मुख घेतलें येकें अश्वानें मुख धरिलें । येकें शिवाचें साह्य करोन त्रिपुरासुर मर्दविला येकें पाडवाचें । येकें दुरासद पाताळीं घातला येक गवासुर । येकें वरेण्यास गीता कथिली येकें अर्जुनास । येकें चिंतामणि धरिला येकें कौस्तुभ । येकास दूर्वा प्रिय येकास तुलसी । येक स्थानंदभुवर्नी राहे येक वैकुंठी । येकें धर्मा स्तव द्वादश अवतार धरिले येक अबऋषि साठीं दशावतार । येकें शुक्रग्रहीं शुष्कान्न सेविलें येकें विदुराचे । येकें त्रिशिरा ब्राह्मणा चा ग्रास घेतला येकें सुदाम्या चे पोहे । येके अदितीस विश्वरूप दाविलें येके यशोदेस । येकें समुद्रा चा पुत्र चंद्र घेतला येक समुद्रा ची कन्या । येकें विरिजा विदारिली येकें पूतना शासिली । येकें ब्रह्म्या चा गर्व हरिला येकें इंद्रा चा । येकें भूचंद्र राजा चें शीर मागितलें येकें विभ्रशी चें । येकें मोरेश्वर वसविलें येकें पंढरपूर । येकें रामा कोळी तारिला येकें वाल्मीक । येकें शेष कटिसूत्री धरिला येकें शेषशयन केलें । येकास मोदक प्रिय येकास उपोषण प्रिय । येका चे चतुर्थी-व्रत येका चे एकादशी । येका चे पार्थिवपूजन येका चे गोकुळपूजन । येका चा शमीमुळीं वास येका चा तुळसीमुळीं । येकास सिंदूर प्रिय येकास गोपीचदन । येकास प्रवाळ प्रिय येकास तुलसीमणी । येक ज्ञान देतो येक लक्ष्मी देतो । येकें अष्टमहापापी तारिला येकें पंचमहापापी । येकें शमाका उद्धरिली येकें अहिल्या । येकास भृशुडीनें बैसविलें येकास पुंडलिकें । येकें अत्यजी उध्वरिली येकें भिल्ली । येकें गर्दभ तारिला येके गज । येक पंचवटीसरोवरीं बुडाला येक यमुना । येकें शमीवृक्षावरी व्याधराक्षस उद्धरिला येकें कुटुबभक्षक तुलसीवर्नी । येकें श्रवणें सोमकांत येकें परीक्षिती । येकें कीर्तन मुद्रळ येके + + + + । येक स्मरण भृशंडी येक प्रल्हाद । येके पादसेवन बुद्धि येके लक्ष्मीमी । येके पूजन बली येके प्रथु । येकें नमन विश्वेदेव येकें अक्रूर । येक दास्य सिंधू येक हणुर्मत । येक सत्य वरेण्य येक अर्जुन । येक मयुरास वंदन येक

अवळीस । येकें चद्रागदसूरसेन तारिला येकें ऋक्मागद । येका चें
गंडकीनगरीं लग्न येका चें विधात्या च्या घरीं । ऐसे अनेक गुणानु-
वाद वर्णोन,

शुक्ल शुद्ध ध्यान उपासनेला ।

उभा ब्रह्मापासी जय जय वक्रतुंडा ।

ह्या सात वाराच्या आरत्या

पवित्रता परळी ।

हे आरती

श्री गजानन जय गजानन जय जय गजानन ।

हे पद हणोन

भावे स्मरा बुधी राम ।

शेजआरती क्षमापन हणोन

क्षीरासीनं नर० ॥

पवित्रस्थळीं पवित्रवंसीं पूर्वसदक्षिण समस्तक वामकक्ष सैयनीकवच

नर्मदाए नमो ० ॥

भद्र ते ० ॥

भस्ति वचनं ० ॥

भगस्ति माधव ० ॥

जले रक्षतु ० ॥

हे श्लोक पढोन इष्टदेवते चे ध्यान नामस्मरण करोन इष्टज वामभागि
स्थापोन उदपात्र भक्षणाय पदार्थ ज्वल स्थापोन शयन करावे ॥

शोडस दिन ऋतुकाल त्यांत पूर्व चार रजनी विषम दिन
पंच्यांगसंधि शुद्ध दिनत्रय मूळ मघा रेवती जन्मनक्षत्र अष्टमी चतुर्दशी
दिवसपर्व गुरु सूर्य चंद्र विशम रासि विशमौसस्थित बलिस्टळमी
चंद्रबळ असता पुत्रार्थी मधुरान्न भक्षोन आनंदयुक्त पूर्वोत्तराभिमुख
नान्नाबंधरहित सर्वाळंकाररहित इष्टदेवताध्यान उभयतानीं करून गर्भा-
धाना चे मंत्र स्मरोन सुयोगानंतर दक्षिण कुक्षीवर शयन घटिकां येक

करावें वाजीकरण करितां पुरुषशुक्र अधिक होता तनय होय न्यून होता स्त्री होय समान होता क्लीब होय दिवासंयोगी क्लीब अल्पायुषी होय पर्वी संयोग जाला तर पिशाच होय प्रातःसंधीस संयोग हो तरि मदबुद्धि होय पूर्वरानीस अल्पायुष होय अपररानीस दीर्घायुष होय साहावे आठवे रात्रीस तामसी होय दाहावे बारावे रात्रीस राजसी होय चौदावे सोळावे रात्रीस सात्विक पुण्यश्लोक भगवद्भक्त होय या-
प्रमाणें सयोगा नंतर उभयतानीं स्नान करावें अथवा द्विगुण शौचविध करून पवित्रासनी देवताध्यान स्मरण आचमन प्राणायामत्रय करोन पुनःशयन करावें पूर्व दक्षण विपरीत केलिया कन्या होय

परयोनी पतेद्विंदुः कोटिपूजा विनश्यति ॥

यशो हंति तपो हंति ब्रह्महत्या पदे पदे ॥ १ ॥

(१७३) सिद्धेश्वरबाबा दोषी स्त्रियां घ्या संसारकलहास कंटाळोन देवा जवळ राहिला स्त्रिया येऊन उपोशणें करोन गाऱ्हाणी देवों लागल्या कीं भर्तार गोसावियानीं भुलविला हें कळतां च देवानीं सिद्धेश्वरास दयार्णवबाबा चे स्वाधीन करोन दशमस्कंध प्राकृत यास पढवणे हणोन सांगितलें परंतु शरीरीं वेधे मुळे आळस करितां च रात्रीं दृष्टान्त टीका करावया ची आज्ञा जाहाली यावर प्राकृत दशम सिद्धेश्वरास पढवितां च संसार करूं लागला ॥

(१७४) वारुण चे देशपांडे कऱ्हाडास आले होते ज्ञानेश्वरी-पारायणवेळे देवा चे दर्शन होता च विरक्त होऊन देवा संनिध राहावे ऐसा निश्चय कळता च सर्व कुटुंबा चीं माणसें येऊन देवास पुसूं लागलीं कीं ऐसा बोध का केला मग देवानीं ज्ञानेश्वरी चें अर्धे पारा-यण क्षेत्रीं व अर्धे वारणेंत करणें प्रतिवर्षीं एक-पारायण पर्यंत समागम घडेल सुखरूप प्रपंचीं परमार्थ साधणें हणतां च तैसें च करूं लागले ॥

(१७५) येक रात्रीं कथेंत

नम्र होय भूतां । तेणें कोंडिलें अनता ॥

हें पद हणतां च आणाजीपंत पारलेकर यानीं ऐकता च हृदयीं बिंबोन

मार्गी प्राणिमात्रास साष्टांग नमिता च इष्टमित्र एऊन देवास उपद्रव करूं लागले कीं हे का सांगितलें मग देवांनीं अभिवादन विधात्यास व विप्रांस नमन व अन्य यातीस मनोमय करावे ऐसें सांगतां च तसें करूं लागले मग त्याचें नांव दंडवते जाले ॥

(१७६) एक ब्राह्मण दुधभोपळ्यांत दुग्ध शर्करा घेत वेळा मिरे सर्व घालून पाक करोन विप्रां वाढिता कडू निघाला ह्मणून कस्टी होता च देव बोलूं लागले कीं हे व्यर्थ न होता देवा चे मुखी पडेल मग वारळापासीं मुंगीया-स्थळीं पसरतां च काकप्रधानीं भक्षिले भूमि भिवली होती ते मुंग्यानीं भक्षिली तो ब्राह्मण संतुष्ट जाला ॥

(१७७) एके वर्षीं मोरेश्वरास देव आले यात्रेस रत्नाकर-देवास हि बोलाऊन चतुर्थीस च्यार प्रहर रत्नाकरदेवा करवी कथा करवोन गणेशपर अपूर्व जडाव कंठमाधुर्य श्रवण होता च श्रीस्वामीनीं अष्टभावयुक्त आलिंगून मस्तक-पाठी-स हात ठेऊन धन्य धन्य ह्मणोन गळ्यातील हार घालोन शाठी पाघरवोन आज्ञा केली की श्रीगजानन या कीर्तनश्रवणें परम सतुष्ट जाला परंतु परपरागत भाद्रपद चतुर्थीस मोरेश्वरास यावे हे वृत्ति श्रीगजानना चे आदिपीठ पाहावे व सकळ संता च्या भेटी प्रयासा विणे पंढरीस होतात यास्तव आशाढीस जावोन नृसिंहा चे पश्चमेस ग्रामस्थानीं मठ दिला आहे तेथें राहावे व प्रतिदिनीं एकवार सटीक गणेशगीते चे पारायण करावें हीं तीन व्रतें आमचीं चालवावीं व ब्रह्मस्व करूं नये व कोणास याचना करूं नये व उत्साहा-स्तव कोणास संकट घालूं नये सतर्पणा चें साहित्य मिळेल तितुकें च करावें नाहीं तर ब्राह्मणास पिष्टमात्र दे(या)वें नाहीं तर गाईस तृण द्यावें परंतु द्वारपूजा कीर्तन माघमासीं करोन यथाशक्ति अतिथीस विन्मुख न होवे ऐशी आज्ञा करोन कऱ्हाडा कडे रत्नाकर-देवास पाठवोन श्रीस्वामी अमळाश्रमास येवोन प्रवालअदासा ची यात्रा करोन आले अष्टौप्रहरगणेशगीता प्रणवा ची व्याख्या घडावया चा छंद लागला होता क्षणक्षणा निवृत्य होऊन भान नसावे ऐसें होय मग अमळाश्रमीं अति-

घुनी चे अयाचित बोलावोन चातुर्मास्य करावयाचा उद्योग केला तो कऱ्हाडीं अकाबाई होती त्याचे स्वप्नीं सन्यासी येवून चला हणू लागले मग रघुनाथदेव समागमें घेऊन अकाबाई कऱ्हाडी हून अरणी घेऊन आलिया वर अग्नि सिद्ध केला श्रावण शुद्ध चतुर्थी पासोन नित्य द्वारयात्रा येकवीस पार्थिवगणेशपूजन शमीदूर्वा-मंदारा च्या लाखोल्या घालोन संतर्पण रात्रौ कीर्तनपुराणादि उत्साह भाद्रपद दशमी पर्यंत नामल गात्रीं च केला मग एकादशीव्रत करोन द्वादशीस पार्ण जालिया वर त्रयोदशीस यात्रेकरून अनेक भक्त नारी-केळ-कर्दळी द्राक्षादि अनेक फळार घेऊन आले होते ते स्वामीदर्शन यात्राकार्य जालिया वर अनंतव्रतास घरास जावे परंतु अनेक दुश्चिन्हें दुःस्वप्नें होऊं लागलीं हें काय आहे हणणेन चिंताग्रस्त परस्परें विचार करूं लागले कीं श्रीस्वामी च्या व अकाबाई च्या शरीरीं स्वस्थ आहे काहीं रोगाची बाधा किमपि नाहीं परंतु हे दुश्चिन्हें स्वप्नी वृक्ष उन्मळले पाणी कूप तडाग नद्या आटल्या पर्वत भिंती खचल्या देवता केश मुक्त करोन रोदन करूं लागल्या गृहें तस्कर लुटून नेऊं लागले मग अमळाश्रमीं जातां च देव पुसूं लागले कीं आहीं मूळ धाडणार होतो हें तुह्यास कैसें कळलें तेव्हा यादव नऱ्हेरदेव बोलिले कीं परसातील केळ व्याली होती ते पडली व स्वप्नीं सन्यासी बोलाऊं लागले त्या वरोन आलों मग नऱ्हेरदेवास एकातीं पुसूं लागले कीं मार्गीं अह्वास उजवे तास डावे काकसर्पादि अपशकुन दिशा धुंद नक्षत्रघात कां जाहाले देव बोलिले कीं भगवत्सत्ता प्रमाण ॥

(१७८) एकदा मोरेश्वरा चे यात्रेस देव निरा उतरते वेळेस सागड तुटतां च दोघे गण होते एकानें सांगडीया ची शेडी बळकट धरिली येका चे हातास सुलप येता चि पायांत पाय अडक-वोन डोयी वर चढों लागले तेव्हां देवांनीं

गजानना दाखवि पाउलें रे ।

हा धावा हणता च शेप्यां चें बेट लागता च तिघे वाचले ॥

(१७९) येकदा अलजपुरीं आंचवते वेळेस दंतशोधनास येके मुलीने चोवी देते वेळेस तिचे हस्तास रक्त येता देवास अश्रुपात आले ॥

(१८०) एकदां आषाढी एकादशीस सर्व यात्रा उतरली परंतु कंगाल धेऊन आपण उतरावें हें देवा चें मानस परंतु नावाडी नाथकोन सायंकाळीं घरास गेले देव पैलतीरीं

गणेशा उदारा भेटे लंबोदरा ॥

दीना च्या माहेरा देवराया ॥

हें पद ह्यणत बसले तो प्रहररात्रीस बडव्या चे रूपे स्वप्नात नावा-
ज्या चे पाठी वर तोवे मारून सत्वर नांव घाल ह्यणतां च जागा
होऊन विस्मित होऊन नाव घालोन देवास उतरलें मग दुसरे दिवशीं
महाद्वारी संतसभेंत उद्भवचिह्न अद्वैतानंद व योगानंद संन्याशी
तिघांनीं श्लोका चे तीन चरण अध्यात्मपर केले तेथे देवांनीं चतुर्थ
चरण केला ॥

(१८१) पंढरीस देवा च्या दर्शनास गोसावीनंदन आले
आपली कविता

नेत्री दोन हिरे । हा श्लोक

व

गणपति वंदिन दयाळ । हे पद

ह्यटलें मग प्रार्थना केली कीं देवा ची कविता ऐकावी हा हेत आहे
मग देवांनीं

जो शोभे गुण ईश निर्गुण गुणी ।

हे दाहा श्लोक ह्यणोन

ब्रीदावळी आपुली साभाळी ।

हें पद ह्यणतां च गोसावीनंदन सद्गदित साष्टांग नमोन परम संतोषे
दोन मास कीर्तन श्रवण करोन देवा बरोबर विजापूरप्रांतीं जावोन
गणेशचरित्र मार्गे लेहोन घेतलें ॥

(१८२) एकदा त्रिविक्र वरवेश्वरास देव बोलिले कीं तूं एकनिष्ठ भक्त आहेस हणोन एक गोष्टि तुज पाशि सांगतों ते कोणास सांगो नको ज्येष्ठ शुद्ध पौर्णिमा उत्तरायणी अवतार पूर्ण जाहला असता परंतु अदासाहून येणें व रिधीस आणावया चें होतें व अग्निसिद्धि करणे व श्रावण भाद्रपद चतुर्थीस उत्साह समीप आला या करितां प्लवग संवत्सर भाद्रपद शुक्ल चतुर्दशी प्राथःकाळीं प्रयाण होईल हें ऐकोन जैसा वज्रें पर्वत कीं वायूनें कर्दळी तैसा मूर्छित पडोन मुख शुष्क जाहाले हे पाहोन देवानीं प्राणसख्या सावध सावध हणोन पाठ थापटोन उठविता च गंहीवरें नेत्रीं अश्रुपात दाटले कंठ सद्गदित जाहाला बोलवे ना दुःखें शरीर रोमाचें कापों लागलें ऐसी अवस्ता पाहोन देवांस हि गहिवर येता च त्यास पोटाशीं धरिता च इंद्रियें क्रिया विसरलीं चित्त-चैतन्य समरसलें मना चे संकल्प विकल्प गेले अहंकार हें भान साडिलें पंचभूतें विरो पाहती ऐसी क्षणक्षणैक विदेहस्थिती होता च देवानीं सावरोन भक्तराजा सावध सावध हणोन त्यास सावध करिता च त्यास देव बोलिले कीं भक्ता साठीं देवा चे अनेक अवतार होऊन विघ्ने दुःखें दूर करोन पदोपदीं भक्तसंरक्षण करावें लागतें तुमचे माघे पुढें देव चि आहे . पांचभौतिका साठी कांहीं शोक करावा ऐसें नाहीं ॥ हें ऐकोन गद्गदवाणी वारवार चरणीं लोळोन कर जोडोन दीनमुखें बोलों लागला कीं आज ब्रह्मांड कोसळलें कीं मेरु पर्वत खचले कीं प्रळयान्नि शरीरीं सचला कीं काळरुद्र गिळो पाहे ऐसें दुःख वाटतें परंतु स्वामी चें रूप काशी च्या वक्रतुंडा सारिखें आरक्त गौर आरक्त मृदु चरण नखें चद्ररेखे सारिखीं टाचा नवनीता सारख्या मृदू घोंटे वर्तुळ पुष्ट वर्तुळ कर्दळीवत् जानू जंघा कटी दृढ निम्न नाभी वर्तुळ दोदा वरी श्वेत वसन विशाल हृदय हस्तद्वय पुष्ट सरळ मृदू सरळ बोटें आरक्त कर माळाजपक ग्रीवा विशाल कर्ण सुंदर नासिक कमळनेत्र आरक्त बोष्ट प्रसन्न वदन वर्तुळ हानवटी विशाल भाळीं शिंदुरवर्ण तिळक सर्वांगी भ-

स्मलेपन अनेक पुष्पहार-मुगुट दिव्य-सुगंध-श्वेत वस्त्र जेवी घत्सास धेनू
 की मीनास जळ तैसे कृपाळूपणें अनाथास दीनास दुर्बळास अज्ञानास
 विवेकें मृदु भाषणें स्वकीय परकीय समान पदोपदीं गौरवोन ज्यास
 जें अपेक्षित त्या तें पुरवोन आपण निरभिमान राहावें ऐशी वृत्ति दिव्य
 मूर्ती पाहाता च सर्व दुःखा चा लय होऊन सुखा चे पर्वत होताहेत
 ऐसें वारंवार पुढें कैसें भेटेल या करिता परम दुःख जाहालें ॥ हें
 ऐकोन स्वामी बोलिले कीं विवेकें दुःखाचा लय होतो अवतारादिक
 गेले प्रळयीं सप्तपाताळ-एकवीसस्वर्ग-युक्त भूगोल बुडेल तेथें क्षणभंगूर
 अस्थिमासा चा गोळा याचे दुःख कायसें तरी अवतारकृत्य जें होणें
 तें होयील मनात मात्र हें ध्यान दृढ धरोन सुखरूप राहणे ॥ ऐसें
 ऐकोन हि दीनवाणी वारंवार नमन करोत प्रार्थू लागला कीं स्वामी
 च्या वियोगा चें दुःख सोसे ना मरण होईल ॥ हे ग्लानि ऐकोन कृपे
 चा सागर अनाथा चें माहेर भक्तवत्सळ निरंजन योगिराज मस्तकी
 हस्त ठेऊन मुख कुर्वाळून पुनरपि प्रेमें आलिंगोन बोलिले कीं अरे
 बाळका धन्य धन्य तू आजी आत्मविचार सर्व दुःखरूप शरीर
 जन्ममरण तुटावें ऐशी वासना होता च कोटि पूर्वज उत्थरले सर्व तीर्थे
 तपें व्रतें दानें पूजा नमनें घडलीं कर्म-उपासना बहुतास सांगितली व
 ज्ञानमार्ग सांगितले नाहीं आमचे चित्तीं हि सांगावें ऐसें होतें या वर
 तुझा हि प्रश्न जाहला यास्तव पाशाडी गुरुद्रोही मातापितृद्वेशी देवब्राह्मण-
 कथापुराणद्वेशी दुराचारी अभक्त शमदमादिसाधनहीन जो असेल
 त्यास सांगू नको उपतिष्ठणार नाहीं ऐसें जे ज्ञानगंगे चा पूर कीं
 अमृता चा सागर निरंजनमहाराज शिष्यवोधीं अति चतुर उभयतास
 जाहालें ऐक्यपण अन्यक्रिया विसरोन राणादेवी चा दक्षणेस करवीर
 पुष्पवृक्षा चे वागेंत कर्पूरा नदी निकट आसनीं वैसेन पंचीकरण
 आत्मानात्मविचार सांगितला ऐसा जे । गुरु-शिष्य हे कल्पनामात्र
 आहे तुज मज काहीं भेद नाहीं देव तिर्यग्योनी मनुष्यामध्ये आत्मा

एक चि आहे ह्यणोन सर्वां चे इंद्रियां चे व्यापार एकचि आहेत याति-
 भेदा स्तव कर्मभेद मात्र आहे परंतु आपणा सहित सर्व विश्व अस्थिमासा
 चे समुदायास कोण चालवितो बोलवितो तो एक आत्मा ऐशी श्रुति आहे
 निर्गुण निर्विकल्प निराकार ब्रह्मस्वरूपा ची चिच्छक्ति स्वरूपी आहेपणें
 नाही नाहीपणें आहे आहे नाही ऐशी विलक्षण शक्ति जे ते प्रकृति स्वयं
 जड परि आत्मा तिज मध्ये बिंबतां च तीस सामर्थ्य आलें आत्मसयोगें
 जें होणें अनंतब्रह्म तितुकें अनेक ब्रह्मरूप माया विस्तारिली शुद्ध-सत्वीं
 बिंबला तो ईश्वर मलिन सत्वीं बिंबला तो जीव ईश्वरें सूत्रात्मा
 होवोन हिरण्यगर्भ शरीर धरलें हिरण्यगर्भा चे अवयव ब्रह्मांडि चे लिंग-
 शरीरें समष्टि-लिंगशरीरा चा येक हिरण्यगर्भ वैश्वानरात्मा समष्टिस्थूळ-
 शरीरा चा येक व्यष्टिविराट मलिन-सत्वप्रधान जीव ईश्वराधीन सोळा-
 कळायुक्त प्राज्ञ होता तो तैजसलिंगशरीरी होऊन विश्वाभिमानी जाला
 पांचभौतिक स्थूळशरीरी विराटा चे स्वाधीन जाहला लिंगशरीरी
 हिरण्यगर्भा चे स्वाधीन जाहला ईश्वरशक्ति ब्रह्मी लीन होय तो पर्यंत
 मलिनसत्वकोटि आहेत हिरण्यगर्भ आहे तो पर्यंत लिंगशरीरकोटि
 आहेत विराट लीन होय तो पर्यंत नाना याति स्थूळशरीरकोटि आहेत
 हिरण्यगर्भ ईश्वर असतां हि अनेक जन्मी वेदाताभ्यासें गुरुकृपेनें जीव
 ब्रह्म होय तपें क्रममुक्ति प्राप्तीं होताहेत व्रतें अन्य जन्मी विषयप्राप्ती
 जपें देवताप्राप्ति तीर्थे पापक्षय होय ईश्वरमायेनें आवरणप्रकृतिनें ब्रह्मांड
 रचिलें तेथें उन्मत्त दैत्य उपद्रव करिताहेत त्यास निर्दाळोन जीवकोटि
 आपले भक्त तारावयास ईश्वर अनेक अवतार धरोन जे जे साधक
 जैसे अधिकारी होते त्यास वेदा मध्ये तीर्थे तपें व्रतें दान यज्ञ जप
 पूजन स्वधर्म यात्रा सांगितल्या परंतु जे आत्मविद्येस अधिकारी त्यास
 बृहदारण्यक उपनिषद्भाग सांगोन तारिलें तें उपनिषद् सांगावयास
 अवकाश नाही परंतु श्रीगजाननें निजभक्तराज वरेण्यराजास जो
 पंचीकरणविवेक सांगितला तो तुज शिष्यराया सांगतो ।

आरंभी गणेश वंदून शारदा प्रार्थून जे सर्वदा स्फूर्तिदा ॥ १ ॥
 ऐशा एकावन्न वोव्या स्वामीनीं स्वमुखें करून पत्रीं लेहोन शिष्यनाय-
 कास योगमुद्रा गुरुप्रतीतीने शास्त्रप्रतीतीने आत्मप्रतीती होतां च
 ताटस्थमुद्रा लागतां च पुढें काय आहे हणोन देवानीं सावध करितां च
 अष्टभाव जाहले नमन करोन कर जोडोन आत्मप्रतीती बोलू लागला ।
 पंचभूततत्वे स्थूल सूक्ष्म देव तिर्यक मनुष्य काहीं मी नव्हे बध मोक्ष
 नाही गुणातीत प्रकृतिपर मी ब्रह्मरूप आहे शोक मोह मज नाही
 अवघे स्वामी चें अविनाश प्रकाशरूप कोंदलें आहे मी नाही ऐसा
 निश्चय बाणलासा जाणोन देवानीं मस्तकीं हात ठेवोन तूं धन्य कृतार्थ
 जाहालास हणोन द्वारकावतीस मात्र हें शास्त्र सांगणें तिला पंढरीस
 ठेवावें लागतें ऐसैं सांगोन देव गृहास आले माध्यान्ही सर्व गणा-
 समवेत गणेशकुंडी स्नान करून देव बोलिले कीं ज्यास गुरुतीर्थ
 पाहिजे तेणें येथील न्याव्हे मग ते दिवसीं दिव्यान करोन स्वहस्तें
 प्रसाद सर्वास वाटिला भोजनानंतर सर्व साधकमंडळीस सांगितलें कीं
 बोशःकाळीं उठोन शौचविधि करोन अजपास करपोन प्रातःस्नान
 संध्या होम जप पूजा ध्यायन दान व्यवहार माध्यान्हीक पंचमहायज्ञ
 अतिथि-गाय-तुलसी-पूजन पवित्रशाक-पवित्रान्न-भोजन अयाचित शुक्लवृत्ति
 देहप्रारब्धे कृशि वाणिज्य ज्योतिषकमें जीविका करोन परोपकारें सखा-
 स्त्रसत्संगें काळ हरा सायसंध्या नित्यनेम गीतापठण केलिया इहपरलो-
 कीं चें मनोरथ पूर्ण होतील ऐमें सांगोन सायंहोम संध्या नित्यनेमा
 नंतर निद्रास्थानीं देव होते ते बोलिले कीं होमशाळे च्या वेदींत
 बसोन हरिजागर करावा हणोन वेदींत कंबलासनी पद्मासनीं उदडुखें
 बैसोन कृष्णाप्पा बलाळदेवास दूर्वामहात्म्य काळाख्यान व ज्येष्ठ
 रघुनाथदेवास उपनिषद्भाग लघु रघुनाथदेवास सहस्रनाम शंभुभटा-
 स गीतापठण कोणास कवच कोणास दूर्वा सुदामदेवास स्तवराज
 मंगळमूर्तीस गजाननस्मरण करावयास सांगोन आपण नाना कौतुकें
 करीत श्रवण करीत बहुता जना सहवर्तमान जागर केला परतु सर्व जनां

ची अंतःकरणीं चिंता होती कीं हें विपरीत काय आहे पंच पंच बोश :-
 काल होतां च शौचविध स्नान करोन भस्म चर्चोन तुलसी मस्तकीं कणीं
 मुखीं कटीस व दर्भ आसनी कटीस उपवीति शिखेस दो हस्तीं पवित्रे
 रुद्राक्ष-तुलसी-मणिमाला धरोन कथा सर्व स्तोत्रपाठ संपवोन अयाचि-
 तास हाक मारितां च पुढें उभे ठाकोन अयाचित बोलिले की देवळांत
 आह्मी निद्रा केली होती तों देऊळ आंगा वरी पडिलेसैं वाटलें एक्या
 ब्राह्मणें देवांनीं तुमचें स्मरण केलें आहे सत्वर जा ह्मणता च धांवोन
 दारापार्शीं येतां च देवां ची हाक ऐकिली कां बोलाविलें हें पुसतां च
 श्रीनिरंजनयोगिराज बोलिले कीं आज प्रयाण करितों । हें ऐकोन
 सर्वा चें अंतर खोचोन कित्येक मूर्छित पडले कोणी मुख वक्ष पिटों
 लागले कोणी दीर्घ स्वरे रूदन करी कोणी भूमी वर लोळे ऐसा सर्वांनीं
 कोळाहळ करोन दीनमुखें विश्वजननी निरंजनमाउलीस प्रार्थू लागले
 कीं आह्मी बहुत अपराधी पदोपदीं स्वामी ची अवज्ञा केली शेवा
 हि न घडली परंतु सर्व क्षमा करोन अपत्या परीस अन्न वस्त्र पात्रें
 नाना विषय देखोन मातापितरां परीस परोपरी सुखें संरक्षण केलें ऐसें
 पुढें कोण करील यास्तव आह्वास अगोधर मृत्य होय तें करावें आह्मीं
 हि स्वानंदभुवनास येऊं । हें ऐकोन दीनदयाळ हस्त जोडोन सर्वास
 प्रार्थू लागले कीं हा समय शोका चा नाही आनंदे करोन आमची
 बोळवण करावी तुह्वास जें सागावया चें तें सांगितलें च आहे ऋत्थिस
 मात्र सांगतो कीं बरोबर आलिया जन्ममरण आहे यास्तव न येणें कृत-
 युगीं लक्ष वर्षे आयुष्य असतां आतां कोठें अहित नाशिवंता साठीं शोक न
 करावा ह्मणोन सर्वा चीं मुखें कुरवाळोन करुणास्वरे वारवार प्रार्थना करोन
 अयाचिता चे चरणीं मस्तक ठेवोन सर्वास दैवत ब्राह्मण आहे हें सांगोन
 आकावाई बोलिली कीं स्वामी चा वियोग सोसे ना जन्मादारभ्य ज्या
 ज्या वनी ज्या ज्या ग्रामीं संरक्षण मृदुभाषण विनोदकौतुकें केली तीं आठ-
 वोन हृदयस्फोट होऊं पाहातो प्राणसख्यानें उत्तर दिले जे या मूर्ती चें
 ध्यानीं अखंड पूजन करणें व स्वर्गीं अखंड दर्शन होईल तुमचें अंत-

बाह्य निरंजन चि आहे व हे चि प्रतिमा तृतीय दिनीं चिते मध्ये जो देव निघेल त्यास यास भेद नाही त्याची अखंड सेवा करोन येथे चि रहाणे ह्यणजे वियोगदुःख होणार नाही व ज्या स्थलीं शकटा चा आंख मोडेल तेथे चि चिता करणे उत्तरकर्म हुंढिराज करील सपिंडीस रत्नाकर कऱ्हाडाहून येयील त्यास जे सांगणे तें पत्र लेहोन त्यास पाठऊ भागीरथींत गणेशें क्रीडा केली आहे त्या जळें या कलेवरास स्नान घालोन उत्तरकर्म करणे ऐसें सांगोन प्राणायाम त्रय करोन चरणीं किंकिणी कमलासनयुक्त पीतांबरपरिधान निम्ननाभी नागकटिसूत्र लंबोदर विशालहृदयीं अनेक रत्नमाळापदकपुष्पहार चतुर्भुजकटककेयूरमुद्रिकायुधयुक्त पाशाकुशवराभय कंबुकंठ सरळशुंड शूर्पकर्ण भालचंद्र सिंदूरचर्चितांग मुकुटकुंडल-प्रसन्नवदन गजानना चें ध्यान करोन ॐ श्री गजानन ॐ जय गजानन ॐ जय जय गजानन त्रिवार गर्जना करवोन शडाननें उन्मीळन शांभयोगे आत्मभाषण सस्वरूपता-योगमुद्रा करोन मुखांतोन विद्युल्लते चे परी जोतीमात्र निघोन गेली शरीराकृति पूर्ववत् राहिली हें पाहोन नाडी चालेनासी रघुनाथदेवें पाहोन सर्वांनीं दीर्घस्वरें रुदन आरंभिलें मग अंगणा मध्ये पवित्रासन घालोन देवास बैसविलें बीड-राजोरी-राक्षसभुवन-शाहगड-मंजर-थास वार्ता जाता च प्राथःकाळा पासोन अस्तमानपर्यंत वीस सहस्र मनुष्य मिळालें त्यानीं जो शोक केला तो लिहता पूर्वत नाही शमी-तुलसी-बिल्व-चंदनकाष्ठां चे संभार पर्वततुल्य पडले बहुत दाटी जाहाली ह्यणोन रघुनाथदेव त्रिवक वरवेश्वर बल्लाळदेव वाळदेव हरिहरादिक अनेक भक्तांनीं परिघ करून भोंवते बैसले मग स्नानास भागीरथीजळ नाही तंव काशी चे कवाडी दोघे बहुत मनुष्ये कां मिळालीं ह्यणोन वांकडा मार्ग करोन तेथे आले त्यांस दादोरामानें पुशिलें कीं श्रीनिरंजन महासिद्ध आहेत त्याच्या स्नानास भागीरथीजळ पाहिजे द्रव्य घेऊन देणें ते बोलिले कीं वीस सहस्र मनुष्ये ज्या सार्थी मिळालीं त्याचें स्नानीं आमुचें हें सार्थक होईल ह्यणोन दाहा दाहा शेराचा

येक येक कावड दों कावडीतील अर्धे अर्धे पाच पाच शेर देऊन अर्धे रामेश्वरास ठेविलें मग देवास स्नान घालोन अळंकारोन नाना-वाद्ये-छत्र-चामर-अनेक-पताका-मोर्चेल-युक्त पचाग्नि-शकटा वर स्थापोन अग्रभागी काशिराजास वेवोन अकावाई वैसता च उत्थानश्राद्ध होऊन सुस्नात अनेक द्विजानीं शकट वोढिते वेळे सर्वानीं सर्व वाद्ये दुंदुभियुक्त कर्णा ढोल टाळ मृदंग वीणा तुतुरा शृंग झालुरी वाजुत्री-सुर वाजवून शख माहा शोकें दीर्घस्वरें आक्रोश करीते वेळें धूम्रें ब्रह्माड कोंदलें किलेका चे हृदयस्फोट होऊं पाहाति कोणी भूमी वर लोळती कोणी वक्ष-मुखें पिटती मूर्छा पावती किलेक देहभान विसरले किलेक पिशाचवत् जाहले वस्त्र-यज्ञोपवीत गेलें न कळे कोणी ह्मणे दिवस कीं रात्री कोणी ह्मणे हे स्वप्नसपत्ति जो विश्वाचा मायबाप तो कैसा आह्लासी मोकलील कोणी ह्मणे आह्लाशीं मरतां चि भले कोणी ह्मणे जळीं देह टाकावे कीं पर्वतीं कर्वतीं घालावे कीं विषप्रयोगें नाशावे किमर्थ वाचावें या दुःखीं

धावे पावे श्रीनिरंजना । मायबापा सख्या सज्जना ।

का मोकलिशी बाळका दीना । कृपाघना भेटे गा ॥

आजी आह्ला मीना समुद्र आटला कीं आह्ला पाखिरास वृक्ष उपळला कीं आह्ला वनचराचा पर्वत चूर्ण जाहाला कीं पद्मास चंद्र लोपला कीं कमळास सूर्य कंटाळला कीं धेनूनें वत्स लत्ते पाडिले कीं मातेनें बाळा विष दिले कीं लेंकुराशीं विकिले पित्यानें गेला रे गेला मायबाप धन पुत्र मित्र आमुचे प्राण तन मन धन न राहतीं बाल्यत्वा पासोन आजि वरी वस्त्रपात्रद्रव्ये नाना पदार्थे पोशिले कीर्तन संभाषण विनोद दया दक्षिण्य अवदार्य समत्व भक्ति कर्म उपासना ज्ञानादि अनेक गुण आठवोन परस्परें आलिगोन रुदती येक येकाशी सावरी येक येकाशी समजावी येक पडे येक उठे नादें कोंदलें अबर । सर्वां केले हाहाकार । कापे वारवार । धरणी हे ॥ त्रैलोक्या चा तारक तो चि निरंजनरूपे विनायक-अवतार सपला ह्मणोन दुःखें देवां

चीं विमानें अंतिरिक्षीं दाटिलीं ऐशा शोकें मार्गीं चालतां लोकांनीं पुष्पमाळां चे संभार शकटा वरी टाकिले तेणें देवा ची मूर्ति लोपे मग निकट भक्तराज जे होते ते पुष्पहारप्रसाद अष्टदिशेस भिरकावितां च प्रारब्धवंतांस प्रसाद पावे ऐसें पाथिकश्राद्ध करोन अपेत ईशावास्य समास्त्व तदेव पुरुषसूक्तादि अनेक ब्राह्मण चतुर्वेदा चे घोष करीत पुष्पसंभार वाटीत भृशुंडीस प्रदक्षणा करोन गणेशकुडी मार्जन करोन आशापूरक गणपती चे देवालय सव्य घेवोन भागीरथी च्या पूर्वे कडे गणेशा च्या उत्तरे कडे गाडा येता च आंख मोडला मग तेथें भूमिशोधन संमार्जन रंगवह्नि चिता करोन पचाशी वर अयाचित व रघुनाथदेव थानीं विपरीत परिस्तरणयुक्त अत्येष्टि समापितां च अरणीपात्रें समर्पून करुणास्वरें घृताहुती चे नेत्रोदकयुक्त मंत्र ह्मणतां च चंदन-बिल्व-शमी-तुलसी-काष्ठां चे संभारा वर घृता चे कुंभ समर्पिता च अग्निशिखा धडाडिली मग सर्व मंडळी सुस्नात निवपत्रें भक्षोन स्वस्थानीं प्रवेशले कांहीं आहार करोन रात्रौ गरुडपुराणश्रवणें चिती पार्शी जागर करोन प्राथःकाळा पासोन दश-दिनपर्यंत देवां च्या आज्ञे वरोन हुंठिराजदेवांनीं दशदिनकर्म करोन एका-दशदिनीं कऱ्हाडाहुन रत्नाकरदेवें येता च पंचभूतविकारें अत्यंत गुरुमोहे बहुत शोक केला क्षणेका विवेकें शोक गिळोन सर्व लोक शोकातुर होते त्यांस समाधान करूं लागले कीं काहीं चिंता न करणें श्रीगुरुराज निरंजन महाराज तुमचें अंतर आहे जे मूर्ति पाहिली तिचें ध्यान करोन स्वस्थ मनें पूजासंभाषणादि व्यवहार भावोन विवेकें सुख पावाल ऐसें बहुता परी समाधान करितां सर्व भक्तराजांस ऐसें वाटलें कीं श्रीनिरंजनयोगिराज हा चि प्रगटला मायबाप धावण्या धांवला कीं वियोगरोगियास अमृतधन्वंतरी भेटला ऐसे परमहर्ष पावोन परस्परें वर्तमान सांगोन सर्पिंडीकरण गोशतकदशदानें शय्या-महिशी-दासी-अश्व भूमि-गृह-दानें वृषोत्सर्ग करोन अकरा श्राद्धें द्विजसतपर्णे विनायकशांति करोन सर्व मंडळीस द्रव्य वस्त्रें देवोन अभय देवोन निरोप

दिला मग दोघे पुत्र करहाटक्षेत्रास पाठवोन द्वारकावतीस पंढरीस पाठवोन कित्येक भक्तांस कऱ्हाडीं पाठवोन कित्येकांस अमळाश्रमीं स्थापना करोन मंगळमूर्तिंस राक्षसभुवनीं स्थापोन व केशव व बल्लाळास मोरेश्वरीं राहावयाची आज्ञा करोन दोघा पुत्रासहवर्तमान अकाबाई चे सुश्रूशेस स्वामिसनिध आपण राहिले तेव्हां रघुनाथदेव बोलिले कीं समाप्तिवेळे बरोबर जावयाचा हेत जाणोन अकाबाईस देवें आज्ञा केली कीं बरोबर न येणें चितेंत जे प्रतिमा निघेल ते माझी च मूर्ती जाणोन सेवा करोन सुखरूप राहणे या वरोन भस्म काढिते वेळे शुडादंडगंडस्थळें हस्तपाद दौदा च्या आकृती शिंदूरा चीं पांच बोटे आहेत ऐशी मूर्ति निघाली याचा विचार करावा मग रत्नाकरवावांनीं केशव बल्लाळांस बोलावून भोंवता प्राकार बांधविला व आपण वृंदाधन बांधोन सर्व भक्तमंडळी पाचारोन प्रतिमा स्थापिली व समाप्तिस्थानीं पादुका स्थापिल्या परतु देवा चें दर्शन न जाले या मुळें शरीरीं विषयमात्रीं उदासीन होऊन येकान्न-येकभुक्तपणें तप मांडिलें ह्मणोन देवांनीं नर्मदाबाई चा पुत्र विनायक गंगाह्मसल्यास गेला होता त्याचे स्वप्नात एक खारीक व शिंदुरें लिहिलें दिव्यपत्र ऐसें जें शोकमोह टाकोन वडिलीं जो दीप लाविला त्याची काजळी फेडोन स्नेह घालणें

करमाळे चें विस्मरण । का पडलें निरंजन ॥

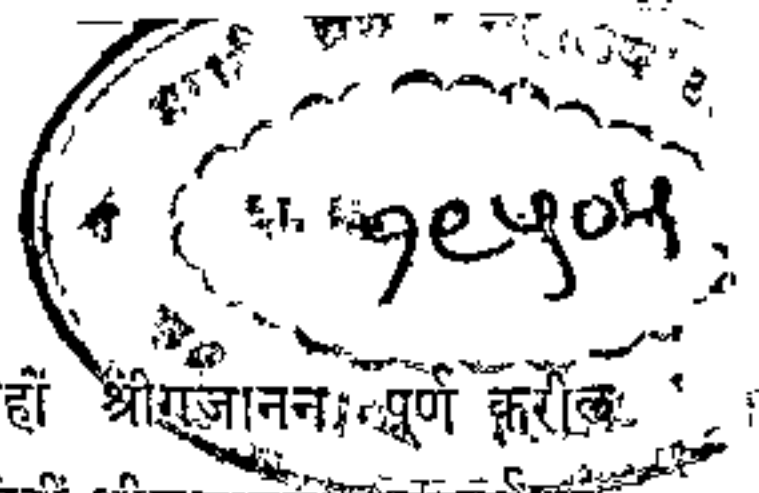
स्वरूप दशदिशा भरलें आहे स्वस्वरूप सुखानें रहाणें ऐसें पत्र देवोन सांगितलें कीं रत्नाकरदेवांस हें पत्र न वाचिता देणें मग खारीक व पत्र विनायकें देता च वाचितां च सद्गदित होऊन हर्षणावले मग कांहीं वृत्ती चे मुळें दाय्यादानीं भीड घातली कीं तुलीं वौशीं तपें रूपें ज्ञानें मान्यतेनें परम थोर आहात तरी वृत्तीचें कार्य करणें या आग्रहा-स्तव राजद्वारीं उपक्रम करितां च विषा ची बाधा जाली मग आषु-ढीस पंढरीस गेले तों शरीर व्यापलें उशःकाळीं स्वामीं येक ब्राह्मण

येका सुवासिनीस पुसतो कीं या भक्तास कांहीं उपाय करावा ती बोलिली कीं आपण चित्ती धरिह्यानें होयील मग ब्राह्मण बोलिला कीं साहावें दिवसीं जें होईल तें पाहणें मग साहावें दिवसीं कडेगावांस येतां च रात्रीं अरण्याना चा वनस्पती ची शाक भक्षिली होती त्यांत काय पदार्थ होता त्या मुळें रात्रीं बहुत ढाळ उखाळ जाहले विषा चीं जळमटें पडलीं मग कऱ्हाडीं येतां च येका गोसावियानें अवशध देतां च कांहीं डाह होता तो हि शमला मग पूर्वीं देव होते तेव्हां च रत्नाकरदेवांस चतुर्वर्ग नंइन जाहले गणेशें काशींत हुंढीराज-अवतार धरोन अपूर्व क्रीडा केली ह्मणोन देवानीं प्रथम पुत्रा चें नाव हुंढीराज ठेवोन

हुंढीराजा तू विसावा माझा ।

हें पद ह्मणोन खेळवीत असत । दुसरियास गुरू चें नाम काशीराज ठेविलें । तिसरिया चें नांव विश्वनाथ पाठकानीं अतकाळीं सांगितलें होतें कीं आर्हो वस्त्र-पात्र-पुस्तक-द्रव्या चा वाटा कान्हेरीस दिला नसतां वृद्धापकाळीं आमचें बहुत संरक्षण केलें या स्तव तुमचे वंशीं आर्हो येऊ आमचें नाव ठेवणें या स्तव विश्वनाथ नाम ठेविलें । चवथे वाळा चें नाम हें वाळ भाग्यवान आहे ऐसें देवें वारंवार ह्मणता च व्यवहारो भगवान् ऐसें नाम जाहलें । देवां चे वेळेस दोन मास वय होतें तेव्हा जवळ घेऊन आवडीनें खेळवीत असेत ऐसें चौथा पुत्रास गणेश-उपासना सांगोन वेद-शास्त्र-अभ्यास करविला श्रीरत्नाकरस्वामी देवा चे वेळे भक्तमंडळी चा परामृश जैसा होय तैसा च करोन उत्साह पुण्यतिथि तपयज्ञादि अनेक अनुष्ठानें करोन पंढरी मोरेश्वर ची यात्रा प्रतिवर्षीं करोन बहुत काळ असता मग अवतारसमाप्ती चे वेळे वडील पुत्र हुंढीराजदेव वेदशास्त्रसंपन्न परम बुद्धिमंत जाणोन त्यास आज्ञा केली कीं पंढरी-मोरेश्वर ची यात्रा करोन अग्रहोत्रादि कर्म करोन अमळाश्रम चे स्थळ रक्षोन वेदाध्ययन करून संप्रदाय वाढवणें । दुसरे पुत्र काशीराजदेव परम शात वेदशास्त्रसंपन्न कीर्तनभक्ति करणार जाणोन यांस आज्ञा केली जे तूही अपूर्व कवित्वरचना करोन कीर्तन-

भक्तीनें देव संतोषवोन करहाटकक्षेत्रीं राहोन उत्साह पुण्यतीथि करोन वृत्तिसंरक्षण करणें । तृतीय पुत्र विश्वनाथदेव वेदशास्त्रसपन्न विवेकी क्षमावत अति चतुर जाणोन त्यांस आज्ञा केली कीं अमलाश्रमीं हुं-
 ढिराजदेवा जवळ राहोन अनेक ध्यानें-वस्त्रें-पदार्थां चा संग्रह करोन दास-दासी-अश्व-पशूंचा व सर्व कुटुंबा चा परामृष करोन ग्रामांतरीं जे जें साहित्य लागेल तें आणोन उत्साह पुण्यतिथि करोन अखंड गीतापठण करणें । सर्वां परीस लघु हीन दीन अनाथ बाळक भगवान् जाणोन श्रीगुरुनाथ परम दयाळू अष्टभावयुक्त सर्वादितकठें श्रीरत्नाकरस्वामीनीं कनिष्ठ बाळास हृदयीं अलघोन वामाकी घेवोन करे. मुख कुरवाळोन आज्ञा केली कीं वेदशास्त्रा चें गायना चें अध्ययन अध्यापन दक्षिणोत्तर यात्रा करोन तप करणें व निरंजनचरित्रा चें स्मरण करणें । त्या आज्ञे वरोन बाळपणीं निरंजनचरित्रा चें पुस्तक होतें गुरुआज्ञे वरोन त्याचें नित्य पठण होत असे मग अकावाई चे समाप्तीस नामल-ग्राम दग्ध जाहला तेव्हां तेथें पुस्तक दग्ध जाहलें तेव्हा च देवळात गृह बांधले मग वेद-शास्त्र-गायना चा अभ्यास गुरूनें कांहींएक करविल्यावर अमलाश्रमीं चार वर्षे गुरुराजें मूळ-मंत्रा चीं कांहीं पुरश्चरणें करविलीं मग करहाटक-क्षेत्रास आलिया-वर काहीं दिवस वेद-शास्त्र-गायना चें अध्यापन गुरुराजें करविलें मग महागणपतितर्पण करावया ची आज्ञा जालीया चर आरंभा नंतर मातुश्री रमावाई यानीं आज्ञा केली कीं श्रीनिरंजनचरित्र करणें मग पूर्वी अकावाईनीं श्रीरत्नाकर-गुरुदेवांस जें श्रीनिरंजनचरित्र बाल्यत्वापासोन सांगितलें होतें तें गुरुराजें बाळकास सांगितलें होतें परंतु मातुश्री व बंधुत्रयास साष्टांग नमन करोन व कुळदेवता-इष्टदेवतांस व सत-सरस्वतीस नमोन पार्थिलें कीं कृष्णें वेणू वाजविला तैसें तुहास करणें असेल तरी करणें मज सामर्थ्य नाही हे ऐकोन सर्वांनीं मस्तुकीं हस्तक ठेवोन अभय दिलें कीं श्रीगजानना ची च हे इच्छा आहे निज-

भक्ता चें चरित्र वाढवावें तुज हें काहीं नाहीं श्रीगजानन पूर्ण करील
 ऐसें अभय घेवोन मातुश्रीसनिध कन्हाड-क्षेत्रीं श्रीगजानना जवळ ईश्वर-
 संवत्सरीं श्रावण शुद्ध चतुर्थास आरभ अत्यंत प्रेमळ स्वकीय भक्त
 शमदमपरायण हा ग्रंथ लेहावयास अधिकारी तुकोबा मोणकोबा
 किरवडेकर जाणोन यास लेखना ची आज्ञा केली परंतु स्नान-
 संध्ये च्या विलंबा मुळें अवकाश अल्प यास्तव गोष्टीरूपे कथा सागोन
 लेहिली परंतु बालेभोळे सर्व भक्तजनास वाचावयास ग्रंथरूप वोविया
 असाव्या ह्मणोन स्वकीय भक्त नारायणराम वारुणातीरीं चरण-
 निवासी गुरु-देव-संत-ब्राह्मणा चे ठाई नैष्टिक शमदमादिसाधनसपन्न
 भक्तिवैराग्ययुक्त काव्यकरणीं अति चतुर जाणोन त्यास आज्ञा केली
 कीं वोवियारूप श्रीगुरुनिरंजनप्रसादे ग्रंथ करणें ॥

श्रीबुद्धिकाता चें अवतारचरित्र बुद्धिकार्ते बुद्धीस प्रेरणा करोन
 गोष्टीरूप ज्या कथा बोलविल्या त्यात न्यूनाधिक देवा चे अवतार भक्त
 संत सज्जन करितील श्रीगुरुनिरंजना चे गुण देवास हि वर्णवे ना तेथें
 मनुष्यास काय सामर्थ्य ज्या भक्तास श्रीगुरुनिरंजना चे गुणचरित्र
 जें श्रुत असेल तें सुखरूप या ग्रंथीं लेहोन स्थापार्थे श्रीरत्नाकरदेवानां
 या चरित्रा ची फळश्रुत जे सांगितली होती ते ऐकावी । एकवार हें
 निरंजनचरित्र पठण केलिया दशगोदान घडे । द्विवारें स्मार्त घडे ।
 त्रिवारें गोदावरीस्नान घडे । चतुर्वारें चार मोक्ष घडती । पंचवारें
 पंचभूतविरहितता जाये । दशवारें भागीरथीस्नान घडे । विंशतिवारें
 त्रिस्थळीयात्रा घडे । तीस वेळे पढतां रामेश्वरास गंगास्नानाभिषेक
 पुण्य घडे । चत्वारिंशतिवारें अग्नहोत्र घडे । पंनासवारें चातुर्मास्य घडे ।
 साठीवारें पशुयज्ञ घडे । सत्तरवारें सोमयाग । ऐशीवारें वाजपीथ ।
 नवदवारें अश्वमेध । शतवारें सर्वतीर्थयात्रा घडे । एक दिनीं पठण
 केलिया कथालाभ होय । द्वि दिनें धान्यलाभ । सप्तकें धनलाभ ।
 दोन सप्तकें मित्रलाभ । पांच सप्तकें वृत्तिलाभ । आठ सप्तकें कारागृह-
 मुक्ति । ९ सप्तकें शत्रु वश होय । १० सप्तकें राजा वश होय ।